STUDII ȘI CERCETĂRI DE ANTROPOLOGIE

Tomul 28

1991

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONSILIUL DE CONDUCERE

Redactor şef : prof. dr. doc. VICTOR SĂHLEANU

Membri : dr. MARIA CRISTESCU
dr. CEZARINA BĂLTEANU
dr. VASILE V. CARAMELEA
dr. CRISTIANA GLAVCE
dr. MARIA VLĂDESCU
DAN BOTEZATU
ION OPRESCU

Secretar responsabil de redacţie : dr. ELENA RADU

În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ROMPRESFILATELIA, Sectorul export-import presă, P. O. Box 12—201, telex 10376 prsfi r, 78104, Bucureşti, România, Calea Griviţei nr. 64—66, sau la reprezentanţii săi din străinătate.

La revue „Studii şi cercetări de antropologie" paraît une fois par an.

Toute commande de l'étranger sera adressée à ROMPRES. FILATELIA, Sectorul export-import presă, P. O. Box 12—201, télex 10376 prsfi r, 78104, Bucureşti, România, Calea Griviţei nr. 64—66, ou à ses représentants à l'étranger.

En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste.

Adresa redacţiei :
ACADEMIA ROMÂNĂ
Secţia de Ştiinţe Biologice
Calea Victoriei nr. 125,
79170 Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDII ŞI CERCETĂRI DE ANTROPOLOGIE

Tomul 28 **1991**

SUMAR

ANTROPOLOGIE ISTORICĂ

CEZARINA BĂLTEANU şi P. CANTEMIR, Contribuţii la cunoaşterea unor aspecte paleodemografice la populaţia neolitică de la Chirnogi — Suviţa Iorgulescu 3

D. BOTEZATU şi GEORGETA MIU, Studiul unui craniu trepanat de copil, descoperit în necropola de la Mihălăşeni (sec. III — IV e.n.) 9

GEORGETA MIU şi D. BOTEZATU, Consideraţii asupra caracteristicilor paleodemografice la unele populaţii care au trăit pe teritoriul patriei noastre în sec. III—V e.n. 13

ANTROPOLOGIE CONTEMPORANĂ

MARIA ŞTIRBU, MARIA-ELENA ROŞCA, MARIA CRISTESCU şi GEORGETA MIU, Aspecte privind heritabilitatea unor caractere fenotipice la copii în etapele de vîrstă de 5, 7 şi 8 ani 19

SILVIA GHIGEA, CEZARINA BĂLTEANU şi MARIA ISTRATE, Aspecte ale dezvoltării fizice şi neuropsihice la un lot de copii din casele de copii preşcolari . . . 27

MARIA ISTRATE, SILVIA GHIGEA şi P. CANTEMIR, Influenţa poluării asupra tensiunii arteriale la o colectivitate umană de pe platforma chimică Săvineşti . . 33

CRISTIANA GLAVCE, LUMINIŢA MARINESCU, P. FIRU, MICHAELA NANU şi GABRIELA CĂLIN, Aspecte antropologice ale stării de sănătate dento-parodontală la o populaţie de adolescenţi şi tineri (Bucureşti) 39

GABRIELA CĂLIN, ELEONORA LUCA şi GABRIELA FĂRCĂŞANU, Studiul unor caractere morfologice ale nasului în stabilirea paternităţii 47

C. VULPE şi GABRIELA FĂRCĂŞANU, Structura dermatoglifică a unei populaţii emigrate comparativ cu a celei de proveniență 53

ANTROPOLOGIE CULTURALĂ

ELENA RADU, ECATERINA MORAR, RODICA GAGHEŞ şi GH. VALENTIN, Tendinţe psihonevrotice depresive la nivel populaţional 63

M. G. CRĂCIUN, Obiectul ca obiect al antropologiei 71

I. OPRESCU, Lateralizarea cerebrală în cercetările de antropologie cultural—lingvistică 77

VARIA

ECATERINA MORAR, Antropologia morală la M. S. Rîmniceanu 83

CRONICĂ 87

St. cerc. antropol., 1991, t. 28, p. 1—88

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA UNOR ASPECTE PALEODEMOGRAFICE LA POPULAȚIA NEOLITICĂ DE LA CHIRNOGI — SUVIȚA IORGULESCU

CEZARINA BĂLTEANU și P. CANTEMIR

Necropola de la Chirnogi a fost descoperită pe o terasă înaltă a Dunării, de unde se procura pământ argilos pentru compactarea canalului de pe Argeș. Necropola se află nu departe de satul Chirnogi, de lacul Mostiștei și de orașul Oltenița. Prin prezența sa geografică, necropola de la Chirnogi se învecinează cu complexele Radovanu, Căscioarele, nu departe de Cernica, Malu Roșu, Boian și Vărăști.

Această necropolă a fost săpată de d-l arheolog Doru Șerbănescu de la Muzeul Arheologic al Orașului Oltenița, căruia îi aducem și pe această cale calde mulțumiri pentru colaborarea sa deosebit de prețioasă; au mai participat și doi antropologi ieșeni (autorii lucrării de față) pentru probleme specifice.

Necropola de la Chirnogi este complexă, cu fondul de morminte însă majoritar neolitic, la care se adaugă și altele aparținînd și altor perioade. În lucrarea de față au fost luate în studiu numai mormintele situate în Suvița Iorgulescu a acestei mari necropole de la Chirnogi.

MATERIALUL DE STUDIU

Scheletele provenite din Suvița Iorgulescu — necropola Chirnogi aparțin neoliticului, cultura Gumelnița.

Cele 62 de schelete au fost descoperite toate în poziție chircită, așezate predominant cu capul spre E—S—E. Majoritatea aveau mîna dreaptă întinsă și pusă cu palma pe coapsă, iar mîna stîngă îndoită din cot și așezată cu palma în dreptul feței. Mai puține schelete aveau ambele mîini îndoite din cot și palmele aduse în dreptul feței. Toate scheletele studiate au fost prelevate din gropi de înhumație.

Tabelul nr. 1

Repartiția pe sexe și vîrste a scheletelor neolitice (cultura Gumelnița) de la Chirnogi — Suvița Iorgulescu

Vîrstă	SEX				Indeterminabil		Total	
	Bărbați		Femei					
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Infans I								
0—7 ani	—	—	—	—	3	4,83	3	4,83
Infans II								
7—14 ani	—	—	—	—	1	1,61	1	1,61
Juvenis								
14—20 ani	1	1,61	2	3,22	3	4,83	6	9,67
Adultus								
20—30 ani	5	8,06	4	6,45	2	3,22	11	17,74
30—60 ani	28	45,16	7	11,29	2	3,22	37	59,67
Senilis								
60—x ani	—	—	—	—	—	—	—	—
Indeterminabili	2	3,22	—	—	2	3,22	4	6,45
TOTAL	36	58,01	13	20,96	13	20,96	62	99,98

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Dată fiind vechimea scheletelor, natura solului (argilos-nisipos), precum și descoperirea ocazională, cînd, neștiindu-se despre existența necropolei, brutalitatea manevrelor de extragere a pămîntului a deteriorat unele dintre ele, cîteva dintre acestea, cu toată stăruința în reconstituire, nu au putut fi aduse la stadiul de determinare a sexului sau a vîrstei (în tabelul nr. 1 ele fiind trecute în coloana de indeterminabili ca vîrstă sau sex). De asemenea, nu a putut fi posibilă determinarea sexului la scheletele aparținînd copiilor de 0—14 ani, dat fiind că la acestea caracterele dimorfice nu sînt încă clar exprimate.

În tabelul nr. 1 dăm repartiția pe sexe și vîrstă a materialului osteologic provenit din gropile de înhumație neolitice din necropola Chirnogi — Suvița Iorgulescu.

REZULTATELE OBȚINUTE

Din punct de vedere al repartiției pe sexe, constatăm că 58,06% din totalul scheletelor aparțin bărbaților și doar 20,96% femeilor. Ținînd cont că 20,99% din totalul de schelete, al căror sex nu a putut fi precis stabilit din cauza stării de deteriorare avansată, dar a căror gracilitate a și contribuit, în mare parte, la o fragmentare mai accentuată, am putea avansa ipoteza că o mare parte din ele ar fi putut aparține unor femei, sporind astfel prin probabilitate procentul de 20,96% de femei decedate din totalul populației.

Analizînd repartiția pe vîrste, surprinde faptul că, din 62 de subiecți, numai 6,44% (adică 4 indivizi) au decedat la o vîrstă sub 14 ani, din care 3 copii infans I — 4,80% (un copil de aproximativ o lună înhumat cu o femeie tînără sub 20 de ani) și 1 copil infans II (1,64%); categoria adolescenților 14—20 ani, cu 6 subiecți, reprezintă 9,67% din total. Se obține astfel un procent de 16,12 din totalul subiecților decedați sub 20 de ani.

Această situație întîlnită în necropola neolitică de la Chirnogi, care se referă la numărul mic de subiecți decedați sub 20 ani, este asemănătoare cu aceea din necropola neolitică de la Cernica (cultura Boian), precum și cu aceea din necropola neolitică de la Cernavodă (cultura Hamangia din Dobrogea, contemporană cu cultura Boian din Muntenia și SE Transilvaniei, unde respectiv 12,25% și 8,33% reprezintă decesul la aceste categorii de vîrstă (tabelul nr. 2 și 3) (4 și 5).

Tabelul nr. 2

Repartiția pe sexe și vîrste a scheletelor neolitice de la Cernica (cultura Boian — O. Necrasov)

Sex / Vîrsta	Bărbați		Femei		Indetermin.		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Infans I 0—7 ani	—	—	—	—	7	2,32	7	2,32
Infans II 7—14 ani	—	—	2	0,66	11	3,64	13	4,30
Juvenis 14—20 ani	8	2,65	6	1,99	3	0,99	17	5,64
Adultus 20—30 ani	19	6,29	44	14,57	4	1,52	67	22,18
Maturus 30—60 ani	104	34,44	66	21,85	5	1,65	175	57,94
Senilis 60—x ani	11	3,64	4	1,32	—	—	15	4,96
Indeterminabili	—	—	—	—	8	2,65	8	2,65
Total	142	47,02	122	40,39	38	12,57	302	99,98

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 3

Repartiția pe sexe și vîrstă a scheletelor neolitice de la Cernavodă (cultura Hamangia — — O. Necrasov)

Sex / Vîrsta	Bărbați		Femei		Indeterminabil		Total	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Infans I								
0—7 ani	—	—	—	—	1	2,08	1	2,08
Infans II								
7—14 ani	—	—	—	—	1	2,08	1	2,08
Juvenis								
14—20 ani	1	2,08	1	2,08	—	—	2	4,16
Adultus								
20—30 ani	5	10,41	—	—	—	—	5	10,41
Maturus								
30—60 ani	15	31,25	4	8,33	7	14,58	26	54,16
Senilis								
60—x ani	—	—	2	4,16	2	4,16	4	8,33
Indeterminabili	—	—	6	12,50	3	6,25	9	18,75
Total	21	43,75	13	27,08	14	29,16	48	99,99

În serii mai tardive din Bronz care indică decesul la aceste categorii tinere, cifra este mult mai ridicată. Astfel, la Zimnicea (Bronz timpuriu) cifra este de 26,93%; la Zimnicea I (Bronz final) — 47,84%; la Truşeşti (Bronz final) — 36,89% (1). Cauza mortalității scăzute la populațiile neolitice, discutată și în alte ocazii și de alți autori, poate fi explicată fie prin teoria lui J. G. Frazer, privind obiceiul de înhumare a copiilor în vecinătatea locuințelor sau chiar în subsolul acestora (situații întîlnite și în alte ocazii la unele locuințe neolitice), fie prin densitatea de populație, mai coborîtă decît în perioada bronzului, cînd posibilitățile de contaminare la unele boli specifice erau mai reduse.

Dacă ne referim la polul opus al vîrstelor analizate anterior, adică la etapa 60—x ani, constatăm că la seria neolitică de la Chirnogi ea nu este reprezentată prin nici un caz.

Comparativ cu datele obținute la celelalte două serii neolitice, frecvența bătrînilor este cea mai scăzută la Chirnogi, fiind urmată de seria de la Cernica (4,96% din populație) și apoi de aceea de la Cernavodă (8,33% din populație).

Frecvența pentru etapa de vîrstă adultă (20—30 ani) este de 4,74%, repartiția pe sexe evidențiind valori ușor diferite, dar nesemnificative. La etapa de vîrstă următoare (30—60 ani), considerată ca vîrstă matură, se înregistrează, așa după cum ne așteptam, cea mai ridicată frecvență (59,63%), cu o predominare netă la bărbați (45,16%). În privința repartiției pe sexe la etapele de vîrstă considerate, nu trebuie să uităm cele constatate de O. Necrasov cu privire la sinostozarea suturilor craniene, unul dintre cele mai uzitate criterii de stabilire a vîrstei pe schelete, că aceasta progresează mai lent la femei decît la bărbați, astfel încît vîrsta reală în momentul morții ar fi putut să fie mai mare decît cea rezultată din închiderea suturilor.

Vîrsta medie a morții calculată pentru întreaga populație de la Chirnogi este de 32 de ani și 7 luni, iar vîrsta medie la deces calculată pentru

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

întreaga populaţie adultă (deci pentru toţi subiecţii a căror vîrstă întrece 20 de ani) este de 36 de ani şi 8 luni.

Pentru comparaţie, dăm şi datele pentru populaţia neolitică de la Cernica. Astfel, vîrsta medie a morţii calculată pentru întreaga populaţie este de 34 de ani şi 3 luni, iar vîrsta calculată pentru populaţia adultă este de 38 de ani şi 3 luni (1).

Diferenţele înregistrate în urma comparaţiei seriei noastre cu aceea de la Cernica sînt relativ mici şi nesemnificative, datorate mult şi eşantionajului.

Completarea cu noi materiale neolitice din această necropolă probabil că va netezi unele diferenţe înregistrate (mărirea eşantionajului va aduce şi o probabilitate mai mare) comparativ cu cele obţinute la seriile neolitice considerate.

CONCLUZII

Populaţia neolitică de la Chirnogi — Suviţa Iorgulescu, aparţinînd culturii Gumelniţa, sub aspect paleodemografic este comparabilă cu alte serii neolitice din cultura Boian (respectiv Hamangia), şi anume Cernica şi Cernavodă.

Frecvenţa foarte redusă de decese la etapele infans I (0—7 ani) şi infans II (7—14 ani), atît în necropola de la Chirnogi, cît şi în celelalte două se poate explica prin obiceiul populaţiilor neolitice de a-şi înhuma copiii în preajma locuinţelor

Vîrsta medie la deces, atît pentru întreaga populaţie, cît şi pentru populaţia adultă din necropola de la Chirnogi, este destul de comparabilă şi nu oferă diferenţe semnificative faţă de cele obţinute în necropola de la Cernica, de exemplu. O comparaţie în acest sens nu s-a putut face cu seria de la Cernavodă, la care vîrsta s-a aproximat mai mult decît la celelalte două serii, datorită unei cruste ce nu a putut fi îndepărtată nici după spălarea materialului, acoperind astfel în mare parte suturile craniene după care se stabileşte vîrsta.

Atît la populaţia neolitică de la Chirniogi, cît şi la celelalte două serii cu care s-a realizat comparaţia, se remarcă o frecvenţă foarte scăzută la categoria de vîrstă 60—x ani, ceea ce este în concordanţă cu vîrsta medie la deces, care este scăzută.

BIBLIOGRAFIE

1. Boteżatu Dan, *Date paleodemografice ale unor populaţii din perioada bronzului din ţara noastră*, Symposia Thracologica, 1989, **7**, 227—228.
2. Comşa Eugen, *Neoliticul pe teritoriul României*, Edit. Academiei R.S.R., Bucureşti, 1987.
3. Necrasov Olga et Cristescu Maria, *Données anthropologiques sur les populations de la pierre en Roumanie*, „Homo", 1965, **16**, 3, 129—161.
4. Necrasov Olga et Cristescu Maria, *Contributions à l'étude anthropologique des squelettes de la culture de Boian (necropole de Cernica) en comparaison avec d'autres séries néolithiques de la R.P.R.*, del VI Congr. Intern. delle Sci. Preist. e Protoist., Roma, 1966, **3**, 295—298.
5. Necrasov Olga, Maximilian C. et Nicolaescu Plopşor, *Studiul antropologic al scheletelor descoperite în cimitirul preistoric de la Cernavodă*, Probl. antropol., 1959, **4**, 2—45.
6. Nicolaescu Plopşor D., Maximilian C., Rişcuţia C. et Popovici Ioana, *Les populations néolithiques du bassin du Bas -Danube. Les tribus des civilisations de Boian et Goumelnitza de Boian Vărăşti*, Atti del VI Congr. Intern. delle Sci. Preist. e Protoist., 1966, **3**, 294—299.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Contributions à la connaissance de quelques aspects paléodémographiques chez la population néolithique de Chirnogi-Suvița

RÉSUMÉ

La population néolithique de Chirnogi-Suvița appartenant à la culture Gumelnița est comparable au point de vue paléodémographique à d'autres séries néolithiques. On remarque de très basses frèquences pour les premières étapes de l'enfance (la cause en est peut-être dans certaines coutumes funéraires) ainsi que pour l'étape de vieillesse, celle-ci étant en concordance avec l'âge moyen du décès, qui est très bas.

Primit în redacție la 22 aprilie 1991

Centrul de Cercetări Antropologice
București, Secția Iași

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDIUL UNUI CRANIU TREPANAT DE COPIL, DESCOPERIT ÎN NECROPOLA DE LA MIHĂLĂȘENI (sec. III—IV e.n.)

D. BOTEZATU și GEORGETA MIU

Printre cele mai vechi practici chirurgicale cunoscute, de un deosebit interes pentru istoria medicinii, amintim trepanațiile craniene executate fie pentru prelevarea de amulete de la cadavre sau în legătură cu anumite practici rituale, mistice, fie executate în scop terapeutic, cel mai adesea urmărindu-se extragerea eschilelor osoase și regularizarea conturului plăgilor craniene cu înfundare.

Referindu-ne la trepanațiile executate în scop terapeutic și în mod special la cazurile în care subiecții au supraviețuit intervenției chirurgicale, datînd din neolitic, epocile bronzului și a fierului, precum și din primul mileniu după Hristos, reținem principalele lucrări publicate în ultimii ani, ca cele ale Olgăi Necrasov și colaboratori (asupra craniilor de la Holboca, Stoicani, Sărata Monteoru, Poiana), cele ale lui E. Floru, D. Nicolaescu-Plopșor, I. G. Russu (asupra craniilor de la Histria și din epoca bronzului), D. Botezatu și colaboratori (craniul de la Livezile), în care se arată că locul de elecție al trepanațiilor, corespunzător sediului plăgilor craniene, a fost diferit de la o epocă la alta, putînd fi pus într-o oarecare legătură cu evoluția armelor de luptă folosite sau cu tehnica și timpii operatori, precum și cu diverse instrumente chirurgicale vechi.

Examinînd scheletele rezultate din săpăturile arheologice executate în anul 1985 de către arheologul Liviu Șovan în necropola de la Mihălășeni (jud. Botoșani), necropola datată din sec. III—IV după Hristos, aparținînd culturii Sîntana de Mureș, am constatat prezența unui schelet al cărui craniu prezenta o pierdere de substanță osoasă în urma unei operații de trepanare.

Caracterizarea antropologică a scheletului. Acesta se prezintă într-o stare avansată de deteriorare la exhumare. Din resturile sale s-a putut reconstitui totuși calota craniană, din care lipsesc regiunea parieto-temporală dreaptă și regiunea bazioccipitală, Masivul facial nu a putut fi recuperat, dar mandibula s-a reconstituit în întregime. Din partea postcraniană erau prezente diafize întregi din tibia dreaptă, peroneul stîng și radiusul drept, alături de mici fragmente din oasele coxale, sacrum, clavicule, vertebre și metatarsiene.

Vîrsta acestui schelet a putut fi bine determinată grație unor dinți și muguri din dentiția definitivă, prezenți pe maxilarul inferior, surprinși în diverse stadii de erupere. Astfel, molarii 1 erau complet erupți, ca și incisivul lateral stîng; molarul și premolarul 12, ca și caninul din partea stîngă erau într-o stare avansată de erupere; această situație dentară ne-a permis să precizăm că vîrsta acestui subiect la deces era cuprinsă între 10 și 11 ani, aparținînd deci categoriei infans II.

Sexul este mai dificil de determinat, dar relieful, în general slab conturat la nivelul frontal și mastoidian, precum și inventarul arheologic găsit alături de schelet (piepteni, mărgele, ace) pot fi repere de atribuire a scheletului la sexul feminin.

Calota de formă ovoidă în norma verticală și de „bombă" în norma occipitală prezintă un diametru antero-posterior (g-op) de 190 mm și unul

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

transversal (eu-eu) de 142 mm, raportul acestor dimensiuni oferind un indice cranian de tip dolicocran moderat (74, 74). Osul frontal este macrodimensionat, cu o oarecare diminuare însă a cavităților orbitare, indicele fronto-parietal fiind metriometop; linia interparietală este curbată, iar occipitalul prezintă o curbură accentuată.

Descrierea trepanației. Trepanația se prezintă ca o lipsă de substanță osoasă de formă aproape circulară, cu un diametru de circa 30 mm, situată la joncțiunea suturii coronare drepte cu cea sagitală, limita internă a lipsei osoase fiind tangentă la sutura sagitală. Conturul orificiului este neted, cu diferență minimă între circumferința externă și cea internă de circa 1—2 mm.

Pe versantul parietal al trepanației se constată prezența unui țesut de reparație dependent de tăblia externă și care eburnează deasupra planului general al craniului sub forma a 2 spiculi policiclici. Deasupra, pe jumătatea internă a versantului frontal se constată o zonă de cicatrizare perfectă a porțiunii de trepanație în care diploia este acoperită de un țesut osos compact de neoformație. Circumferința internă de la nivelul tăbliei interne este uniformă, fiind întreruptă în două traiecte de fractură rezultate din deteriorarea craniului postmortem.

Zona de trepanație are o topografie atipică, ea fiind plasată într-o suprafață intens vascularizată, la joncțiunea ariilor arterei meningee cu cea a sinusului longitudinal de pe partea dreaptă a hemicraniului.

Din punct de vedere tehnic, este posibil ca trepanația să fi fost făcută prin metoda dăltuirii în două faze: în prima fază s-a executat o dăltuire atentă a planului frontal, iar în cea de-a doua o percutare ceva mai neglijentă a osului în regiunea posterioară (parietală), unde se observă încă resturi rămase datorită fracturării părții osoase prin răsfrîngerea acesteia, fără o dăltuire completă împrejur ca în faza anterioară.

CONCLUZII

În primul rînd trebuie să subliniem că sîntem în prezența singurului caz de trepanare a unui craniu de copil descoperit pe teritoriul țării noastre.

Configurația craniului, aspectul suturilor, structura planului osos sînt elemente ce sugerează că trepanația s-a efectuat în mod intenționat la un subiect sănătos (din punct de vedere morfologic, fără leziune craniană) de către o persoană inițiată în această tehnică operatorie.

O oarecare uniformitate a marginilor trepanației, precum și prezența unui proces de vindecare osoasă, care este sugerat de o obliterare parțială a celulelor diploice, aspect manifestat în special în sectorul frontal, indică o supraviețuire postoperatorie a subiectului (ținînd cont și de vîrsta individului) de peste un an de zile.

În stadiul în care ne găsim cu investigațiile asupra acestui caz, putem spune că trepanația s-a efectuat în scop curativ, subiectul putînd să fi prezentat unele afecțiuni neuromotorii, probabil legate de o stare epileptică.

În legătură cu afirmațiile lui Guiard, că practica trepanării ar fi mai frecventă la populațiile brahicefale, constatăm încă odată că aceasta nu se poate verifica la populațiile vechi din țara noastră, la care aspectul calotei apare cel mai frecvent dolicocran.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

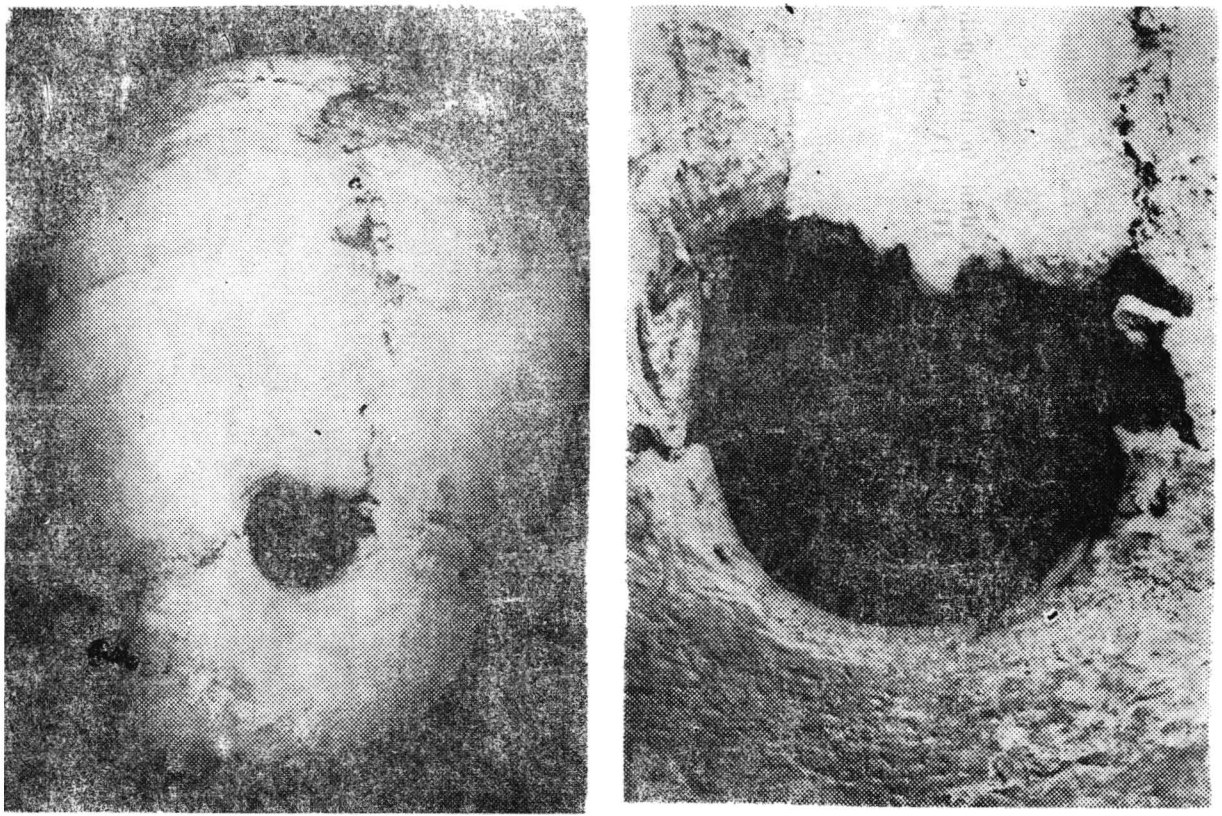

a b

Fig. 1. — Craniul trepanat de la Mihălășeni : a) văzut din norma verticală ; b) detaliu de trepanație.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

BIBLIOGRAFIE

1. ALDEA N., OBREJA TH., *Aspecte ale trepanațiilor craniene preistorice de pe teritoriul țării noastre*, U.S.S.M. Neurochirurgie, Iași, 1986.
2. BOTEZATU D., ALDEA N., CIUGUDEAN N., *Considerații asupra unui craniu trepanat, descoperit la Livezile (jud. Alba) aparținînd culturii Coțofeni (începutul mileniului II t.e.n.)*, St. cerc. antropol., 1987, **24**, 3—7.
3. FLORU E., NICOLAESCU-PLOPȘOR D., *Craniul trepanat de la Histria*, Probl. antrop., 1954, I, p. 119—126.
4. GUIARD E., *La trépanation crânienne chez les néolithiques et chez les primitifs modernes*, Paris, 1930.
5. NEGRASOV O., *Asupra unor cranii trepanate găsite pe teritoriul R. P. Române*, Probl. antropol., 1954, I, 119—126.

L'étude d'un crâne trépané d'enfant découvert dans la nécropole du Mihălășeni (dép. Botoșani) appartenant aux IIIe —IVe siècles n.è.

RÉSUMÉ

Parmi les squelettes exhumés en 1985 de la nécropole du Mihălășeni (dép. Botoșani) on en a découvert un appartenant à un enfant de 10—11 ans de sexe féminin. La partie fronto-pariétale droite du crâne présente une trépanation circulaire ayant le diamètre d'environ 30 mm, exécutée par une personne initiée d'après la méthode de la percussion, dans le but curatif. Le sujet a survécu probablement plus d'une année à cette intervention chirurgicale.

C'est la première trépanation d'une crâne d'enfant sur la territoire de notre pays.

Primit în redacție la 22 aprilie 1991

Centrul de Cercetări Antropologice București,
Secția Iași

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONSIDERAȚII ASUPRA CARACTERISTICILOR PALEODEMOGRAFICE LA UNELE POPULAȚII CARE AU TRĂIT PE TERITORIUL PATRIEI NOASTRE ÎN SEC. III — Ve.n.

GEORGETA MIU și D. BOTEZATU

Datele paleodemografice asupra populațiilor vechi sînt tot atît de interesante ca și cele antropologice, atît pentru a ne furniza o serie de informații asupra evoluției duratei medii de viață, asupra proporției longevivilor, asupra „sex ratio" etc., dar și pentru a da unele indicații asupra unor obiceiuri specifice acestor populații.

Descoperirea, în ultima vreme, a unor necropole destul de întinse ne oferă posibilitatea obținerii unor astfel de informații. Desigur, rezultatele au uneori un caracter mai relativ, deoarece săpăturile arheologice nu sînt decît rareori exhaustive, iar starea materialului osos nu permite întotdeauna o determinare precisă a sexului și vîrstei.

MATERIAL ȘI METODĂ

În prezenta comunicare ne-am propus să facem analiza unor indicatori paleodemografici, cum ar fi structura pe vîrstă și sexe, speranța de viață, raportul mortalității intersexe, vîrsta medie la deces etc. la unele populații ce au trăit în zona Moldovei în sec. III—V e.n., cunoscute ca aparținînd culturii Sîntana de Mureș.

În acest sens au fost luate în studiu materialele osteologice descoperite în marea necropolă de la Mihălășeni, jud. Botoșani (cea mai importantă și mai bogată din țară și chiar din sud-estul Europei, atît ca material arheologic, cît și osteologic — peste 517 morminte, din care 377 de înhumație), apoi cele de la Miorcani (jud. Botoșani), însumînd 128 de schelete înhumate, și Valea Seacă (jud. Vaslui), reprezentînd o serie de 138 de schelete de înhumație. La aceste serii, reprezentative din punct de vedere numeric, ne-am folosit și de unele serii osteologice mai mici, cum ar fi cea de la Bogdănești (jud. Vaslui), reprezentată prin 59 de schelete, cea de la Barcea (jud. Galați), formată din 32 de schelete, precum și mica serie de la Hănești (jud. Botoșani), formată din 28 de schelete.

Menționez că în determinarea sexului și vîrstei fiecărui schelet, reprezentat prin oseminte mai mult sau mai puțin complete, s-a ținut cont de discuțiile și recomandările de la reuniunile internaționale de lucru de la Praga (1973) și Sarospatak (1978). Pentru o mai bună precizare a vîrstei copiilor și adolescenților au fost luate în considerație nu numai erupția dentară, dar și gradul de dezvoltare a mugurilor dentari (după tabelele lui Ubelaker — 1978).

În ceea ce privește sexul copiilor (0—14 ani) și adolescenților (14—18 ani), acesta a putut fi precizat doar la unele schelete, și anume la acelea care erau apropiate de vîrsta adolescenței și relativ complete.

REZULTATELE OBȚINUTE

În tabelul nr. 1 prezentăm situația paleodemografică sub aspectul repartiției pe sexe și vîrstă a populațiilor menționate, folosind, așa cum s-a mai amintit, numai materialul de înhumație.

Din analiza cifrelor înscrise în acest tabel rezultă în primul rînd un procent de mortalitate destul de ridicat al copiilor de vîrstă infans I (0—7 ani) și infans II (7—14 ani), procent ce merge de la o valoare de circa 19%, întîlnit în populațiile de la Miorcani și Barcea, pînă la circa 29% la Valea

St. cerc. antropol., 1991, t. 28, p. 13—18

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Procentele mortalităţii pe vîrste şi sexe înregistrate la unele populaţii aparţinînd culturi Sîntana de Mureş- Cerneahov

	Copii		Adolescenţi	Adulţi 20—30 ani		Maturi 30—60 ani		Senili
	0—7 ani	7—14 ani	14—20 ani	Bărbaţi	Femei	Bărbaţi	Femei	60—x ani
Mihălăşeni	22,6	2,6	6,9	5,3	10,3	23,6	24,4	3,18
Miorcani	11,1	8,5	2,6	3,4	7,7	29,1	27,4	0,87
Valea Seacă	21,7	7,2	2,2	5,8	10,1	29,0	16,7	2,90
Bogdăneşti	16,9	5,1	5,1		5,1	30,5	20,3	6,67
Barcea	15,6	3,1	3,1	3,1	9,4	31,3	31,3	3,12
Hăneşti	10,7	14,3	10,7	3,7	14,3	7,4	35,7	

Seacă, unde mortalitatea copiilor reprezintă aproape o treime din populaţie. Pe locul al doilea se situează populaţiile de la Mihălăşeni şi Hăneşti (chiar dacă seriile sînt diferite sub aspect numeric) — circa 25%, urmate de populaţia de la Bogdăneşti — 22%. Aportul principal la această mortalitate ridicată revine în toate populaţiile copiilor de vîrstă infans I (0—7 ani), cea mai mare mortalitate a acestora fiind întîlnită la Mihălăşeni şi Valea Seacă (cu procente apropiate — circa 22% şi circa 21%), iar cea mai mică la Miorcani şi Hăneşti (circa 11%). Aceasta din urmă populaţie face excepţie prin procentul relativ mai ridicat al copiilor decedaţi între 7—14 ani.

De menţionat că mortalitatea ridicată în prima etapă a copilăriei se datorează ponderii deceselor înregistrate la copiii de 0—1 an, adică la acei indivizi ce nu s-au putut adapta la condiţiile de viaţă precare din această perioadă istorică şi dovadă a acestui fenomen este frecvenţa scăzută a mortalităţii în rîndul copiilor de 7—14 ani, dar mai ales în rîndul adolescenţilor, unde procentajul mortalităţii oscilează între circa 2% la Valea Seacă şi Miorcani şi circa 10% la Hăneşti. Desigur, pentru această mică serie, procentajele pot fi relativ subiective.

În ceea ce priveşte grupa subiecţilor care au ajuns sau depăşit vîrsta de 20 de ani, formată din adulţi, maturi şi senili, constatăm că în toate populaţiile studiate procentul cel mai înalt revine maturilor. De asemenea, menţionăm că la grupa subiecţilor adulţi se înregistrează întotdeauna o frecvenţă mai ridicată a deceselor la femei decît la bărbaţi, fenomen ce îşi găseşte explicaţia într-un factor de risc mai mare la primele, în perioada de maximă fecunditate, cînd decesele în timpul naşterii şi după erau mai frecvente, în lipsa unei asistenţe medicale adecvate.

Referindu-ne la mortalitatea înregistrată în rîndul subiecţilor de peste 60 de ani, remarcăm că în toate populaţiile procentul este foarte scăzut, ceea ce ne indică că puţini depăşesc această vîrstă.

Dacă luăm în consideraţie raportul între numărul de bărbaţi decedaţi şi cel de femei (20—x ani), exprimat prin indicele de masculinitate, acesta relevă o uşoară prevalenţă a deceselor la toate seriile feminine (0,73 la Miorcani, 0,80 la Barcea, 0,84 la Bogdăneşti şi 0,85 la Mihălăşeni), cu excepţia populaţiei de la Valea Seacă, unde întîlnim o proporţie a deceselor la cele două sexe de 1,02.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Un alt indicator paleodemografic analizat a fost și speranța de viață, aceasta fiind calculată numai la seriile reprezentative numeric — Mihălășeni, Miorcani și Valea Seacă, pe semidecade, atît pentru seria întreagă, cît și separat pe sexe (populația de peste 20 de ani). Astfel, speranța de viață la naștere este destul de apropiată în cele trei populații amintite (tabelul nr. 2), fiind de circa 29 de ani la Mihălășeni și Valea Seacă și de

Tabelul nr. 2

Mortalitatea și speranța de viață la unele populații din cultura Sîntana de Mureș (0—x ani)

Seria	Mihălășeni		Miorcani		Valea Seacă	
Clasa de vîrstă	Nr.	Speranța de viață	Nr.	Speranța de viață	Nr.	Speranța de viață
0—4 ani	73	29,39	15	31,25	20	29,23
5—9 ani	16	30,93	3	31,01	15	29,96
10—14 ani	6	27,53	6	26,99	4	28,01
15—19 ani	26	23,07	2	23,80	6	24,10
20—24 ani	26	20,20	4	14,63	7	20,57
25—29 ani	33	17,23	9	10,95	14	17,13
30—34 ani	30	14,75	15	11,96	10	15,19
35—39 ani	37	12,01	12	9,75	18	12,42
40—44 ani	41	9,81	16	6,99	13	11,99
45—49 ani	34	8,32	13	5,11	8	11,73
50—54 ani	19	7,21	10	3,49	10	10,84
55—59 ani	20	5,00	—	—	4	16,25
60—64 ani	8	4,16	1	2,50	4	2,50
65—69 ani	4	2,50	—	—	—	—

Tabelul nr. 3

Mortalitatea și speranța de viață la unele populații din cultura Sîntana de Mureș (20—x ani)

Seria		Mihălășeni		Miorcani		Valea Seacă	
Clasa de vîrstă	Sexul	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
20—25 ani		22,1	8,5	21,3	17,4	21,9	16,7
25—30		18,5	15,9	17,4	13,2	17,7	13,9
30—35		15,5	13,9	13,3	10,5	14,8	12,1
35—40		12,0	11,9	10,1	9,1	11,1	10,1
40—45		9,3	10,2	6,7	7,3	9,7	9,5
45—50		7,9	8,6	4,8	5,2	8,3	8,1
50—55		7,6	6,7	4,0	2,5	6,2	5,0
55—60		5,0	4,8	4,9	—	6,5	2,5
60—65		2,8	6,2	2,5	—	2,5	—
65—70		2,5	2,5	—	—	—	—

31 de ani la Miorcani. Dacă ne referim la speranța de viață pentru indivizii care au atins sau depășit 20 de ani, separat pe sexe (tabelul nr. 3), constatăm că aceasta este mai ridicată la bărbați cu circa 4 ani la Mihălășeni și Miorcani și cu circa 5 ani la Valea Seacă, această diferență în plus menținîndu-se pînă la vîrsta de 40—45 de ani (perioadă ce coincide cu etapa de maximă fecunditate și cu riscurie la parturiție), dar diminuîndu-se o dată cu înaintarea în vîrstă, după care ea se anulează, devenind chiar favorabilă femeilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 4

Vîrstele medii la deces pentru unele populații din cultura Sîntana de Mureș

	Seria întreagă	Bărbați	Femei
	0—x ani	20—x ani	20—x ani
Mihălășeni	30,2	42,1	38,6
Miorcani	28,5	38,7	34,0
Valea Seacă	27,5	39,2	36,7
Bogdănești	31,6	42,3	42,8
Barcea	33,0	—	—
Hănești	25,2	—	—
Total serie	29,3	40,5	38,0
Epoca fierului	31,7	43,5	39,3

Dacă analizăm acum vîrstele medii la deces, calculate chiar și în cazul seriilor mai mici (tabelul nr. 4), constatăm o variabilitate relativ restrînsă, ce merge de la 25 de ani la Hănești, la 33 de ani la Barcea. Desigur, pentru aceste două serii, vîrstele medii la deces sînt oarecum subiective, avîndu-se în vedere numărul mic de subiecți care le formează. Dacă ne referim la seriile mari, constatăm că acestea sînt destul de omogene, din acest punct de vedere populațiile de la Bogdănești și Mihălășeni înregistrînd valori ușor mai crescute (circa 31 de ani și, respectiv, circa 30 de ani) decît cele de la Valea Seacă (circa 27 de ani) și Miorcani (circa 28 de ani). Durata medie de viață mai scăzută găsită în populația de la Valea Seacă se explică atît prin mortalitatea mai ridicată a copiilor de vîrstă 0—7 ani și 7—14 ani (cea mai mare din populațiile studiate — cca 29%), cît și prin puținele decese înregistrate la subiecții de peste 60 de ani. Referindu-ne la populațiile de peste 20 de ani, dar numai la cele reprezentative statistic, constatăm că vîrstele medii la deces sînt mai mari la bărbați decît la femei, cu excepția populației de la Bogdănești, unde acestea sînt egale. Urmărind variabilitatea interpopulațională a vîrstelor medii la deces, pe sexe, constatăm că seriile masculine sînt mai omogene decît cele feminine. Astfel, în timp ce vîrsta medie la deces merge la primele de la o valoare de 38,7 ani la Miorcani la 42 de ani la Bogdănești și Mihălășeni, la celelalte acestea oscilează între 34 de ani la Miorcani și 42 de ani la Bogdănești. Menționăm însă că, la ambele sexe, vîrstele medii la deces sînt mai mari la Mihălășeni și Bogdănești și mai scăzute la Miorcani și Valea Seacă.

Pe ansamblul seriilor sintetice, vîrsta medie la deces este de 29,3 ani pentru întreaga populație, iar pentru subiecții de peste 20 de ani aceasta este de 40,5 ani la bărbați și de 38,0 ani la femei. În comparație cu populația din epoca fierului, vîrsta medie la deces la populația culturii Sîntana de Mureș este ușor mai scăzută atît pentru seria totală, cît și separat pe sexe (20 — x ani).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONCLUZII

În rezumat , populațiile ce au trăit pe teritoriul Moldovei în sec. III—V e.n. (aparținînd culturii Sîntana de Mureș) prezintă un comportament demografic destul de asemănător.

Astfel, toate populațiile se caracterizează printr-o mare mortalitate a copiilor, în special a celor de 0—7 ani, care împreună cu cei de 7—14 ani reprezintă uneori aproape o treime din populație (Valea Seacă).

Dintre subiecții care au depășit 20 de ani, maximum de frecvență a deceselor corespunde la toate seriile cu etapa maturității. Frecvența deceselor în rîndul subiecților de peste 60 de ani este neglijabilă.

Speranța de viață la naștere este destul de apropiată în populațiile studiate (între 29—41 de ani). La populațiile de peste 20 de ani, aceasta este mai crescută cu circa 4 ani la bărbați decît la femei, diferența în plus menținîndu-se pînă la 40—45 de ani, după care ea se anulează, devenind chiar favorabilă femeilor.

Și din punct de vedere al vîrstelor medii la deces, populațiile din diversele necropole se prezintă mult mai unitar, începînd cu vîrsta minimă de 20 de ani. În ceea ce privește diferențele sexuale, se remarcă că, în general, femeile oferă o vîrstă medie la deces cu circa 4 ani mai scăzută decît bărbații, excepție făcînd populația de la Bogdănești, unde diferențele sexuale sînt nesemnificative.

Comportamentul demografic destul de uniform al populațiilor culturii Sîntana de Mureș ne sugerează că și condițiile social-economice în care au trăit aceste triburi (dacii liberi) au putut fi, în linii mari, aceleași pe un teritoriu extracarpatic destul de întins (din nordul și pînă în sudul Moldovei).

BIBLIOGRAFIE

1. BOTEZATU D., FEDOROVICI C., *Caracterizarea antropologică a unor schelete aparținînd culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov*, St. cerc. antropol., 1973, **10**, 3—13.
2. BOTEZATU D., MIU GEORGETA et P. CANTEMIR, *Aspects paleodémographiques et anthropologiques de la population de Valea Seacă (Bîrlad) appartenant à la culture Sîntana de Mureș-Cerneahov*, Ann. roum. d'Anthrop., 1983, **20**, 17 —26.
3. BOTEZATU D., MIU GEORGETA și CANTEMIR P., *Cercetări paleo-antropologice de la Bogdănești (jud. Vaslui) datînd din sec. IV—V e.n.* Acta Moldaviae Meridionales, 1987.
4. BOTEZATU D., MIU GEORGETA, CANTEMIR P., *Considerații paleoantropologice noi asupra originii și diversificării populațiilor purtătoare a culturii Sîntana de Mureș pe teritoriul Moldovei*, Symposia Thracologica, **8**, 1990, 207—209.
5. MIU GEORGETA, BOTEZATU D. și CANTEMIR P., *Contribuție la studiul antropologic al populației înhumate descoperite la Bîrcea (jud. Galați), aparținînd culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov*, St. cerc. antropol., 1988, **25**, 3—9.
6. MIU GEORGETA, ANTONIU SERAFIMA, BOTEZATU D., *Contribuții la cunoașterea structurii antropologice a populației din necropola de la Hănești („la Movilița") aparținînd culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov*, St. cerc. antropol., 1981, **18**,3 — 8.
7. NECRASOV O., BOTEZATU D., MIU GEORGETA, *Studiul antropologic al scheletelor de la Miorcani aparținînd culturii Sîntana de Mureș-Cerneahov*, sub tipar.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Considérations sur les caractéristiques paléodémographiques chez quelques populations qui ont vécu sur notre territoire (IIIe —Ve siècles n.è.)

RÉSUMÉ

Le matériel d'étude est représenté par les squelettes appartenant à la culture Sîntana de Mureş et provenant des nécropoles suivantes : Mihălăşeni, Miorcani, Hăneşti (dépt. Botoşani), Valea Seacă, Bogdăneşti (dép. Vaslui) et Barcea (dépt. Galaţi).

Les auteurs ont étudié la variabilité des certains indices paléodémographiques : la structure en fonction de l'âge et du sexe, l'espérance de vie, le rapport entre les sexes, l'âge moyen au décès.

Les diverses nécropoles étudiées dans ce travail offrent un tableau démographique assez unitaire, ce qui suggère des conditions socio-économiques semblables.

Les principales conclusions sont les suivantes :

— La mortalité des enfants de 0—7 ans est très élevée (elle peut atteindre jusqu'à 1/3 du total, si l'on inclue aussi les enfants de 7—14 ans) ;

— La plus grande fréquence de décès correspond à l'étape de la maturité. Rarement les sujets ont dépassé l'âge de 60 ans ;

— L'espérance de vie à la naissance varie seulement entre 20 et 31 ans chez les trois populations étudiées. Toujours l'espérance de vie a été trouvée supérieure chez les hommes par rapport aux femmes.

Primit în redacţie la 22 aprilie 1991

Centrul de Cercetări Antropologice
Bucureşti, Secţia Iaşi

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ASPECTE PRIVIND HERITABILITATEA UNOR CARACTERE FENOTIPICE LA COPII ÎN ETAPELE DE VÎRSTĂ DE 5, 7 și 8 ANI

MARIA ȘTIRBU, MARIA-ELENA ROȘCA, MARIA CRISTESCU și GEORGETA MIU

Cercetări referitoare la transmiterea caracterelor biometrice la om nu sînt prea numeroase și se limitează, de obicei, la un număr mic de caractere, cel mai adesea statura, greutatea, indicele cefalic, datorită dificultăților de ordin metodologic întîmpinate în astfel de studii.

O constatare însă bine probată este aceea că cea mai mare parte a caracterelor cantitative sînt caractere polifactoriale, determinate de factori multipli, ale căror efecte mici și de aceeași ordine de mărime (gene minore sau poligene : Muther, 1949) se adiționează, precum și de factori nongenetici (acțiuni favorabile sau defavorabile ale mediului).

Estimarea părții care revine eredității și părții care revine mediului în determinarea variației caracterelor fenotipice se face prin determinarea unui parametru numit heritabilitate, definit ca raportul între varianța genetică aditivă și varianța fenotipică (noțiune care rezultă din lucrările lui Fisher, 1918, ale lui Wright, 1921 și ale lui Malecot, 1948).

Varianța fenotipică este ușor de calculat, ea fiind variația totală a caracterului.

Varianța aditivă, care urmează a fi stabilită pentru determinarea heritabilității, ridică însă probleme mai delicate, varianța aditivă reprezentînd de fapt „valorile genetice aditive" ale indivizilor care compun populația, iar valoarea aditivă pentru un caracter dat este ea însăș suma efectelor medii ale genelor care exercită o influență asupra caracterului respectiv (Oliver 1971). Practic, varianța aditivă este componenta cea mai importantă a variației genotipice și cauza principală a asemănării între rude și, prin urmare, determinanta principală a proprietăților genetice observabile ale populației, precum și a răspunsului acesteia la selecție (Falconer, 1967).

Toate metodele de estimare ale heritabilității sînt bazate pe studiul asemănării între indivizi cu diferite grade de înrudire, gemeni mono- sau dizigoți, părinți-copii, frați-veri.

Statistic, metodele de estimare ale heritabilității, așa cum rezultă din literatura de specialitate, sînt trei : corelația, regresia și analiza variației. În lucrarea de față am folosit metoda corelației.

MATERIALUL ȘI METODA DE LUCRU

Materialul care face obiectul lucrării de față este constituit din două eșantioane de copii — părinți (60 de băieți și 60 de fete) din municipiul Iași, copiii fiind studiați la etapele de vîrstă de 5, 7 și 8 ani. Pentru fiecare etapă de vîrstă s-au calculat coeficienții de corelație Brevais-Pearson pentru toate cele 80 de caractere luate în studiu și pentru fiecare din cele 6 tipuri de cupluri părinți — descendenți (tată — fiu, mamă — fiu, părinte mediu — fiu, tată — fiică, mamă — fiică și părinte mediu — fiică).

În nota de față ne vom ocupa de analiza și evoluția cu vîrsta a valorilor coeficienților de corelație părinte — descendent, pentru unele caractere cefalo-faciale, și anume pentru acelea ale căror coeficienți de corelație înscriu valori de minimum 0,40 pentru cuplul părinte mediu — descendent, deci caractere cu o heritabilitate mai înaltă.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Din analiza valorilor coeficienților de corelație părinte mediu — descendent, pentru caracterele ale căror coeficienți de corelație sînt de minimum 0,40, prezentate în tabelele nr. 1 și 2, se constată în primul rînd că nu

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Ierarhizarea caracterelor în funcţie de valoarea coeficientului de corelaţie (r) părinte mediu—fiu, pe etape de vîrstă

Nr. crt.	Vîrsta /5 ani		7 ani		8 ani	
	Caracterul	Valoarea „r"	Caracterul	Valoarea „r"	Caracterul	Valoarea „r"
1	Zy-zy	0,58	Înălţ. buzei super	0,57	Înălţ. buzei super	0,61
2	Eu-eu	0,52	Ft-ft	0,56	Ft-ft	0,58
3	I. fac. sup.	0,52	I. fac. sup.	0,54	Zy-zy	0,53
4	I. zu-zy/eu-eu	0,47	Eu-eu	0,52	I. dist. interorb. int/zy-zy	0,50
5	Înălţ. buzei sup	0,46	Zy-zy	0,52	Eu-eu	0,48
6	Ft-ft	0,45	I. fac. tot	0,49	Dist. interorb. int.	0,47
7	I. fac. tot	0,45	Dist. interorb. int.	0,46	I. fac. sup	0,46
8	I. cefalic	0,42	N-gn	0,45	N-gn	0,44
9			Prea-posta	0,44	I. nazal	0,44
10			T.v.	0,44	I. go-go/zy-zy	0,41
11			Ind. nazal	0,44	I. cefalic	0,40
12			I. zy-zy/eu-eu	0,44		
13			I. cefalic	0,41		
14			I. go-go/zy-zy	0,41		
15			I. distanţa interorbitară internă/ /zy-zy	0,41		

Tabelul nr. 2

Ierarhizarea caracterelor în funcţie de valoarea coeficientului de corelaţie (r) părinte mediu—fiică, pe etape de vîrstă

Nr. crt.	Vîrsta / 5 ani		7 ani		8 ani	
	Caracterul	Valoarea „r"	Caracterul	Valoarea „r"	Caracterul	Valoarea „r"
1	Go-go	0,64	G-op	0,59	Go-go	0,57
2	G-op	0,56	Go-go	0,53	G-op	0,56
3	Per. cefalic	0,47	Al-al	0,46	Per. cefalic	0,56
4	Ind. cefalic	0,47	Eu-eu	0,45	Sa-sba	0,50
5	I. T. v/g-op	0,46	Ind. cefalic	0,45	I. t. v./g-op	0,48
6	I. go-go/zy-zy	0,45	Per. cefalic	0,44	I. zy-zy/eu-eu	0,47
7	Al-al	0,43	I. t-v/g.op	0,43	I. cefalic	0,46
8	Zy-zy	0,42	Sa-sba	0,42	Zy-zy	0,44
9					I. go-go/zy-zy	0,44
10					Al-al	0,43
11					Prea-posta	0,43
12					Eu-eu	0,40

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

se înscriu aceleași caractere la ambele sexe, iar în al doilea rînd ierarhia caracterelor se modifică cu vîrsta.

În adevăr, dacă analizăm situația la băieți, trebuie să subliniem că, în timp ce la etapa de vîrstă de 5 ani numărul caracterelor avînd coeficienți de corelație părinte mediu — descendent cu valoare de minimum 0,40 este de 8, la 7 ani crește la 15, pentru ca la 8 ani să scadă la 11. Subliniem că, în timp ce la 5 ani valorile coeficienților de corelație sînt, cu excepția unui singur caracter, de minimum 0,45, la 7 ani se adaugă 7 caractere cu valori sub 0,45, iar la 8 ani , din cele 4 caractere care se exclud, 3 prezintă un coeficient de corelație de 0,39,rămînînd deci cu o heritabilitate destul de înaltă, și numai unul coboară la limita inferioară a categoriei, cu heritabilitate mijlocie. Poziția caracterelor se modifică însă cu vîrsta, heritabilitatea unora crește ușor, în timp ce a altora, dimpotrivă, scade ușor.

La fete, la etapa de 5 ani se constată același număr de caractere cu heritabilitate înaltă (8) ca și la băieți, dar numai două sînt comune pentru ambele sexe (lărgimea maximă a feței și indicele cefalic). La 7 ani, spre deosebire de băieți, numărul de caractere rămîne constant față de 5 ani (8), dar nu întru totul același. Astfel, se exclude lărgimea maximă a feței (a cărei corelație scade ușor, de la 0,42 la 0,38) și indicele jugo-mandibular (valoarea coeficientului de corelație a acestuia scade mai pronunțat, de la 0,45 la 0,35), dar se adaugă lărgimea maximă a neurocraniului și lungimea pavilionului urechii (valorile coeficienților de corelație pentru acestea cresc de la 0,39 la 0,45 și respectiv 0,42). La etapa de vîrstă de 8 ani, numărul caracterelor cu heritabilitate înaltă crește la 12. Remarcăm că, din cele patru caractere care se adaugă la 8 ani, două — lărgimea maximă a feței și indicele jugo-mandibular — sînt cele care se excludeau la 7 ani, iar altele două — lărgimea pavilionului urechii și indicele jugo-parietal — erau prezente și la băieți la etapa de vîrstă de 7 ani, de unde se poate conchide că aceste caractere rămîn totuși cu o heritabilitate relativ înaltă, cel puțin pentru eșantioanele noastre.

Comparînd datele noastre cu cele obținute de Maria Cristescu și colab. la copiii de 7 și 8 ani din 4 zone ecologice diferite (Iași urban, Iași rural, Oaș și Deltă), se constată că, pentru principalele dimensiuni și proporții cefalo-faciale (G-op, eu-eu, indicele cefalic, n-gn, zy-zy și indicele facial total), autorii găsesc, ca și noi, o heritabilitate înaltă a acestora, dar nu la ambele sexe și nu la toate eșantioanele (tabelul nr. 3).

Din cele 38 de caractere cefalo-faciale luate de noi în studiu, 21 se înscriu în categoria cu heritabilitate înaltă, așa cum rezultă din valoarea coeficienților de corelație părinte mediu—descendent, dar nu toate se regăsesc la ambele sexe sau la toate etapele de vîrstă. În adevăr, din cele 21 de caractere, 9 sînt numai pentru cuplul părinte mediu—fiu, 6 numai pentru părinte mediu—fiică și 6 comune ambelor sexe.

Din tabelul nr. 4, în care am înscris valorile coeficienților de corelație pentru aceste caractere cu fiecare părinte și pentru fiecare din cele 3 etape de vîrstă, se poate sublinia evoluția heritabilității cu vîrsta pentru aceste caractere pe linie paternă și maternă, evidențiindu-se totodată linia predominantă.

Din analiza cifrelor înscrise în acest tabel, în funcție de valoarea coeficienților de corelație părinte—descendent, caracterele pot fi regrupate în

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 3

Valoarea coeficienților de corelația părinte mediu—descendent la seriile studiate de M. Cristescu și colab.

Seria	Iași oraș		Iași rural		Oaș		Delta Dunării	
Vîrsta/Caracterul	7 ani	8 ani	7 ani	8 ani	7 ani	8 ani	7 ani	8 ani
			părinte mediu- fiu					
G-op	0,50	0,51	0,43	0,44	—	—	0,60	0,59
Eu-eu	—	—	—	—	—	—	—	—
Ind. cefalic	—	—	0,44	0,42	—	—	—	—
N-gn	—	—	—	—	—	—	0,56	0,53
Zy-zy	—	—	—	—	—	—	—	—
Ind. fac. tot.	—	—	—	—	0,49	0,47	—	—
			părinte mediu- fiică					
G-op	—	—	0,43	0,42	0,52	0,51	—	—
Eu-eu	—	—	0,60	0,59	0,65	0,64	0,43	0,35
Ind. cefalic	—	—	—	—	0,42	0,42	—	—
N-gn	—	—	0,54	0,51	0,50	0,50	—	—
Zy-zy	—	—	0,41	0,43	0,43	0,42	—	—
Ind. fac. tot.	—	—	0,41	0,45	—	—	—	—

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 4

Evoluția cu vîrsta a valorii coeficientului de corelație între un părinte—descendent, pentru unele caractere cefalo-faciale, la băieți și fete

Caracterul	Valoarea coef. de corel. tată-fiu			Valoarea coef. de corel. mamă-fiu			Val. coef. de corel. tată-fiică			Val. coef. de corel. mamă-fiică		
Vîrsta	5 ani	7 ani	8 ani	5 ani	7 ani	8 ani	5 ani	7 ani	8 ani	5 ani	7 ani	8 ani
G-op	0,29	0,28	0,27	0,19	0,19	0,20	0,39	0,40	0,40	0,50	0,55	0,50
Eu-eu	0,45	0,45	0,45	0,27	0,27	0,21	0,39	0,44	0,39	0,19	0,22	0,21
Ft-ft	0,42	0,49	0,45	0,21	0,29	0,38	0,28	0,32	0,30	0,11	0,09	0,13
Zy-zy	0,55	0,52	0,50	0,34	0,26	0,30	0,53	0,51	0,54	0,15	0,09	0,15
Go-go	0,03	0,15	0,15	0,05	0,19	0,21	0,52	0,46	0,51	0,45	0,35	0,36
N-gn	0,18	0,29	0,30	0,29	0,37	0,34	0,30	0,26	0,31	0,11	0,18	0,18
Al-al	0,04	0,13	0,30	0,23	0,27	0,04	0,23	0,32	0,29	0,36	0,31	0,30
Dist. interorb. internă	0,07	0,23	0,22	0,43	0,49	0,52	0,32	0,22	0,28	0,09	0,13	0,20
Sa-sba	0,23	0,22	0,31	0,28	0,32	0,28	0,16	0,24	0,34	0,39	0,36	0,37
Prea-posta	0,36	0,46	0,36	0,19	0,18	0,22	0,21	0,35	0,43	0,04	0,14	0,18
Înălț. buzei sup.	0,55	0,43	0,42	0,02	0,37	0,46	0,18	0,24	0,37	0,09	0,24	0,23
Perim. cefalic	0,22	0,10	0,21	0,24	0,03	0,16	0,08	0,06	0,12	0,45	0,48	0,49
T. v.	0,41	0,39	0,39	0,14	0,14	0,12	0,21	0,19	0,20	0,47	0,46	0,48
Ind. cefalic	0,41	0,39	0,39	0,14	0,14	0,12	0,21	0,19	0,20	0,47	0,46	0,48
Ind. fac. sup.	0,43	0,45	0,48	0,45	0,48	0,29	0,13	0,27	0,27	0,09	0,07	0,12
Ind. fac. tot.	0,36	0,39	0,39	0,34	0,37	0,19	0,34	0,37	0,34	0,08	0,10	0,08
Ind. nazal	0,25	0,35	0,45	0,14	0,32	0,21	0,02	0,14	0,12	0,39	0,33	0,24
Ind. T-v/g/op	0,25	0,24	0,23	0,12	0,17	0,15	0,27	0,23	0,29	0,48	0,47	0,49
Ind. zy-zy/ eu-eu	0,30	0,30	0,19	0,41	0,37	0,28	0,20	0,31	0,34	0,14	0,21	0,35
Ind. go-go/ zy-zy	0,30	0,45	0,39	0,18	0,18	0,23	0,43	0,27	0,36	0,25	0,28	0,33
Ind. dist. interorbit./ zy-zy	0,09	0,32	0,34	0,30	0,30	0,45	0,40	0,23	0,28	0,13	0,12	0,21

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

trei categorii : o primă categorie cuprinde caractere cu valori ale coeficienților de corelație egale cu cea teoretică, cel puțin într-o etapă de vîrstă ; a doua categorie — valori cuprinse între 0,45 și 0,49 și cea de-a treia — valori sub 0,45.

În prima categorie se includ : lărgimea maximă a feței, lungimea neurocraniului, lărgimea bigoniacă, distanța interorbitară internă, înălțimea buzei superioare și perimetrul cefalic.

Din analiza heritabilității acestor caractere se constată că, în toate cele trei etape de vîrstă, patru caractere (lărgimea maximă a feței la ambele sexe, lărgimea bigoniacă și perimetrul cefalic la fete și înălțimea buzei superioare la băieți) se corelează pe linie paternă și numai două (lungimea neurocraniului la fete și distanța interorbitară internă la băieți), pe linie maternă.

În cea de-a doua categorie, în care intră un număr de 10 caractere, predomină de asemenea, în general, heritabilitatea pe linie paternă, dar trebuie să menționăm că variabilitatea corelației cu unul sau altul din părinți este mai mare și este în funcție atît de vîrstă, cît și de sexul descendentului.

Astfel, dacă heritabilitatea diametrului transvers al neurocraniului, lărgimea minimă a frunții și lărgimea pavilionului urechii este mai mare la ambele sexe pe linie paternă în toate cele trei etape de vîrstă, heritabilitatea înălțimii neurocraniului, indicelui cefalic, indicelui nazal și indicelui vertico-longitudinal este mai mare la băieți cu tatăl și la fete cu mama, cea a indicelui facial superior aproape egală la 5 și 7 ani la băieți cu fiecare din părinți și mai mare cu tata la 8 ani (la fete heritabilitatea acestui caracter este foarte slabă, atît cu tatăl, cît mai ales cu mama), cea a indicelui jugo-mandibular mai mare cu tatăl la băieți, la toate etapele de vîrstă și la 5 ani la fete, pentru ca la 7 și 8 ani la acestea din urmă să fie mai mare cu mama, iar heritabilitatea distanței interorbitare interne raportată la lărgimea maximă a feței este mai mare la băieți cu mama și la fete cu tatăl.

În ultima categorie se includ 5 caractere, și anume : înălțimea totală a feței, lărgimea nasului, lungimea pavilionului urechii, indicele facial total și indicele jugo-parietal.

Prin indicele facial total, ambele sexe se corelează mai bine cu tatăl decît cu mama în toate cele trei etape de vîrstă, superioritatea liniei paterne față de cea maternă fiind cu mult mai evidentă la fete decît la băieți. Dacă prin înălțimea totală a feței și indicele jugo-parietal băieții se corelează mai bine cu mama decît cu tatăl, iar fetele mai bine cu tatăl decît cu mama, prin lungimea pavilionului urechii primii se corelează în aceeași măsură cu fiecare dintre cei doi părinți, iar fetele mai bine cu mama decît cu tatăl. În sfîrșit, prin lărgimea nasului, fetele se corelează în aceeași măsură cu ambii părinți, în timp ce băieții nu se corelează semnificativ cu nici unul din părinți.

CONCLUZII

Din cele analizate rezultă că valorile coeficienților de corelație părinte — descendent se modifică ușor cu vîrsta copiilor, unele cresc, alte scad, dar se mențin, în general, în limite destul de ridicate. Valorile coeficienților de

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

corelație pentru caracterele luate de noi în studiu variază și în funcție de sex. Comparînd rezultatele noastre cu unele din literatura de specialitate, am constatat atît asemănări, cît și deosebiri. Astfel, atît din cercetările noastre, cît și din cele ale lui Ch. Susanne (descendenții la acest autor sînt de vîrstă adultă) rezultă o corelație înaltă a fetelor cu mama pentru diametrul longitudinal al neurocraniului, situația constatată și de M. Cristescu și colab. la seriile din Delta Dunării și Oaș, dar în același timp, autorii din urmă subliniază o corelație înaltă și la băieți cu tatăl la seria din Delta Dunării și cu mama la seriile din județul și municipiul Iași. Lărgimea maximă a feței se corelează înalt la ambele sexe cu tatăl, atît în eșantioanele noastre, cît și în cele ale lui Ch. Susanne, dar nu și în eșantioanele Mariei Cristescu și colab. Lărgimea bigoniacă la fete se corelează înalt pe linie paternă, atît în eșantionul nostru, cît și în cel al lui Ch. Susanne.

Subliniem de asemenea că, deși heritabilitatea caracterelor variază atît cu vîrsta, sexul, cît și cu eșantionul la care ne referim, pentru unele caractere această variabilitate este destul de puțin pronunțată, astfel încît caracterele rămîn cu o heritabilitate înaltă la ambele sexe, la diferite vîrste și la diferite eșantioane.

De remarcat de asemenea că dintre caracterele luate de noi în studiu, la această etapă de vîrstă un număr mai mare se corelează mai bine cu tatăl decît cu mama, atît pentru băieți, cît și pentru fete.

BIBLIOGRAFIE

1. CRISTESCU M., STIRBU M., MIU G., ISTRATE M., URÎTU E. și SEVASTRU P., *Cercetări asupra heritabilității staturii la copii (7—15 ani)*, St. cerc. antropol., 1983, **20**, 10—18.
2. FALCONER D. F., *Introducere în genetica cantitativă*, Edit. Agro-silvică, București, 1969.
3. NECRASOV O., CRISTESCU M., *Sur l'hérédité de la croissance et du développement des enfants*, Bull. Mém. Soc. Antrop., Paris, 1971, **7**, *12*, 317—327.
4. OLIVIER L., *L'héritabilité et sa mesure*, Bull. Mém. Soc. Anthrop., Paris, 1971, **7** *12*, 159—167.
5. SINIARSKA A., *Parent-child similarity in some cephalometric traits*, Studies in human ecology, 1979, **3**, 53—70, Polish Academy of Sciences, Institute of Ecology.
6. SIMIARSKA A. and WOLANSKI N., *Auricle growth and parent-offspring similarity in auricle dimension and shape*, Studies in human ecology, 1979, **3**, 71—84, Polish Academy of Sciences, Institute of Ecology.
7. SUSANNE CH., *Hérédité des caractères anthropologiques mesurables*, Bull. Mém. Soc. Anthrop., Paris, 1971, **7**, *12*, 169—224.
8. ȘTIRBU M., ROȘCA M., *Sur certains aspects de la ressemblance phénotypique entre les parents et leurs descendants*, Ann. Roum. d'Anthropol., 1988, **25**, 67—70.

Aspects concernant l'héritabilité des certains caractères phénotypiques chez les enfants âgés de 5,7 et 8 ans

RÉSUMÉ

Les auteurs étudient l'héritabilité de 80 caractères biométriques (dimensions et indices) en présentent dans ce travail seulement les caractères qui offrent des valeurs des coefficients de corrélation Breavais — Pearson de minimum 0,40.

On a constaté que les valeurs pour différents caractères chez notre échantillon varient d'un sexe à l'autre et aussi en fonction de l'âge.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Quelques différences s'observent aussi entre nos résultats et ceux obtenus par d'autres auteurs, mais il reste toujours une héritabilité élevée pour certains caractères comme : la longueur maximum de la tête, la largeur bizygomatique, la largeur bigoniaque, l'indice céphalique.

On peut remarquer encore que plus de caractères sont dans une meilleure corrélation avec le père qu'avec la mère, chez les enfants des deux sexes.

Primit în redacţie la 22 aprilie 1991

Centrul de Cercetări Antropologice Bucureşti, Secţia Iaşi

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ASPECTE ALE DEZVOLTĂRII FIZICE ȘI NEUROPSIHICE LA UN LOT DE COPII DIN CASELE DE COPII PREȘCOLARI

SILVIA GHIGEA, CEZARINA BĂLTEANU și MARIA ISTRATE

Politica demografică irațională din anii precedenți a dus la existența în țara noastră a unui însemnat număr de copii nedoriți, foarte mulți dintre aceștia fiind abandonați și incluși în Casele de copii.

Pornind de la ideea că aceste colectivități reprezintă o nișă ecologică cu particularități specifice, foarte diferite de cele existente în familie, precum și de la faptul că în ultimii ani condițiile economice precare s-au resimțit cu precădere în instituțiile de ocrotire socială, am considerat oportun abordarea unui studiu privind nivelul de dezvoltare fizică și neuropsihică a copiilor din aceste colectivități, urmărind totodată și corelația existentă între nivelul de dezvoltare fizică generală și dezvoltarea neuropsihică.

MATERIAL ȘI METODĂ DE LUCRU

Materialul de studiu este constituit dintr-un lot de 187 de copii în vîrstă de 7 ani proveniți din Casele de copii.

Aprecierea nivelului de dezvoltare fizică generală s-a făcut pe baza a zece dimensiuni, dintre care cinci corporale și cinci cefalofaciale. Pentru aceste dimensiuni s-au calculat, în cadrul fiecărui sex, valorile medii.

Nivelul de dezvoltare neuropsihică a acestor copii a fost evaluat pe baza unei fișe elaborată de Institutul de Igienă și Sănătate Publică București, care cuprinde teste referitoare la patru tipuri de comportament: verbal, cognitiv, motor și socio-afectiv. În urma răspunsurilor date, copiii au fost notați cu un anumit punctaj, după care, prin aplicarea unei formule, s-a calculat pentru fiecare copil în parte procentul realizat.

Pentru a surprinde, pe de o parte, modul cum s-au reflectat condițiile economice deficitare asupra nivelului de dezvoltare fizică generală iar pe de altă parte corelația dintre nivelul de dezvoltare fizică generală și nivelul de dezvoltare neuropsihică, am împărțit lotul nostru de copii în trei grupe, în funcție de nivelul de dezvoltare neuropsihică: în prima grupă am inclus copii care au realizat procente între 0—50%, deci cu un puternic retard neuropsihic, în grupa a II-a copii cu procente între 50—75%, iar în grupa a III-a copii normali, cu procente între 75—100%.

REZULTATELE OBȚINUTE

Analizînd din tabelul nr. 1 valorile medii ale principalelor dimensiuni corporale obținute de noi la cele două loturi de copii (băieți — fete) din Casa copilului (indiferent de nivelul lor de dezvoltare neuropsihică), comparativ cu valorile medii obținute de M. Cristescu și colaboratorii la două loturi de copii de aceeași vîrstă cronologică, proveniți din familii din mediul urban și rural, constatăm că acestea sînt la copiii din Casele de copii cu mult mai mici decît la copii proveniți din familii.

Decalajul este însă, așa cum era de așteptat, mai accentuat în raport cu copiii din mediul urban și ceva mai atenuat față de copiii din mediul rural, de ale căror condiții de viață se apropie ceva mai mult. De asemenea, retardul față de copiii din ambele medii ecologice este ceva mai accentuat la băieți, decît în cazul fetelor, aceasta confirmînd încă o dată mai buna adaptabilitate a fetelor față de băieți la condițiile nefavorabile de viață.

St. cerc. antropol., 1991, t. 28, p. 27—31

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Valorile medii ale principalelor dimensiuni corporale și cefalo-faciale la copiii în vîrstă de 7 ani

	Băieți						Fete					
	Casa copilului				Urban Iași	Rural Iași	Casa copilului				Urban Iași	Rural Iași
	—50%	50—75%	75—100%	Total eșantion			0—50%	50—75%	75—100%	Total eșantion		
Gl-op	170,58	173,78	173,45	172,60	172,27	170,00	166,09	168,88	169,01	167,02	166,94	165,70
Eu-eu	132,35	134,34	138,20	134,96	144,68	141,96	130,53	134,13	136,68	133,74	140,68	139,28
Ft-ft	94,66	95,60	96,90	95,60	100,81	98,09	94,00	94,57	96,52	94,69	98,73	96,89
N-gn	92,59	96,45	96,60	95,01	101,05	97,88	90,61	92,45	94,06	92,37	97,83	95,97
Zy-zy	113,39	113,67	113,85	113,41	119,33	116,84	109,85	111,88	114,07	111,93	116,51	115,09
Statura	106,90	110,49	111,45	109,51	122,09	116,66	106,97	110,57	111,89	108,89	119,45	116,30
Ac-ac	24,31	24,49	24,75	24,40	26,79	25,53	24,17	24,88	25,37	24,36	26,02	25,51
Ic-ic	17,51	18,54	18,65	18,13	20,23	19,60	17,75	18,13	19,60	18,00	19,71	19,48
Greutatea	17,73	18,87	19,30	18,34	23,92	21,37	17,76	19,64	20,68	19,06	21,99	20,95
Perim. coapsă	29,11	30,11	30,40	29,69	34,84	30,86	30,01	31,60	31,75	30,96	34,68	31,90
Ind. Rohrer	14,88	14,17	13,41	13,95	13,09	13,45	14,21	14,05	14,08	14,14	12,85	13,29
Ind. cefalic	77,18	77,30	79,67	78,19	83,98	83,50	78,50	79,42	80,87	79,00	84,37	84,14

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Deși, pe ansamblul dimensiunilor corporale, putem vorbi de o subdezvoltare a copiilor din Casele de copii, trebuie de precizat însă că, în aceste condiții economice deosebit de grele, cea mai afectată a fost creșterea staturală. Astfel, băieții din Casa copilului au o statură medie cu 13 cm mai mică decît băieții din mediul urban și cu 7 cm mai mică decît băieții din mediul rural, în timp ce fetele cu 11 cm mai mică decît fetele din urban și cu 8 cm mai mică decît fetele din rural.

Din acest punct de vedere, la această etapă de vîrstă (7 ani), copiii din Casa de copii prezintă un retard biologic de aproximativ doi ani față de copiii din mediul urban și de aproximativ un an față de cei din mediul rural. Într-adevăr, o statură similară cu cea obținută de noi la copiii de 7 ani din Casa copilului am întîlnit-o la un lot de copii în vîrstă de 5 ani din municipiul Iași și la un lot de copii în vîrstă de 6 ani din mediul rural al județului Iași.

Referindu-ne la un alt caracter tributar în mare măsură condițiilor grele de viață și îndeosebi celor de ordin alimentar, și anume greutatea, remarcăm și în acest caz un important deficit ponderal al copiilor din Casa de copii, față de copiii din cele două medii ecologice. Astfel, în valoare absolută, băiatul de 7 ani din Casa de copii are cu aproximativ 5 kg mai puțin decît băiatul din mediul urban și cu 3 kg mai puțin față de cel din mediul rural. La fete, deficitul este ceva mai redus, fiind de numai 2 kg față de fetele din urban și de circa 1 kg față de fetele din rural.

Deși, în valoare absolută, greutatea este mai mică la copilul de ambele sexe din Casa de Copii, analizînd raportul staturo-ponderal pe baza valorii medii a indicelui Rohrer, constatăm că acesta prezintă valori medii superioare celor obținute la copiii din mediul urban și rural. De aici concluzia că la copiii din Casa de copii, la nivelul lor statural, aportul ponderal este satisfăcător și că deficitul de hrană, care a afectat îndeosebi creșterea staturii, a fost în primul rînd de ordin calitativ și mai puțin cantitativ.

În ceea ce privește segmentul cefalo-facial și îndeosebi calota cefalică, care în jurul vîrstei de 7 ani este oarecum definitivată, sub aspect conformativ prezintă o oarecare microdimensionare, realizată îndeosebi pe seama diametrelor transversale. Astfel, în timp ce diametrul anteroposterior al calotei este fie egal, fie chiar mai mare cu cîțiva cm, diametrul transvers al calotei, luat la nivelul eurioanelor, precum și diametrul minim al frunții sînt cu circa 1 cm mai mici decît la copiii din mediul urban și cu aproximativ 0,5 cm decît la copiii din mediul rural. Ca atare, indicele cefalic, care reprezintă raportul dintre diametrul transvers și cel anteroposterior, ne indică o calotă de tip mezocefal la copiii din Casele de copii și de tip brahicefal la copiii din urban și rural.

Referindu-ne în continuare la cel de-al doilea aspect luat în studiu, și anume corelația între nivelul de dezvoltare fizică generală și nivelul de dezvoltare neuropsihică, constatăm, pe baza valorilor medii ale dimensiunilor obținute în cadrul celor trei grupe de copii, că, deși este vorba de copii de aceeași vîrstă cronologică care trăiesc în aceleași condiții de viață, ei prezintă nivele diferite de dezvoltare. Astfel, cele mai mici valori medii le întîlnim la copiii din prima grupă, care au cel mai accentuat retard neuropsihic; ele sînt ceva mai ridicate la copiii din grupa a doua și se apropie cel mai mult de valorile medii ale copiilor crescuți în familie la copiii din cea de-a treia grupă (copii cu o dezvoltare neuropsihică normală). Deci,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

cu cît retardul neuropsihic este mai mare, cu atît nivelul de dezvoltare fizică generală este mai redus.

Foarte ilustrativ este cazul staturii, indicator principal al nivelului de dezvoltare fizică generală. Între copilul cu un puternic handicap neuropsihic (0—50%) și cel cu un handicap mediu (50—75%) există o diferență de circa 4 cm, iar față de cel normal (75—100%) de 5 cm. Comparativ cu copiii din mediul urban și rural, situația este dramatică : băieții din prima grupă (0—50%) prezintă un deficit statural de 16 cm față de băieții din mediul urban și de 10 cm față de fetele din urban, și de 10 cm față de fetele din rural. Acești copii, deși au o vîrstă cronologică de 7 ani, abia ating nivelul unui copil de circa 4,5 ani din urban și de 5 ani din rural.

Aceeași situație se reflectă și la nivelul celorlalte dimensiuni corporale, dar cu o intensitate ceva mai redusă decît în cazul staturii.

Modificări importante semnalăm și la nivelul segmentului cefalo-facial și îndeosebi în conformația calotei cefalice, în sensul că, cu cît handicapul neuropsihic este mai mare, cu atît diametrele transversale sînt mai mici în raport cu diametrul antero-posterior și deci calota cefalică este mai puternic mezocefală. Valoarea indicelui cefalic crește treptat de la o grupă la alta, între prima grupă și cea de-a treia existînd o diferență de circa 2 u.i. Față de copiii din cele două medii ecologice, diferența între valoarea indicelui cefalic este la ambele sexe de aproximativ 6 u.i.

Se poate concluziona deci că retardarea neuropsihică atrage după sine și o retardare în nivelul de creștere și dezvoltare fizică generală.

CONCLUZII

Cercetările privind nivelul de dezvoltare fizică generală la un lot de copii preșcolari în vîrstă de 7 ani din Casa de copii, comparativ cu două loturi de copii de aceeași vîrstă cronologică proveniți din familii din mediul urban și rural, au evidențiat, pe ansamblu, o subdezvoltare a copiilor din Casa copilului față de copiii din cele două medii ecologice, deficitul fiind față de copiii din mediul urban ceva mai accentuat decît față de copiii din mediul rural. Nivelul mai slab de dezvoltare a copiilor din Casa de copii se manifestă în cadrul dimensiunilor corporale, cu precădere la nivelul staturii, ei prezentînd din acest punct de vedere, la această etapă de vîrstă (7 ani), un retard biologic de aproximativ doi ani față de copiii din mediul urban și de aproximativ un an față de cei din mediul rural.

În ceea ce privește greutatea, caracter tributar în totalitate condițiilor de hrană, constatăm și în acest caz (în valoare absolută) un important deficit ponderal al copiilor din Casa de copii, atît față de copiii din mediul urban, cît și față de cei din mediul rural. Raportînd însă greutatea la statură, constatăm la copiii din Casa copilului valori superioare ale indicelui Rohrer, ceea ce denotă că deficitul de hrană care a afectat îndeosebi creșterea staturii a fost în primul rînd de ordin calitativ, și mai puțin de ordin cantitativ.

La nivelul segmentului cefalo-facial, microdimensionarea este mai evidentă pentru diametrele transversale ale calotei, fapt pentru care calota cefalică a copiilor din Casa de copii este de tip mezocefal, în timp ce a copiilor din mediul urban și rural este de tip brahicefal.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Analiza în paralel a dezvoltării neuropsihice cu dezvoltarea fizică generală a scos în evidență o corelație strînsă între aceste două elemente, în sensul că, cu cît handicapul neuropsihic este mai mare, cu atît retardarea în dezvoltarea fizică generală este mai accentuată.

Avînd în vedere cele constatate, cunoașterea limitelor de normalitate în cadrul diverselor categorii de vîrste ar trebui să aibă un caracter de masă, întrucît semnalarea timpurie a deficiențelor în procesul de creștere și dezvoltare a copilului și intervenția promptă și eficace a specialiștilor poate preîntîmpina repercusiunile mai tardive în dezvoltarea neuropsihică.

BIBLIOGRAFIE

1. CRISTESCU M., *Aspecte ale creșterii și dezvoltării adolescenților din R. S. România*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1969.
2. GLAVCE CRISTINA, MORAR ECATERINA și GABRIELA ROIBU, *Creșterea și dezvoltarea fizică a copiilor de 4—5 ani.*
2. PREDESCU V., *Psihiatria*, Edit. Medicală, București, 1976.
3. RADU ELENA, LUNGU CORNELIA și CIOTARU DAN, *Contribution à l'étude de la relation entre le développement physique et le développement neuropsychique chez les enfants*, Ann. Roum. d'Anthropol., 1980, **17**, p. 29—37.
4. WOLANSKI N., *Basic problems in physical developpement in man in relation to the evaluation of developpement of children and youth.*, Current Anthropology, 1967, **8**.

Aspects du développement physique et neuropsychique des enfants provenant de l'orphelinat

RÉSUMÉ

L'analyse du développement physique général d'un échantillon d'enfants provenant de l'orphelinat comparé à celui d'enfants provenant d'un milieu familial normal (un échantillon urbain et un échantillon rural) nous a permis de constater chez les premiers un rettard biologique équivalant à deux ans chronologiques par rapport à l'échantillon urbain et à un an par rapport à celui rural.

On constate aussi une corrélation entre le développement physique et le développement neuropsychique, ce qui peut suggérer une influence des facteurs héréditaires et non seulement écologiques.

Primit în redacție la 22 aprilie 1991 Centrul de Cercetări Antropologice București, Secția Iași

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

INFLUENȚA POLUĂRII ASUPRA TENSIUNII ARTERIALE LA O COLECTIVITATE UMANĂ DE PE PLATFORMA CHIMICĂ SĂVINEȘTI

MARIA ISTRATE, SILVIA GHIGEA și P. CANTEMIR

Condițiile de muncă cu nocivitate crescută determinate de anumiți factori fizici (presiune atmosferică crescută sau scăzută, zgomot, trepidații), factori chimici (substanțe toxice, pulberi), corelate cu suprasolicitarea nervoasă datorată factorilor socio-economici, pot determina ample modificări morfo-fiziologice la om, conducînd în timp la diferite afecțiuni, care, în astfel de cazuri, pot fi considerate ca boli profesionale.

Iată de ce ne-am propus ca în lucrarea de față să urmărim efectul poluării crescute asupra tensiunii arteriale la un lot de muncitori de pe Platforma Chimică Săvinești.

MATERIALUL ȘI METODA DE LUCRU

S-au studiat un număr de 261 de bărbați în vîrstă de 20—60 de ani și 60 de femei în vîrstă de 20—50 de ani, din secțiile de chimie organică. Numărul mic de femei față de bărbați se datorează nivelului ridicat de poluare din secțiile respective, ceea ce denotă că, acestea fiind mai sensibile, au fost obligate probabil să-și schimbe locul de muncă.

Pe de altă parte, trebuie să subliniem faptul că lipsa femeilor de peste 50 de ani și numărul mic de bărbați de 50—60 deani (19) se datorează pensionării mai timpurii, ca urmare a decretului apărut la începutul anului 1990.

Tensiunea arterială a fost măsurată în poziție șezînd, după o pauză de minimum o jumătate de oră de la încetarea lucrului.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Din analiza datelor din tabelul nr. 1, reiese o creștere cu vîrsta a valorilor medii, la ambele sexe, atît ale tensiunii arteriale sistolice (TAS), cît și ale celei diastolice (TAD), între 20 și 49 de ani. La bărbați, în decada 50—59 ani, tensiunea arterială sistolică este egală cu cea din decada precedentă, iar tensiunea arterială diastolică înregistrează o ușoară scădere.

Dimorfismul sexual în ce privește acest parametru, constă în valori medii mai crescute la bărbați decît la femei, fapt explicabil datorită vîrstei subiecților analizați, femeile prezentînd, pînă la menopauză, valori ale tensiunii arteriale mai mici decît bărbații. Referindu-ne însă la ritmul de creștere a valorilor medii de la o decadă de vîrstă la alta, remarcăm că acesta este mai accentuat la femei decît la bărbați, atît pentru TAS, cît și mai ales pentru TAD. Totodată subliniem faptul că în populația studiată de noi, TAD crește cu vîrsta, într-un ritm mai accelerat decît TAS, la ambele sexe. Rezultatele noastre sînt în contradicție cu cele obținute de Bourlière și colab. (1), care găsesc o creștere ușoară, dar regulată a tensiunii sistolice cu vîrsta, pe cînd tensiunea diastolică rămîne practic constantă în tot cursul vieții.

St. cerc. antropol., 1991, t. 28, p. 33—37

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Parametrii de poziţie şi dispersie ai tensiunii arteriale

Vîrsta (ani)	Bărbaţi				Femei			
	TAS		TAD		TAS		TAD	
	M	δ	M	δ	M	δ	M	δ
20—29	12,72	1,00	7,69	0,78	11,78	1,26	7,04	0,92
30—39	13,09	1,68	8,13	1,09	12,57	1,35	7,81	0,96
40—49	13,71	1,94	8,53	1,20	13,17	2,03	8,48	1,62
50—59	13,72	2,70	8,43	1,85	—	—	—	—
Total	13,17	1,46	8,11	1,16	12,59	1,58	7,85	1,20

Faţă de populaţia rurală din judeţul Neamţ studiată de Emilia Urîtu (7), valorile medii ale subiecţilor care lucrează pe Platforma Chimică Săvineşti sînt mai mici la ambele sexe : la bărbaţi, pentru etapa 20—59 ani, am găsit o valoare medie de 13,17 mm Hg faţă de 14,30 mm Hg pentru TAS şi 8,11 mm Hg faţă de 8,82 mm Hg pentru TAD ; la femei, pentru etapa 20—49 ani, valoarea medie găsită de noi pentru TAS este de 12,59 mm Hg faţă de 13,58 mm Hg şi 7,85 mm Hg faţă de 8,19 mm Hg pentru TAD. Comparativ cu valorile medii ale tensiunii arteriale obţinute de noi în anul 1989 la subiecţii studiaţi la Combinatul de Fibre Sintetice Iaşi (13,28 mm Hg pentru TAS şi 8,00 mm Hg pentru TAD la bărbaţi, iar la femei 12,56 mm Hg pentru TAS şi 7,85 mm Hg pentru TAD), valorile subiecţilor de pe Platforma Chimică Săvineşti, după cum se observă din tabelul nr. 1, sînt practic similare. Putem presupune deci că acţiunea factorilor poluanţi (comuni pentru cele două întreprinderi) are acelaşi efect asupra tensiunii arteriale la cele două eşantioane studiate.

Dacă analizăm frecvenţa subiecţilor cu hipertensiune arterială, potrivit limitelor de normalitate admise de OMS (TAS > 16 mm Hg şi TAD > 9 mm Hg), constatăm că bărbaţii reprezintă o tendinţă mai accentuată spre hipertensiune, în special prin cea diastolică, care debutează chiar în decada 20—29 ani. Hipertensiunea sistolică debutează în decada 30—39 ani, prezentînd şi în următoarele decade de vîrstă frecvenţe mai mici comparativ cu cea diastolică, ca de altfel şi hipertensiunea de tip mixt (tabelul nr. 2).

La femei întîlnim doar cazuri de hipertensiune diastolică, începînd cu decada 30—39 ani, frecvenţa lor depăşind-o însă pe cea a bărbaţilor în următoarea decadă de vîrstă.

Comparativ cu seria sintetică din mediul rural al judeţului Neamţ, seria noastră masculină prezintă frecvenţe mai scăzute ale hipertensivilor prin TAS (2,30% faţă de 11,83% în etapa 20—59 ani), dar cu mult mai crescute prin TAD (10,72% faţă de 1,22% în aceeaşi etapă). Frecvenţa femeilor hipertensive este de asemenea mult mai mică în seria noastră, după cum am mai menţionat, existînd doar hipertensiune prin TAD. Procentul mai mare al hipertensivilor prin tensiune arterială diastolică, în seria noastră, s-ar explica prin condiţiile de muncă, care implică prezenţa a diverşi factori nocivi şi mai ales a stresului determinat de condiţiile socio-economice în care au trăit aceşti oameni în ultimii ani.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2

Repartiţia procentuală a subiecţilor cu hipertensiune arterială, potrivit limitelor de normalitate admise de OMS, pe virste şi sexe

Vîrsta (ani)	Bărbaţi						Femei					
	TAS		TAD		TAS+TAD		TAS		TAD		TAS+TAD	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
20—29	—	—	2	2,50	—	—	—	—	—		—	—
30—39	1	1,00	10	10,00	1	1,00	—	—	2	5,0	—	—
40—49	3	4,84	11	17,74	3	4,84	—	—	3	23,07	—	—
50—59	2	10,52	5	26,31	2	10,52	—	—	—	—	—	—
20—50	6	2,30	28	10,72	6	2,30	—	—	5	8,33	—	—

Tabelul nr. 3

Limitele de normalitate ale TAS şi TAD calculate prin metoda M±2 sigme şi prin metoda percentilului 95

Vîrsta (ani)	Tensiunea art. sistolică			Tensiunea art. diastolică		
	M—2δ	M+2δ	percentil 95	M—2δ	M+2δ	percentil 95
			Bărbaţi			
20—29	10,68	14,76	14,49	6,14	9,26	8 99
30—39	9,73	16,45	15,75	5,95	10,31	9,99
40—49	9,83	17,59	16,49	6,13	10,93	10,49
50—59	8,32	19,12	16,90	4,73	12,13	10,90
20—59	10,24	16,09	15,10	5,79	10,43	9,66
			Femei			
20—29	9,16	14,20	14,35	5,20	8,88	8,35
30—39	9,87	15,27	14,85	5,89	9,94	9,54
40—49	9,11	17,23	15,79	5,24	11,73	10,43
20—49	9,43	15,75	14,90	5,45	10,25	9,45

Considerînd drept, „normale" valorile cuprinse în intervalul M±2 sigme (tabelul nr. 3), constatăm şi de această dată că frecvenţa subiecţilor care depăşesc aceste limite este mai mare la bărbaţi decît la femei, la primii întîlnindu-se chiar valori care depăşesc intervalul M±3 sigme.

În adevăr, dacă, la bărbaţi, cazurile de hipertensiune şi hipotensiune prin TAS şi TAD apar încă din prima decadă analizată, frecvenţa fiind însă mai mare pentru tensiunea arterială diastolică, la femei, doar în decada 30—39 ani apar un caz de hipertensiune arterială prin TAS şi două cazuri de hipotensiune arterială : unul prin TAS şi unul prin TAD (tabelul nr. 4).

Limita superioară de normalitate s-a calculat şi prin metoda percentilului 95 (tabelul nr. 3), prin care se obţin însă valori inferioare celor obţinute prin metoda M±2 sigme, acestea din urmă fiind mult influenţate de gradul de dispersie a eşantionului. Ca atare, numărul subiecţilor hipertensivi este mai mare dacă luăm în consideraţie metoda percentilului 95.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 4

Repartiţia procentuală a subiecţilor pe scara sigmatică a tensiunii arteriale sistolice şi diastolice

Vîrsta (ani)	Sub -3δ	De la -2δ la -3δ	De la -2δ la -1δ	$M \pm 1\ \delta$	De la $+1\delta$ la $+2\delta$	De la $+2\delta$ la $+3\delta$	Peste $+3\delta$
			TAS				
			Bărbaţi				
20—29	—	3,75	12,50	67,50	13,75	2,50	—
30—39	—	1,00	6,00	71,00	21,00	—	1,00
40—49	—	—	11,29	74,19	11,29	1,61	1,61
50—59	—	—	10,52	78,95	5,26	—	5,26
20—59	—	2,30	13,79	68,58	11,49	2,68	1,14
			Femei				
20—29	—	—	14,28	71,43	14,28	—	—
30—39	—	2,50	12,50	72,50	10,00	2,50	—
40—49	—	—	30,72	53,84	15,38	—	—
20—49	—	1,66	18,33	63,33	20,00	3,33	—
			TAD				
			Bărbaţi				
20—29	—	3,75	5,00	77,50	10,00	3,75	—
30—39	—	1,00	10,00	76,00	9,00	4,00	1,00
40—49	—	—	12,90	72,58	11,29	3,22	—
50—59	—	5,26	5,26	78,94	5,26	5,26	—
20—59	0,38	0,38	10,34	73,56	11,49	2,30	1,53
			Femei				
20—29	—	—	42,85	28,57	28,57	—	—
30—39	—	—	15,00	70,00	12,50	2,50	—
40—49	—	—	38,46	61,54	15,38	—	—
20—49	—	—	16,66	65,00	13,33	5,00	—

CONCLUZII

Valorile medii ale tensiunii arteriale cresc progresiv cu vîrsta la ambele sexe, tensiunea arterială diastolică crescînd într-un ritm mai accelerat decît cea sistolică.

Dimorfismul sexual se exprimă prin valori medii mai crescute la bărbaţi decît la femei, fenomen explicabil prin vîrsta relativ tînără a subiecţilor, femeile fiind protejate hormonal pînă la menopauză împotriva tendinţei de hipertensiune. Totuşi, ritmul de creştere a valorilor medii de la o decadă de vîrstă la alta este mai accentuat la femei, putîndu-se deci conchide că acestea sînt totuşi mai afectate de mediul toxic în care lucrează şi de suprasolicitarea nervoasă la care sînt supuse, efectele negative putînd fi surprinse probabil la vîrste mai înaintate.

Frecvenţa subiecţilor hipertensivi este mai mare la bărbaţi decît la femei, atît potrivit limitelor de normalitate admise de OMS, cît şi prin aplicarea metodelor $M \pm 2$ sigme şi a percentilului 95.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Comparativ cu populația rurală studiată în județul Neamț, eșantionul nostru prezintă valori medii ale tensiunii arteriale mai mici, atît pentru TAS, cît mai ales pentru TAD.

Frecvența subiecților hipertensivi de pe Platforma Chimică Săvinești este mai mică față de populația rurală în ceea ce privește tensiunea sistolică, însă cu mult mai mare în ceea ce privește tensiunea diastolică. Putem deci conchide că efectul nociv al mediului este mult mai puternic resimțit la nivelul tensiunii arteriale diastolice.

BIBLIOGRAFIE

1. BOURLIÈRE F., CLÉMENT F., PAROT S., *„Normes" de vieillissement morphologique et physiologique d'une population de niveaux socio-économique élevé de la région parisienne*, Bull. Mém. Soc. Anthropol., Paris, 1966, **XI**, *10*, 11—39.
2. CRISTESCU MARIA, GHIGEA SILVIA, MIU GEORGETA, *Variabilité de la tension artérielle*, Ann. Roum. d'Anthrop., 1976, **13**, 29—35.
3. CRISTESCU MARIA, URÎTU EMILIA, *Variabilité de la tension artérielle en fonction de l'âge et du sexe dans une région montagneuse (Pays de Dorna)*, Ann. Roum. d'Anthrop., 1983, **20**, 35—44.
4. MIALL W. E., LOVEL H. G., *Relation between change in blood pressure and age*. Bul. Med. J., 1967, **2**, 660—664.
5. MOGA A., BRUCKNER J., *Hipertensiunea arterială*, ed. a doua, Ed. Medicală, București, 1968.
6. PAROT S., POITRENAUD J. et BOURLIÉRE F., *Étude des régressions de quelques variables biologiques et psychologiques au cours du vieillissemen humain*, Bull. et Mém. Soc. Anthrop., Paris, 1967, **1**, XIIe série, 257—302.
7. URÎTU EMILIA, *Étude comparative de la variabilité de la tension arterielle dans trois région des Carpates Orientales (montagneuses et sous-montagneuses)*. Ann. Roum. d'Anthrop., 1984, **21**, 51—61.

L'influence de la pollution sur la pression artérielle chez une collectivité humaine provenant de la plate-forme chimique Săvinești

RÉSUMÉ

Les auteurs étudient l'influence de la pollution sur la pression artérielle chez un échantillon d'ouvriers provenent de la Plate-forme Chimique Săvinești. Quoique la valeurs noyennes soient supérieures chez les hommes par rapport aux femmes, le rythme de l'augmentation avec l'âge est plus accentué chez les femmes ; les femmes sont donc plus sensibles aux facteurs nocifs.

La fréquence des sujets hypertensifs est supérieure chez les hommes par rapport aux femmes, mais, spécialement pour la pression artérielle diastolique, les deux sexes présentent des valeurs hypertensives, fait qui peut suggérer que celle-ci est plus affectée par la pollution et par le stress que la pression systolique.

Primit în redacție la 22 aprilie 1991 Centrul de Cercetări Antropologice București, Secția Iași

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ASPECTE ANTROPOLOGICE ALE STĂRII DE SĂNĂTATE DENTO-PARODONTALĂ LA O POPULAȚIE DE ADOLESCENȚI ȘI TINERI (BUCUREȘTI)

CRISTIANA GLAVCE, LUMINIȚA MARINESCU, P. FIRU, MICHAELA NANU și GABRIELA CĂLIN

Cercetările întreprinse de noi au abordat pluri- și interdisciplinar problematica stării de sănătate dento-parodontale din unghiul de incidență al antropologiei biologice (dezvoltare somatică, constituție, evoluție, dimorfism sexual), al endocrinologiei și al sociologiei mediului.

Materialul de studiu îl constituie circa 800 de subiecți între 13—17 ani, elevi la liceu „Matei Basarab" și Șc. nr. 73 din București.

Metoda de investigare folosită a fost cea transversală. Pentru determinarea stării de sănătate dento-parodontale s-a utilizat fișa OMS elaborată în acest scop, din care s-au prelucrat pentru fiecare subiect investigat datele privind starea de sănătate a parodonțiului și dinților, calculîndu-se indicele de frecvență al cariei dentare (CAO), indicele de intensitate al ei (CAOS), precum și retardurile în erupția dentară.

Pentru caracterizarea antropologică s-a folosit fișa tip utilizată de noi în cercetările privind creșterea și dezvoltarea copiilor și tinerilor.

Pe baza datelor consemnate au fost caracterizați dimensional indivizii observați, în funcție de mediile parametrilor pentru fiecare eșantion din care fac parte, ținînd cont de vîrsta cronologică și sex.

Tipul constituțional s-a determinat după metoda Brian. Gradul de maturitate sexuală a fost apreciat conform fișei I.B.P. (Tanner), iar disfuncțiile endocrine prin anamneză și examen clinic.

Mediul social a fost determinat în funcție de pregătirea socio-culturală a părinților și numărul de copii din familie.

Caracteristicile ontogenetice ale perioadei luate în studiu au o semnificație diferențiată ca procese biologice în funcție de sex. Dacă, pentru băiat, ea cuprinde întreaga perioadă de realizare a pubertății, la fată surprindem doar etapa finală a acesteia, cunoscut fiind retardul de circa 2 ani al băiatului față de fată în debutul acestui proces. Încheierea pubertății la fată se produce mult mai repede decît la băiat (14 ani, față de 16—17 ani).

Deci fetele realizează pubertatea mai precoce și în timp mai scurt, ceea ce se traduce printr-un cost ridicat al efortului organismului, reflectat prin tulburări fiziologice mai marcate decît cele semnalate la băieți.

În prima etapă ne-am propus urmărirea aspectelor legate de starea de sănătate a parodonțiului și a dinților în funcție de vîrstele cronologice și sex, cu implicațiile lor bio-antropologice, endocrine și sociale.

Starea parodontală este relativ bună la 13 ani (70% fete și 75% băieți prezentînd parodonțiu sănătos și igienă bucală bună). După aceasta

St. cerc. antropol., 1991, t. 28, p. 39—45

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

începe un proces de degradare atît al igienei, cît şi al sănătăţii parodonţiului la ambele sexe, mai accentuat la fete pînă la 15 ani (fig. 1).

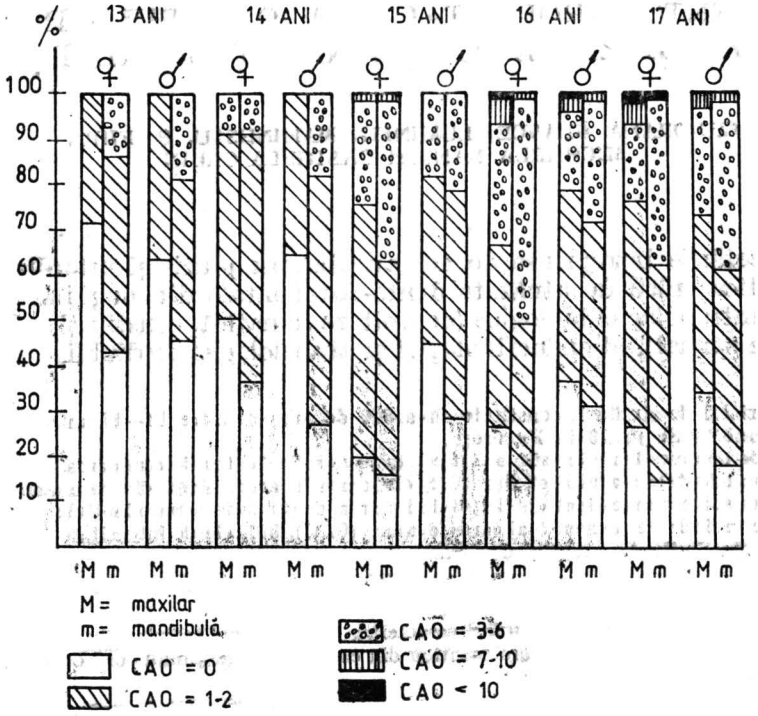

Fig. 1. Gradul de afectare dentară (indicele CAO) în funcţie de vîrstă şi sex.

După 15 ani asistăm la o îmbunătăţire a stării de sănătate şi igienă parodontală numai la fete, în timp ce la băieţi procesul de degradare continuă, inclusiv la 17 ani (fig. 2).

La prima vedere se constată o corelare pozitivă între starea de sănătate a parodonţiului şi numărului de dinţi sănătoşi (pentru 13 şi 14 ani), dar după 15 ani, indiferent de starea de sănătate a parodonţiului, numărul de dinţi sănătoşi rămîne procentual în platou, iar gradul de afectare a lor creşte cu vîrsta. Numărul de dinţi irecuperabili este mai mare la băieţi, corelîndu-se cu igiena deficitară buco-dentară, mai marcată la aceştia.

Dacă luăm în considerare factorul social, se constată o igienă mai bună la categoria cu părinţii intelectuali şi copii puţini în familie, ca urmare a instituirii mai precoce a regulilor de igienă bucală prin conştientizarea importanţei acesteia şi prin deprinderile realizate în familie (tabelul nr 1).

De menţionat că fetele prezintă, în general, o igienă bucală mai bună decît băieţii, indiferent de mediul social, îndeosebi începînd de la vîrsta

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

de 15 ani, o dată cu încheierea pubertății care atrage o preocupare accentuată pentru aspectele estetice (fig. 3).

Evoluția stării de sănătate a dinților a fost evaluată atît din punct de vedere al frecvenței cariilor, cît și al intensității lor.

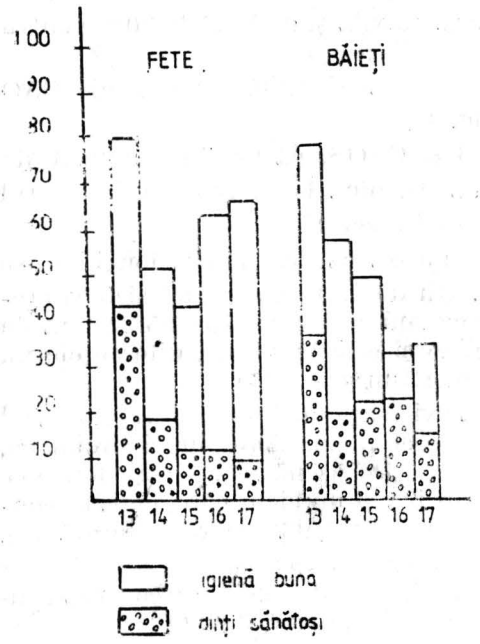

Fig. 2. Relația între igiena bucală și starea de sănătate a dinților.

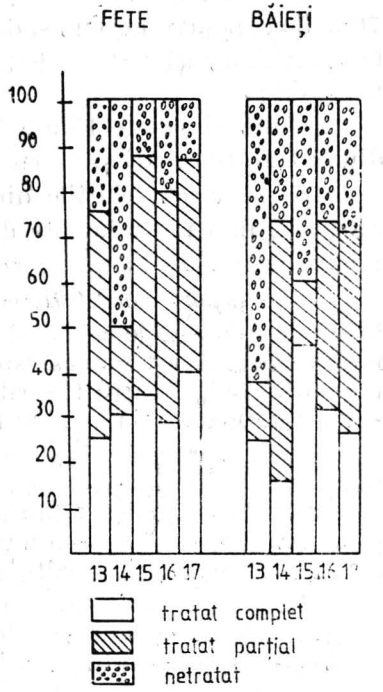

Fg. 3 Asanarea cariilor dentare în funcție de vîrstă și sex.

Tabelul nr. 1

Relația între categoriile sociale și starea de sănătate parodontală între 13—17 ani

Sex	Fete				Băieți			
Vîrstă	13—17 ani				13—17 ani			
Stare paro-donțiu / Social	+	0	O_1	O_2	+	0	0_1	0_2
1	53 %	43 %	1 %	3 %	36 %	63 %	1 %	—
2	53 %	43 %	2 %	2 %	39 %	60 %	1 %	—
3	65 %	32 %	1 %	2 %	47 %	48 %	1 %	4 %

1 muncitori
2 cadre medii
3 intelectuali
\+ parodonțiu sănătos

0 singerare
$0_1 0_2$ parodontită

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Se constată o diferenţă de afectare între maxilă şi mandibulă, mandibula fiind mai afectată, atît ca frecvenţă, cît şi ca intensitate, la ambele sexe.

De la 13 la 17 ani, numărul dinţilor sănătoşi scade vertiginos, de la 70 la 30% pentru maxilă şi de la circa 40% la 14% pentru mandibulă la fete, iar la băieţi de la 65 la 35% pentru maxilă şi de la 45 la 20% pentru mandibulă.

După vîrsta de 15 ani fete şi 16 ani băieţi întîlnim valori ale CAO din categoriile mari şi foarte mari (fig. 1).

Se remarcă relaţiile dintre CAO şi CAOS, păstrîndu-se sensul de afectare, mai mare la fete decît la băieţi, pînă la 17 ani, cînd pe lotul nostru de băieţi, aceştia încep să fie mai afectaţi.

Sub raport constituţional se semnalează că, la tipurile longiline, se întîlnesc frecvenţele cele mai ridicate, atît de dinţi cariaţi, cît şi de suprafeţe cariate. Acest proces este mai pregnant la băieţi (70—85%) faţă de fete (65—75%). Între tipurile medioline şi cele breviline, diferenţele nu sînt semnificative şi nu prezintă nici dimorfism sexual (5).

Sub raport endocrin se semnalează existenţa unei relaţii între numărul mare de carii şi intensitatea lor la fetele ce prezintă tulburări tiroidiene, această relaţie fiind foarte ridicată (85%). De asemenea, pentru fetele ce prezintă în acelaşi timp o pubertate tardivă şi un ciclu neregulat, se constată aceeaşi relaţie pozitivă (90%), cu o dantură foarte afectată (4).

În ceea ce priveşte relaţia dintre prezenţa *spasmofiliei* şi a dinţilor cariaţi, aceasta este mai evidentă la băieţi. De asemenea, o frecvenţă ridicată de carii o prezintă băieţii cu pubertate timpurie (80%) (4).

La 13 ani se semnalează la ambele sexe un retard al vîrstei dentare/vîrsta cronologică, destul de însemnat, ce corespunde întru totul cu un retard al maturării sexuale, cît şi al dezvoltării somatice şi al realizării tipului constituţional specific vîrstei respective (tabelul nr. 2).

Apariţia molarului III, mai precoce la fete, dar mult mai puţin frecvent decît la băieţi, este direct legată de o pubertate bine realizată pentru fiecare vîrstă (Tabelul nr. 3). Tipul brevilin, la care caracterele sexuale secundare sînt foarte accentuate, prezintă o mai mare frecvenţă a prezenţei molarului III (mai ales la băieţi).

Evoluţia numărului de dinţi irecuperabili în funcţie de vîrstă şi sex indică o creştere alarmantă între 14—17 ani, îndeosebi la băieţi (tabelul nr. 3).

În ceea ce priveşte asanarea cariilor dentare, se constată un procent mai ridicat la seriile de fete, ceea ce indică preocuparea lor pentru frumuseţea dinţilor, asociindu-se cu igiena bucală mai bună constatată la acestea (fig. 3).

De menţionat corelaţia între mediul social şi gradul de asanare a cariilor, net superior la categoriile de subiecţi provenind din mediul intelectual faţă de celelalte două categorii, indiferent de sex.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2

Relația dintre retardurile vîrstei dentare și gradul de maturitate sexuală în funcție de vîrsta cronologică și sex

Vîrstă /sex	13 ani		14 ani		15 ani		16 ani		17 ani	
	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B
Retard v. cron/v. dent.	28,6%	27,7%	5%	13,6%	3%	5,3%	1,2%	—	—	—
grad. mat. sex.	28,6% pub I	27,7% pub I	5% pub II	13,6% pub I—II	— pubIV-V	5,3% pub II	1,2% pubII-III	—	—	—
Apariția molar III	—	—	—	—	—	3%		1,4%	3%	13%
Stadiu pubertar	—	—	—	—	—	pub V	—	1,4% pub V 3	pubV	pubV-3% pubV-3%

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 3

Evoluţia numărului de dinţi irecuperabili în funcţie de vîrstă şi sex

Vîrstă/sex	13 ani		14 ani		15 ani		16 ani		17 ani	
	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B
Dinţi irecuperabili sau extraşi, din care :	0	0	14%	14%	7%	24%	26%	22%	40%	51%
1 dinte			14%	9%	5%	16%	17%	10%	23%	33%
2 dinţi				5%	2%	8%	7%	10%	15%	29%
3 dinţi							5%	1%	0	13%
4 dinţi										3%
↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
7 dinţi								1%		

CONCLUZII

Se remarcă un înalt proces de degradare a sănătăţii dentoparodontale la adolescenţii şi tinerii studiaţi, care se accentuează cu vîrsta. Starea de sănătate a dintelui depinde mult de determinismul lui genetic, însă influenţa factorilor de mediu poate duce la o stagnare a acestui proces de degradare.

De asemenea, se constată intercondiţionarea strînsă dintre factorii biologici, fiziologici şi socio-culturali ai individului cu starea sănătăţii lui dento-parodontale.

De menţionat relaţia pozitivă între gradul de maturizare sexuală şi grija pentru întreţinerea igienei bucale, ceea ce explică dimorfismul sexual întîlnit după 15 ani al stării de sănătate a danturii şi al parodonţiului, mai bună la fete decît la băieţi. Acest fapt are ca suport biologic maturarea mai tardivă a băieţilor.

Retardurile sau avansurile în dezvoltarea somatică şi în maturizarea sexuală corespund cu întîrzieri sau acceleraţii în erupţia dentară.

Sub raport constituţional somatic, tipurile longiline par a fi mai afectate în această perioadă din punct de vedere al sănătăţii dentare. Din punct de vedere endocrin, disfuncţiile tiroidiene, mai accentuate la fete în această perioadă, se corelează cu gradul înalt şi foarte înalt de carii dentare, iar spasmofilia s-a corelat în acelaşi sens cu caria dentară la băieţi.

De asemenea, mediul socio-cultural familiar are o puternică influenţă asupra igienei buco-dentare, ceea ce determină în consecinţă o mai bună păstrare a sănătăţii dinţilor şi parodonţiului, cît şi asanarea cariilor formate în primele faze, evitîndu-se edentaţia timpurie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

BIBLIOGRAFIE

1. GLAVCE CRISTIANA, GABRIELA ROIBU, *Particularités constitutionelles de la croissance et du developpement chez les enfants entre 4—12 ans.*, Ann. Roum. d'Anthropol., 1989, **26**, 29—40.
2. GLAVCE CRISTIANA, *Normalul în ortodonție.* Culegere de probleme de stomatologie infantilă, U.S.S.M., 1980, **11**, 59—66.
3. BĂLTEANU CEZARINA, BOTEZATU D. și colab., *Unele aspecte privind modificările survenite în procesul de maturizare sexuală*, Ann. Roum. Anthropol., 1990, **27**, 19—25.
4. NANU MICHAELA, GLAVCE CRISTIANA, CĂLIN GABRIELA, *Corelații endocrinopatologice în definirea caracteristicii ciclurilor menstruale în pubertate*, comunicare ses. științ. IOMC, nov. 1990.
5. DRAGOMIRESCU L., GLAVCE CRISTIANA, NANU MICHAELA, *Criterii multidimensionale de discrimianare a dezvoltării somatice și a sexualizării în pubertate*, comunicare ses. științ. IOMC, nov. 1990.

Aspects anthropologiques de l'état de santé dento-parodontale chez une population d'adolescents et jeunes (Bucarest)

RÉSUMÉ

Notre étude met en évidence le mauvais état de santé de la denture et du parodontium chez les adolescents et les jeunes. L'affection des dents s'accentue avec l'âge, particulièrement chez les garçons.

On met aussi en évidence l'interconditionnement entre le développement physique, physiologique et les conditions socio-culturelles d'une part et la santé dento-parodontale d'autre part. Ainsi les retards ou accélérations physiques et physiologiques correspondent à des retards ou accélérations de l'éruption dentaire. Les déséquilibres endocriniens (particulièrement ceux thyroïdiens chez les filles et la spasmophilie chez les garçons) ainsi que le type de maturation sexuelle (tardive et cycle irrégulier chez les filles et précoce chez les garçons) s'associent à une denture très affectée.

La qualité du milieu socio-culturel d'où proviennent les sujets est également importante dans l'état de santé dento-parodontale, tout particulièrement chez les garçons.

Primit în redacție la 22 aprilie 1991

Centrul de Cercetări Antropologice
București

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDIUL UNOR CARACTERE MORFOLOGICE ALE NASULUI ÎN STABILIREA PATERNITĂȚII

GABRIELA CĂLIN, ELEONORA LUCA și GABRIELA FĂRCĂȘANU

Caracterele morfologice ale nasului extern definesc forme, direcții, raporturi de mărime, poziție sau continuitate, energii de relief sau de adîncime.

Determinismul polifactorial al acestor caractere face ca mecanismul de transmitere a lor de la părinți la copii să fie puțin elucidat (2,5), ceea ce conferă un caracter prezumtiv „diagnosticului" de paternitate sau de non paternitate.

Ca și în celelalte examene din expertiza antropologică (1, 4), includerea sau excluderea de la paternitate tinde doar să stabilească o probabilitate care urmează să stea la baza unor reglementări legale, a unei sentințe judecătorești (2).

Studiul de față se înscrie într-o cercetare mai amplă pentru perfecționarea metodologiei de stabilire a paternității, în vederea creșterii gradului de obiectivitate în aprecierea prezumției de paternitate.

MATERIAL ȘI METODĂ

Populația cu paternitate certă este reprezentată de 88 de familii din două zone ale țării (Bucium — județul Alba, respectiv Bran și Sohodol — județul Brașov) cu 182 de descendenți de sex masculin și feminin, iar populația din expertize este reprezentată de 162 de triplete mamă — bărbat — copil provenind din diverse zone ale țării, triplete investigate între 1980—1990 în expertize pentru care s-a dat probabilitate de includere în paternitate.

Pentru lotul de comparație s-au format două eșantioane după cum urmează : unul cu femeile și copiii din populația cu paternitate certă și bărbații din expertize extrași aleator, iar celălalt eșantion format din femeile și copiii din expertiză cu bărbații din populația cu paternitate certă extrași de asemenea aleator.

S-a utilizat o fișă a caracterelor de observație elaborată în cadrul temelor de cercetare (4) pe baza fișelor Weninger-Pöch (10), G. Baumann (2) și a expertizelor.

Expresivitatea caracterelor nazale studiate a fost definită în limitele a 3—4 categorii de variație (variante) (6).

S-au calculat variabilitatea absolută și relativă a caracterelor la copii și adulți în funcție de sex și populație și variabilitatea situării copilului față de cuplu în funcție de sex și populație.

S-a aplicat o tehnică de calculare a probabilității de paternitate (2 ; 9) pentru selectarea unor caractere morfologice relevante în cercetarea paternității (tabele nr. 1.2 și 3).

DISCUȚIA ȘI ANALIZA REZULTATELOR

1. *Variabilitatea morfologiei nazale în populațiile cercetate.*

Între cele două populații nu se înregistrează diferențe semnificative cele sesizate datorîndu-se faptului că subiecții din expertize provin din toate zonele țării, iar cei din populația cu paternitate certă din două zone ale țării, mai conturate morfofizionomic (6).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

La adulții din ambele populații se remarcă o variabilitate restrînsă a următoarelor caractere : pensarea între vîrf și aripi, înălțimea nasului, lățimea nasului, direcția septului, forma septului. O variabilitate mai mare caracterizează forma și direcția nărilor, trecerea nărilor în buza dermică superioară, orientarea vîrfului nazal, inserția inferioară a aripilor, adîncimea rădăcinii, profilul spatelui nazal. Cea mai mare variabilitate se întîlnește la forma planșeului nazal, șanțul septului, la lungimea nărilor, forma vîrfului, vizibilitatea septului, forma nasului în profil.

Dimorfismul sexual se evidențiază prin gradul de variabilitate a unor caractere (orientarea vîrfului, trecerea nări — buza dermică superioară), predominarea unor variante diferite (forma planșeului, vizibilitatea septului) sau sens de variație diferit (forma septului, direcția nărilor, trecerea nări — buză, adîncimea rădăcinii , orientarea vîrfului și septului, profilul nasului.

Comparativ cu adulții, copiii prezintă o variabilitate mai mare în forma septului, direcția nărilor, adîncimea rădăcinii, orientarea vîrfului, inserția inferioară a aripilor. Se înregistrează o pondere mare a nărilor orientate frontal, a rădăcinilor înalte, a nasurilor scunde, concave, cu vîrfuri și septuri ascendente. Diferențele care apar între copiii din cele două eșantioane se datorează în principal ponderii mari de vîrste mici în populația din expertize.

2. *Variabilitatea situării copilului față de cuplu.*

În ambele eșantioane se înregistrează, în general, o mare variabilitate în ce privește poziția copilului față de cuplu prin caracterele nazale cercetate, mai ales prin forma nărilor, forma planșeului, înălțimea nasului pe ansamblul feței, gradul de vizibilitate a septului.

Copiii se aseamănă predominant cu mama în forma septului, adîncimea rădăcinii, forma vîrfului, orientarea vîrfului, lungimea nărilor, pensarea dintre vîrf și aripi, direcția și vizibilitatea septului.

Prin șanțul septului, forma nărilor, forma planșeului, trecerea nărilor în buza dermică și lățimea nasului, copiii se situează predominant cu ambii adulți.

În ponderi aproximativ egale se situează cu mama sau cu bărbatul (tata) prin inserția aripilor față de sept.

Tabelul

Probabilitatea generală de paternitate

Caractere / Populația	1	2	3	4	5	6	7	8
Țară	0,82	1,09	1,43	1,60	1,89*	1,33	1,53	1,12
Expertize	1,61	1,15	1,40	1,19	1,94*	1,00	1,01	1,73*
Total	1,22	1,12	1,42	1,40	1,92*	1,17	1,27	1,43

* Probabilitate generală de paternitate semnificativă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Asemănările predominante cu tatăl sau cu tatăl prezumtiv se restrîng la trei caractere : direcția nărilor, înălțimea nasului, asimetriile, acestea din urmă cu valoare importantă deoarece se localizează la nivelul structurilor ce realizează planșeul nazal.

3. *Calculul probabilității de paternitate/nonpaternitate* (tabele nr. 1,2 și 3)

La calculul probabilității de paternitate, respectiv de nonpaternitate, pentru fiecare triplet s-au parcurs trei etape :

a) Stabilirea variabilității relative a caracterelor.

b) Calculul probabilității generale de paternitate, respectiv de nonpaternitate pentru caracterele care se dovedesc relevante în diagnosticul de paternitate (tabelul nr. 1).

c) Calculul probabilității pe triplete la caracterul găsit relevant (tabelul nr. 2 și 3).

Din combinarea celor 3—4 variante întîlnite la cei trei „probanți" (mamă - tată sau tată prezumtiv - copil) au rezultat 27, respectiv 64 de triplete pentru fiecare caracter. Tripletele din care rezultă paternitatea sînt acelea în care caracterul întîlnit la tată se regăsește și la copil, indiferent de caracterul găsit la mamă. Tripletele care indică nonpaternitatea sînt acelea în care caracterele se găsesc la copil, dar nu se găsesc la bărbat. În cazul caracterelor cu trei variante, 9 indică paternitatea, iar 18 nonpaternitatea.

Calculînd probabilitatea generală de paternitate pentru cele 18 caractere la cele două eșantioane, observăm rezultate asemănătoare (tabelul nr. 1).

Din cele 18 caractere studiate, forma nărilor este caracterul care se dovedește a fi relevant în diagnosticul de paternitate la ambele eșantioane. De aceea, am calculat probabilitățile pe triplete și pe întregul lot.

Pentru forma nărilor, caracter a cărui probabilitate de paternitate este de 1,92 : 1 (65,7/34,3) și deci, este cuprinsă în intervalul 1,66 :1 — 2 : 1, putem calcula probabilitățile pe triplet (tabelele nr. 2 și 3).

Probabilitatea de paternitate pe triplet este dată de logaritmul zecimal al raportului dintre frecvența de apariție a tripletului în caz de paternitate certă (tați adevărați) și frecvența de apariție a aceluiași triplet în cazul paternității imposibile (tați aleatori).

nr. 1

a caracterelor nasului

9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1,28	1,45	1,14	0,71	0,63	0,80	0,51	1,33	1,36	0,64
1,37	1,63	0,30	0,31	0,44	0,84	0,34	1,38	0,92	0,39
1,33	1,54	0,72	0,51	0,54	0,82	0,43	1,36	1,14	0,52

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2

Forma nărilor — Probabilitate de paternitate pe triplete

Triplete care indică paternitatea	Frecvenţe cu taţi adevăraţi		Frecvenţe cu „taţi" aleatori		Valoare critică (V.C.)	Probabilitate de paternitate (lg. V.C.)
	n	%	n	%		
111	24	6,9	5	1,4	4,93	0,69
122	5	1,4	2	0,6	2,33	0,37
133	64	18,4	28	8,0	2,30	0,36
211	0	0,0	0	0,0	0,00	
222	0	0,0	0	0,0	0,00	
233	4	1,1	2	0,6	1,83	0,26
311	29	8,3	9	2,5	3,32	0,52
322	3	0,9	2	0,6	1,50	0,18
333	100	28,7	80	23,0	1,25	0,10
Total:	229	65,7	128	36,7	—	

Probabilitate de paternitate : 65,7/34,3 = 1,92

Tabelul nr. 3

Forma nărilor — Probabilitatea de nonpaternitate pe triplete

Triplete care indică nonpaternitatea	Frecvenţe cu taţi adevăraţi		Frecvenţe cu „taţi' aleatori		Valoare critică (V.C.)	Probabilitate de nonpaternitate (lg. V.C.)
	n	%	n	%		
112	3	0,9	5	1,4	1,56	0,19
113	4	1,1	32	9,2	8,36	0,92
121	1	0,3	2	0,6	2,0	0,30
123	1	0,3	4	1,1	3,67	0,56
131	21	6,0	36	10,3	1,72	0,24
132	3	0,9	6	1,7	1,89	0,28
212	1	0,3	2	0,6	2,00	0,30
213	3	0,9	4	1,1	1,22	0,09
221	0	0,0	0	0,0	0,00	
223	0	0,0	0	0,0	0,00	
231	1	0,3	2	0,6	2,00	0,30
232	2	0,6	4	1,1	1,38	0,26
312	9	2,5	10	2,9	1,16	0,06
313	57	16,4	66	19,0	1,16	0,06
321	1	0,3	2	0,6	2,00	0,30
323	2	0,6	6	1,7	2,83	0,45
331	7	2,0	27	7,9	3,95	0,60
332	3	0,9	12	3,5	3,89	0,59
Total:	119	34,3	220	63,30	—	

Probabilitate de nonpaternitate 63,3/36,7 = 1,73

Pentru tripletele care indică nonpaternitatea, probabilitatea de nonpaternitate pe triplet este logaritmul zecimal al raportului dintre frecvenţa de apariţie a acestuia în caz de paternitate imposibilă şi frecvenţa de apariţie în caz de paternitate certă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Logaritmul general cu ajutorul căruia se judecă situațiile de includere, nedecidere sau excludere, se calculează ca sumă algebrică între probabilitatea de paternitate (+) și probabilitatea de nonpaternitate (—) pentru fiecare triplet întîlnit al caracterelor ce se dovedesc relevante (2; 9)

CONCLUZII

1. Pentru o mai bună apreciere a paternității sau nonpaternității este necesară cunoașterea variabilității în populație a caracterelor cercetate, a variabilității de situare a copilului prin aceste caractere în cadrul cuplului parental în populație și caracterele relevante într-un diagnostic de paternitate sau nonpaternitate.

2. Prin aplicarea unei tehnici de calcul a probabilității generale de paternitate asupra caracterelor morfologice ale nasului, investigate pe familii cu paternitate certă și pe subiecți din expertize, doar forma nărilor s-a dovedit a fi un caracter de luat în seamă în diagnosticul de paternitate.

3. În ambele populații, la copii și adulți de ambele sexe, forma nărilor cunoaște o variabilitate restrînsă la două centre de variație : reniformă și ovalară, predominant reniformă. Prin forma nărilor, copiii din ambele populații se situează în ponderi aproximativ egale cu mama, cu bărbatul și cu amîndoi.

4. Rezultatele reclamă cercetarea mai multor caractere ale nasului și mai cu seamă mărirea volumului eșantioanelor pentru studiul acestor caractere cu transmitere poligenică.

BIBLIOGRAFIE

1. GEORGETA BADRAJAN, ELEONORA LUCA, *Cîteva aspecte de antropologie genetică în expertiza de stabilire a filiației*, Comunicare, Simpozion de genetică, București, noiembrie 1987.
2. BAUMANN G., BAUMANN J. A., GARCIA BOHNY U., LANG R., *La méthode anthropobiométrique de recherche en paternité*, Masson, Paris, 1975.
3. DONALD H., ENLOW PH. D., *The human face*, Harper Row, New York, 1968.
4. GUIAȘU M., VULPE C., ELEONORA LUCA, GEORGETA BADRAJAN, GABRIELA CĂLIN, *Studiu pentru aprofundarea, extinderea metodei antropobiometrice în expertiza de stabilire a paternității*, temă de plan, Institutul „Dr. Victor Babeș", București, 1987.
5. ISVORANU M., *Elemente de biologie și genetică umană*, Editura Medicală, București, 1988.
6. ELEONORA LUCA, *Variabilitatea morfologiei nazale în expertizele de stabilire a paternității*, St. cerc. antropol. 1989, **26**, 65—74.
7. ELENA RADU, CIOTARU D., *Modificări fenotipice legate de vîrstă la populațiile urbane românești*, St. cerc. antropol. 1986, **23**, 40—51.
8. MARIA VLĂDESCU, *Considerații asupra unor corelații antropometrice și asupra variabilității morfologice a nasului la populația din satul Solodol*, St. cerc. antropol. 1971, **8**, *1*, 59—64.
9. VULPE C., GABRIELA CĂLIN, GEORGETA BADRAJAN, *Contribuție la studiul familial al dermatoglifelor, cu aplicabilitate în stabilirea filiației*, St. cerc. antropol., 1989, **26**, 75—81.
10. WENINGER J., POCH HELLA, *Leitlinien zur Beobachtung der somatischen Merkmale*, Mitt. Anthropol., Ges. Wien, 1924, **LIV**, 246—253.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

The study of some morphological characters in assessing paternity

ABSTRACT

The study illustrates a statistical technique for assessing paternity probabilities by interpreting data on nasal morphology.

Two populations, dissimilar from the point of view of paternity certainty, were investigated using a system of triplets (variants) for each character.

A general paternity logarithm was obtained by calculating the general paternity and nonpaternity probability by taking into account 18 nasal characters.

In this preliminary work only the shape of the nostrils were considered an a relevant nasal character in diagnosing paternity.

Primit în redacție la 22 aprilie 1991

Centrul de Cercetări Antropologice
București

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STRUCTURA DERMATOGLIFICĂ A UNEI POPULAȚII EMIGRATE COMPARATIV CU A CELEI DE PROVENIENȚĂ

C. VULPE și GABRIELA FĂRCĂȘANU

În prezentul studiu ne referim la trei așezări de munte, dintre care două situate în județul Argeș (Dragoslavele și Rucăr), iar una în județul Vrancea (Soveja). Cercetarea acestor localități este cu atît mai interesantă cu cît între ele s-a produs în timp o mișcare de populație pornind dinspre Rucăr și Dragoslavele către Soveja. Această deplasare s-ar fi produs, potrivit unor documente de arhivă (menționate în monografia sociologică a Rucărului), înainte de 1621, probabil nu mult după „legătura" lui Mihai Viteazul (1).

Este de văzut în ce măsură se fac vizibile unele similitudini între populația din Soveja și aceea din localitățile din care s-a produs emigrația. Aceasta în condițiile în care, pe parcursul timpului, e posibil să se fi produs unele modificări în structura antropologică a fiecărei comunități.

Pentru investigarea acestor așezări au fost prelevate dermatoglifele digito-palmare de la 177 de subiecți din Dragoslavele (95 ♂ și + 82♀), 222 din Rucăr (122 ♂ + 100 ♀) și 286 din Soveja (144 ♂ + 142♀), totalizînd pe ansamblul localităților un număr de 685 persoane, dintre care 363 de sex masculin și 322 de sex feminin.

ANALIZA REZULTATELOR

Atît la Dragoslavele, Rucăr, cît și la Soveja se constată existența unor diferențe de latură date de numărul ridicat de verticile la mîna dreaptă și de bucle la mîna stîngă comparativ cu dreapta (tabelul nr. 1).

Apreciind distribuția desenelor în funcție de sex, se constată la toate așezările o creștere a numărului de verticile la bărbați, în timp ce la femei mai numeroase sînt buclele.

Estimînd caracterele dermatoglifice digitale întîlnite la Dragoslavele (A = 4,5%; L = 64,4%; V = 31,1%;) și la Rucăr (A = 3,5%; L = = 65,8%; V = 30,7%) comparativ cu cele înregistrate la Soveja (A = 5,0%, L = 60,1%; V = 34,9%), se poate distinge că valorile procentuale sînt destul de apropiate la cele trei localități.

Pentru a ilustra mai bine poziția celor trei așezări una față de alta, considerăm că este necesar a le observa în context și cu alte localități, situate mai mult sau mai puțin depărtat față de acestea. Astfel, cercetările efectuate anterior ne permit să obținem două grupuri de comunități umane situate în zona Subcarpaților de curbură; pe de-o parte, o serie de așezări din zona subcarpatică a Munților Buzăului (Lopătari, Vintilă Vodă, Bisoca, Colți), iar pe de altă parte un grup de localități dispuse în zona subcarpatică a Munților Vrancei (Soveja, Tulnici, Negrilești). Dragoslavele și Rucăr, făcînd parte dintr-o altă regiune geografică, mai depărtată, au fost plasate în schema de mai jos mai aproape de Soveja, pentru a putea sesiza mai ușor asemănările sau deosebirile dintre ele:

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Dermatoglifele digitale

Localitatea	Sexul	Mîna	A	Lr	Lu	ΣL	V	VS	ΣV	Nr. degete	Nr. subiecţi
DRAGOSLAVELE	♂	d	19 4,0	24 5,0	245 51,6	269 56,6	144 30,3	43 9,1	187 39,4	475	
		s	21 4,4	17 3,6	290 61,0	307 64,6	90 18,9	57 12,0	147 30,9	475	
		d+s	40 4,2	41 4,3	535 56,3	576 60,6	234 24,6	100 10,5	334 35,1	950	95
	♀	d	22 5,4	16 3,9	260 63,4	275 67,3	83 20,3	29 7,1	112 27,3	410	
		s	18 4,4	28 6,8	260 63,4	288 70,2	78 19,0	26 6,3	144 25,3	410	
		d + s	40 4,9	44 5,4	520 63,4	564 68,8	161 19,6	55 6,7	216 26,3	820	82
	♂ + ♀		80 4,5	85 4,8	1055 59,6	1140 64,4	395 22,3	155 8,8	550 31,1	1770	177
RUCĂR	♂	d	18 3,0	27 4,5	336 56,5	363 61,0	154 25,9	60 10,1	214 36,0	595	
		s	21 3,5	23 3,8	380 63,9	403 67,7	118 19,8	53 8,9	171 28,7	595	119
		d+s	39 3,3	50 4,2	716 60,2	766 64,4	272 22,8	113 9,5	385 32,3	1190	
	♀	d	15 3,2	14 3,0	299 62,9	313 65,9	114 24,0	33 6,9	147 30,9	475	
		s	22 4,6	25 5,3	304 64,0	329 69,3	82 17,3	42 8,8	124 26,1	475	
		d+s	37 3,9	39 4,1	603 63,5	642 67,6	196 20,6	75 7,9	271 28,5	950	95
	♂ + ♀		76 3,5	89 4,2	1319 61,6	1408 65,8	468 21,9	188 8,8	656 30,7	2140	214
SOVEJA	♂	d	29 4,1	37 5,3	335 47,5	372 52,8	216 30,6	88 12,5	304 43,1	705	
		s	29 4,1	33 4,7	396 56,2	429 60,9	170 24,1	77 10,9	247 35,0	705	
		d+s	58 4,1	70 5,0	731 51,8	801 56,8	386 27,4	165 11,7	551 39,1	1410	141
	♀	d	34 4,8	23 3,2	422 59,4	445 62,6	165 23,2	66 9,3	231 32,5	710	
		s	51 7,2	31 4,3	423 59,6	454 63,9	141 19,9	64 9,0	205 28,9	710	
		d+s	85 6,0	54 3,8	845 59,5	899 63,3	306 21,5	130 9,2	436 30,7	1420	142
	♂ + ♀		143 5,0	124 4,4	1576 55,7	1700 60,1	692 24,5	295 10,4	987 34,9	2830	283

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

		A(%)	L(%)	V(%)	Nr. degete
Zona Buzău	Lopătari	5,5	67,0	27,4	1.680
	Vintilă Vodă	5,1	65,5	29,3	1.460
	Bisoca	4,7	68,5	26,8	1.760
	Colți	4,3	67,3	28,4	1.730
	Dragoslavele	4,5	64,4	31,1	1.770
	Rucăr	3,5	65,8	30,7	2.140
Zona Vrancea	Soveja	5,0	60,1	34,9	2.830
	Tulnici	4,0	63,1	32,9	3.020
	Negrilești	5,3	59,8	34,9	2.070

De aici se poate desprinde că, în timp ce în zona Buzău există o tendință de diminuare a numărului de verticile și de sporire a celui de bucle, în zona Vrancea se manifestă o tendință de creștere a numărului de vîrtejuri și de coborîre a celui de bucle.

Dragoslavele și Rucăr ocupă, sub acest aspect, o poziție oarecum intermediară față de cele două zone ale Subcarpaților de curbură.

Traseele principalelor radiante palmare D, C și B, grupate conform formulelor Wilder, dau unele deosebiri de latură prin frecvența mai ridicată a formulei 11—9—7 la mîna dreaptă și a celorlalte două (9—7—5 și 7—5—5) mai des întîlnite în mîna stîngă.

Apariția formulei 11—9—7 într-o proporție mult mai ridicată la mîna dreaptă comparativ cu stînga indică o tendință către transversalitate a principalelor radiante palmare, mai accentuată la această mînă, indiferent dacă este vorba de bărbați sau de femei (tabelul nr. 2).

Observînd distribuția formulelor Wilder întîlnite la Dragoslavele, Rucăr și Soveja în raport și cu alte așezări din zona Subcarpaților de Curbură, se constată că Soveja se apropie, prin frecvențele întîlnite, mai mult de așezările din Țara Vrancei, în timp ce Dragoslavele și Rucăr se plasează pe o poziție de mijloc între zonele Buzău și Vrancea :

		Formulele Wilder (%)				
		11—9—7	9—7—5	7—5—5	*Alte formule*	*Nr. mîini*
Zona Buzău	Lopătari	46,5	25,4	12,4	15,7	338
	Vintilă Vodă	32,9	30,8	10,3	26,0	292
	Bisoca	42,4	27,1	9,8	20,7	358
	Colți	41,6	28,3	12,4	17,6	346
	Dragoslavele	43,2	27,4	12,1	17,2	354
	Rucăr	41,9	30,0	10,1	18,0	444
Zona Vrancea	Soveja	40,1	30,8	13,6	15,5	568
	Tulnici	36,8	32,6	16,2	14,7	600
	Negrilești	40,1	31,0	12,2	16,7	426

Grupînd punctele de terminație ale liniei A în cele trei tipuri modale (1, 3 și 5), se pot observa unele specificități de grup date de frecvențele mai ridicate ale tipurilor modale 1 și 3 la populațiile din zona Buzău și a

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2

Formulele Wilder

Localitatea	Sexul	Mîna	11—9—7 -x- -o-	9—7—5 -x- -o-	7—5—5 -x- -o-	Alte formule	Nr. mîini	Nr. subiecți
DRAGOSLAVELE	♂	d	57 60,0	14 14,7	11 11,6	13 13,7	95	
		s	20 21,1	40 42,1	12 12,6	23 24,2	95	
		d + s	77 40,5	54 28,4	23 12,1	36 18,9	190	95
	♀	d	51 62,2	18 22,0	7 8,5	6 7,3	82	
		s	25 30,5	25 30,5	13 15,8	19 23,2	82	82
		d + s	76 46,3	43 26,2	20 12,2	25 15,2	164	
	♂ + ♀		153 43,2	97 27,4	43 12,1	61 17,2	359	177
RUCĂR	♂	d	66 54,1	29 23,8	8 6,5	19 15,6	122	
		s	29 23,8	49 40,2	17 13,9	27 22,1	122	
		d + s	95 38,9	78 32,0	25 10,2	46 18,9	244	122
	♀	d	61 61,0	20 20,0	6 6,0	13 13,0	100	
		s	30 30,00	35 35,0	14 14,0	21 21,0	100	100
		d + s	91 45,5	55 27,5	20 10,0	34 17,0	200	
	♂ + ♀		186 41,9	133 30,0	45 10,1	80 18,0	444	222
ȘOVEJA	♂	d	85 59,0	41 28,5	8 5,6	10 6,9	144	
		s	39 27,1	55 38,2	23 16,0	27 18,7	144	
		d + s	124 43,1	96 33,3	31 10,8	37 12,8	288	144
	♀	d	70 50,0	35 25,0	15 10,7	20 14,3	140	
		d s	34 24,3	44 31,4	31 22,1	31 22,1	140	140
		d + s	104 37,1	79 28,2	46 16,4	51 18,2	280	
	♂ + ♀		228 40,1	175 30,8	77 13,6	88 15,5	568	284

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

tipului modal 5 la comunitățile din Zona Vrancea. Locuitorii din Dragoslavele și Rucăr se apropie, prin distribuția acestor tipuri modale, de așezările din zona Vrancea, în care este inclusă și Soveja.

Tipurile modale ale liniei A(%)

		1	*3*	*5*	*Nr. mîini*
Zona Buzău	Lopătari	13,0	64,2	22,7	338
	Vintilă Vodă	15,4	64,7	19,9	292
	Bisoca	15,1	63,7	21,2	358
	Colți	22,3	63,0	14,7	346
	Dragoslavele	13,1	52,0	34,9	352
	Rucăr	8,0	58,4	33,6	438
Zona Vrancea	Soveja	10,4	50,7	38,9	568
	Tulnici	11,8	51,0	37,2	600
	Negrilești	10,6	46,7	42,7	426

Dermatoglifele palmare indică, atît la bărbați, cît și la femei, diferențe de latură, ce pot fi prezentate schematic astfel: H = d > s; T + I = = s > d; sp. II = d > s; sp. III = d > s; sp. IV = s > d.

Rezultă de aici că pentru regiunea hipotenară, spațiile II și III interdigitale de la mîna dreaptă există un număr vizibil mai ridicat de desene decît cele întîlnite în aceleași regiuni ale mîinii stîngi. Pentru regiunea tenară cu spațiul interdigital I, cît și pentru spațiul interdigital IV, frecvențele sînt mai ridicate la mîna stîngă comparativ cu dreapta (tabelul nr. 3).

Distribuția dermatoglifelor în diferitele regiuni palmare ale populațiilor celor două așezări (Dragoslavele și Rucăr), în context cu alte populații din regiunea Subcarpaților de curbură, exprimă unele apropieri de Soveja, dar, potrivit variabilității destul de asemănătoare dintre cele două zone (Buzău și Vrancea), nu se pot sesiza anumite specificități de la un grup de localități la altul.

Desenele palmare (%)

		H	*T+I*	*sp.II*	*sp. III*	*sp. IV*	*Nr. mîini*
Zona Buzău	Lopătari	41,4	16,6	5,9	45,0	48,8	338
	Vintilă Vodă	46,0	18,0	4,8	49,6	54,0	292
	Bisoca	32,1	15,1	5,0	43,3	46,1	358
	Colți	33,8	11,0	3,8	46,5	48,8	346
	Dragoslavele	34,5	13,0	3,1	42,1	49,7	354
	Rucăr	33,6	15,3	5,6	38,9	45,3	444
Zona Vrancea	Soveja	39,8	14,4	3,2	41,6	46,8	568
	Tulnici	39,3	13,9	2,3	37,1	53,2	598
	Negrilești	36,1	21,1	5,8	38,7	50,2	426

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 3

Dermatoglifele palmare

Localitatea	Sexul	Mina	Regiunea H	Regiunea T+I	Spațiul interdigital II	Spațiul interdigital III	Spațiul interdigital IV	Nr. minilor	Nr. persoanelor
DRAGOSLAVELE	♂	d	30 31,6	8 8,4	6 6,3	53 55,8	36 37,9	95	95
		s	40 42,1	16 16,8	1 1,1	32 33,7	57 60,0	95	
		d+s	70 36,8	24 12,6	7 3,7	85 44,7	93 48,9	190	
	♀	d	30 36,6	9 10,9	2 2,4	40 48,8	31 37,8	82	82
		s	22 26,8	13 15,8	2 2,4	24 29,3	52 63,4	82	
		d+s	52 31,7	22 13,4	4 2,4	64 39,0	83 50,6	164	
	♂ + ♀		122 34,5	46 13,0	11 3,1	149 42,1	176 49,7	354	177
RUGĂR	♂	d	40 32,8	11 9,0	6 4,9	70 57,4	41 33,6	122	122
		s	40 32,8	24 19,7	5 4,1	27 22,1	76 62,3	122	
		d+s	80 32,8	35 14,3	11 4,5	97 39,7	117 47,9	244	
	♀	d	34 34,0	11 11,0	10 10,0	50 50,0	35 35,0	100	100
		s	35 35,0	22 22,0	4 4,0	26 26,0	49 49,0	100	
		d+s	69 34,5	33 16,5	14 7,0	76 38,0	84 42,0	200	
	♂ + ♀		149 33,6	68 15,3	25 5,6	173 38,9	201 45,3	444	222
SOVEJA	♂	d	56 38,9	13 9,0	9 6,3	77 53,5	49 30,6	144	144
		s	50 34,7	30 20,8	5 3,5	42 29,2	76 52,8	144	
		d+s	106 36,8	43 14,9	14 4,9	119 41,3	120 41,8	288	
	♀	d	65 46,4	15 10,7	4 2,9	75 53,6	65 46,4	140	140
		s	55 39,3	24 17,1	— —	42 30,0	81 57,9	140	
		d+s	120 42,8	39 13,9	4 1,4	117 41,8	146 52,1	280	
	♂ + ♀		226 59,8	82 14,4	18 3,2	236 41,6	266 46,8	568	284

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 4

Triradiusul axial

Localitatea	Sexul	Mîna	t	t′	t″	tc	Nr. mîini	Nr. subiecți
DRAGOSLAVELE	♂	d	47 49,5	15 15,8	5 5,2	28 29,5	95	95
		s	34 35,8	20 21,0	1 1,1	40 42,1	95	
		d + s	81 42,6	35 18,4	6 3,2	68 35,7	190	
	♀	d	33 40,2	17 20,7	— —	32 39,0	82	82
		s	41 50,0	18 22,0	1 1,2	22 26,8	82	
		d + s	74 45,1	35 21,3	1 0,6	54 32,9	164	
	♂ + ♀		155 43,8	70 19,8	7 2,0	122 34,4	354	177
RUCĂR	♂	d	64 52,5	14 11,5	5 4,1	39 31,9	122	122
		s	62 50,8	18 14,7	3 2,5	39 32,0	122	
		d+ s	126 51,6	32 13,1	8 3,3	78 32,0	244	
	♀	d	31 33,0	28 29,8	2 2,1	33 35,1	94	94
		s	34 36,2	22 23,4	2 2,1	36 38,3	94	
		d+s	65 34,6	50 26,6	4 2,1	69 36,7	188	
	♂ + ♀		191 44,2	82 19,0	12 2,8	147 34,0	432	216
SOVEJA	♂	d	69 47,9	19 13,2	5 3,5	51 35,4	144	144
		s	61 42,4	16 11,1	7 4,9	60 41,6	144	
		d+s	130 45,1	35 12,2	12 4,2	111 38,5	288	
	♀	d	56 40,0	19 13,6	7 5,0	58 41,4	140	140
		s	46 32,9	17 12,1	3 2,1	74 52,9	140	
		d+s	102 36,4	36 12,8	10 3,6	132 47,1	280	
	♂ + ♀		232 40,8	71 12,5	22 3,9	243 42,8	568	284

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Pozițiile triradiusului axial înregistrează la Dragoslavele și Rucăr frecvențe foarte asemănătoare, dar apropierile dintre ele și Soveja sînt ceva mai estompate sub acest aspect (tabelul nr. 4).

Comparînd pozițiile ocupate de tririadiusul axial la cele două localități în context cu alte comunități umane, se constată că la Dragoslavele și Rucăr există o tendință de plasare oarecum intermediară între așezările situate în cele două zone.

		Triradiusul axial (%)				
		t	*t'*	*t''*	*tc*	*Nr. mîini*
Zona Buzău	Lopătari	33,7	18,9	3,8	43,5	338
	Vintilă Vodă	41,1	14,7	1,7	42,5	292
	Bisoca	45,0	17,0	5,0	33,0	358
	Colți	37,3	23,1	4,3	35,3	346
	Dragoslavele	43,8	19,8	2,0	34,4	354
	Rucăr	44,2	19,0	2,8	34,0	432
Zona Vrancea	Soveja	40,8	12,5	3,9	42,8	568
	Tulnici	44,2	12,8	2,7	40,3	600
	Negrilești	46,0	13,6	3,8	38,6	426
					36,6	

Din analiza dermatoglifelor digito-palmare întîlnite la cele trei localități — Dragoslavele, Rucăr și Soveja — se pot desprinde unele similitudini, exprimate mai ales de frecvența desenelor digitale, a celor palmare, cît și a formulelor Wilder. Anumite deosebiri au fost puse în evidență de procentele date de diferitele poziții ale triradiusului axial.

Apropierea dintre Soveja și celelalte două așezări situate în regiunea intramontană a județului Argeș (Dragoslavele și Rucăr) apare și mai bine conturată prin repartiția tipurilor modale ale liniei A.

De remarcat că Dragoslavele și Rucăr, situate la o distanță destul de mare față de comunitățile din Țara Vrancei, indică, prin distribuțiile prezentate, unele specificități de grup, dar și anumite apropieri față de populația din Soveja, această din urmă localitate fiind mai bine integrată în ansamblul așezărilor din Subcarpații Vrancei.

BIBLIOGRAFIE

1. PĂRNUȚA GH., *Rucăr — monografie sociologică*, București, 1972.
2. VLĂDESCU MARIA, VULPE C., LUCA ELEONORA, Aspects particuliers concernant la caractérisation anthropologique du village de Soveja — Vrancea (I), Ann. Roum. d'Anthropol., 1986, **23**, 49—61.
3. VLĂDESCU MARIA, *Aspecte privind fizionomia constituțională a unor populații din Țara Vrancei* (II), St. cerc. antropol., 1988, **25**, 69—75.
4. VULPE C., *Observations sur les dermatoglyphes digitaux chez une série de populations du nord-est de la Munténie*, Ann. Roum. d'Anthrop., 1977, **14**, 59—64.
5. VULPE C., *Studiul antropologic al populației din Muntenia de nord-est*, Iași, 1980, teză de doctorat.
6. VULPE C., TOMA CECILIA GABRIELA, LUCA ELEONORA, *Contribuții la studiul dermatoglifelor digito-palmare privind populația din Nehoiu*, St. cerc. antropol., 1983, **20**, 67—72.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

7. VULPE C., VLĂDESCU MARIA, STAHOVSCHI NADEJDA, *A study of the Dermatoglyphics in the Inhabitants of the Curvature Subcarpathians*, 5th Valšik Memorial 13th Bartoš's symposium on dermatoglyphics, october 31st—november 2nd 1990, Smolenice, Czechoslovackia.
8. VULPE C., *Contribution dermatoglyphique à une etude plus ancien d'anthropologie*, Ann. Roum. d'Anthropol., 1990, **27**, 69—76.

La structure dermatoglyphique d'une population emigrée comparée à celle de la population de provenance

RÉSUMÉ

La recherche approche des aspects de dermatoglyphie propres à une population émigrée depuis près de quatre siècles au district d'Argeș (les localités Dragoslavele et Rucăr) dans le district de Vrancea (la localité Soveja).

L'analyse des données a révélé l'existence de similitudes entre les habitants de la localité d'origine et les émigrés, dont témoignent notamment la fréquence des dessins digitaux, palmaires, les formules Wilder, les types modaux de la ligne A et, a un moindre degré, la répartition des positions différentes du tiradius axial. La population de Soveja présente, en même temps, un certain niveau d'intégration aux populations de la zone d'immigration.

Primit în redacție la 22 aprilie 1991 Centrul de Cercetări Antropologice
București

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

TENDINȚE PSIHONEVROTICE DEPRESIVE LA NIVEL POPULAȚIONAL

ELENA RADU, ECATERINA MORAR, RODICA GAGHEȘ și GH. VALENTIN

În problematica adaptării umane, manifestările dinamice ale vieții psihice, ca formă de desfășurare a personalității umane, asigură existența individului și adaptarea acestuia la mediu, integrarea în societate, familie, profesie, cultură.

Cînd mecanismele de adaptare eșuează, comportamentul ia o formă aberantă, iar prima formă de manifestare, de transformare a comportamentului este cea de tip nevrotic.

Cercetările noastre asupra dificultăților bio-psiho-sociale în procesul de adaptare a populației au pus în evidență dereglări ale mecanismelor de adaptare în plan psihic.

Școala americană, puternic influențată de sociologie, a evidențiat contribuția mediului în apariția tulburărilor nevrotice, subliniind că o persoană poate face nevroză fie în condiții vitrege de existență, fie prin intensitatea supraliminală a factorilor de stres, fie prin durata sau ineditul apariției lor.

Rezonanța crescută în domeniul afectivității se traduce prin anxietate, angoasă, labilitate psihoafectivă, depresie, hipohondrie.

Pierderea sentimentului de siguranță a persoanei se consideră ca rezultat al specificului nou, impus de existența cotidiană citadină, cu ritm crescut de stresuri, de invazie tehnică, la care se adaugă și teama de îmbolnăvire.

Din cortegiul tendințelor psihonevrotice, care reflectă dificultățile adaptative ale populației, ne-am oprit asupra tendințelor depresive și ipohondriace, de departe cele mai răspîndite tulburări psihice.

MATERIAL ȘI METODE

Cercetările noastre au fost efectuate pe un număr de aproximativ 5700 de subiecți — bărbați și femei între 18—60 de ani, diferențiați sub raport ecologic, socio-profesional și constituțional somatic.

A fost aplicat un complex metodologic în care au fost utilizate inventarele de personalitate WOODWWORTH — MATHEUS, ALEXANDRA și GOLU și metoda antropometrografică de diagnoză constituțională L. BRIAN.

DISCUȚIA REZULTATELOR

Depresia cuprinde întregul spectru al sănătății și al patologiei. La un capăt al spectrului, sentimentele depresive sau tristețea trecătoare pot fi privite ca părți naturale ale fiecărui individ, ca un răspuns

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

adecvat la dezamăgirile cotidiene sau ca o reacţie universală la condiţia umană existenţială.

În timp ce unele crize existenţiale pot precipita o depresie severă, majoritatea fluctuaţiilor afective normale sînt tranzitorii, apropiate de situaţie şi reversibile.

La celălalt capăt al spectrului se află maladia, tulburările care implică „o emoţie prelungită care colorează întreaga viaţă psihică".

Tendinţele depresive şi ipohondriace se pot înscrie şi ele într-un spectru de variabilitate care se întinde de la variantele normalităţii, la variantele extreme cu potenţial morbid sau cu semnificaţie psihopatologică, între ele întinzîndu-se o vastă „plajă" pentru variantele „anormalităţii normale".

La nivelul populaţiei feminine, aceste tendinţe prezintă o valoare medie de 162 de puncte, cu o frecvenţă de aproximativ o treime din populaţie (35,28%) care se încadrează în limitele normalităţii psihonevrotice.

Populaţia masculină prezintă un scor mediu de 112 puncte, în limitele normalităţii înscriindu-se aproximativ 65,80% din întreaga populaţie, valori semnificativ diferenţiate faţă de populaţia feminină.

Variantele psihonevrotice cu potenţial morbid prezintă o frecvenţă de 16,27% pentru populaţia feminină şi mai puţin de jumătate din această valoare (7,20%) pentru populaţia masculină; variantele cu semnificaţie patologică prezintă o frecvenţă de 17,61% pentru populaţia feminină şi de 6,47% pentru populaţia masculină.

Pentru populaţia feminină, acestea sînt cele mai mari frecvenţe înregistrate pentru aceste categorii de „probleme de sănătate"; variantele cu potenţial morbid şi cele cu semnificaţie patologică însumează peste 1/3 din populaţia feminină pentru tendinţele psihonevrotice depresive, comparativ cu numai aproximativ 14% pentru populaţia masculină, dar care reprezintă din nou cea mai ridicată frecvenţă dintre toate tendinţele psihonevrotice studiate.

Consemnăm existenţa unei diferenţieri ecologice a tendinţelor depresive, care este de acelaşi sens cu diferenţierile semnalate şi pentru celelalte tendinţe psihonevrotice, şi anume: populaţia feminină urbană de origine rurală prezintă o valoare medie mai ridicată (147) faţă de cea urbană prin tradiţie (131); în populaţia de origine rurală, doar 35,99% se încadrează în limitele normalităţii, comparativ cu 47,66% la populaţia urbană prin tradiţie; variantele cu potenţial morbid au o frecvenţă de 13,39% la populaţia de origine rurală şi de 10,90% la cea urbană prin tradiţie; variantele cu semnificaţie patologică reprezintă 9,50% la populaţia rurală şi 7,93% la populaţia urbană prin tradiţie.

La populaţia masculină se înregistrează diferenţe în acelaşi sens — valori crescute la populaţia urbană de origine rurală, comparativ cu populaţia urbană prin tradiţie. Frecvenţa variantelor cu potenţial morbid şi a celor cu semnificaţie patologică este aproape de două ori mai ridicată la populaţia urbană de origine rurală, însă de 3—4 ori mai scăzută faţă de populaţia feminină.

În variabilitatea cu vîrsta a tendinţelor psihonevrotice depresive şi ipohondriace se consemnează o creştere a valorilor medii, care atinge un minimum de 179 de puncte la populaţia urbană prin tradiţie, după vîrsta

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

de 55 ani, și un maximum de 201 puncte la populația urbană de origine rurală după vîrsta de 45 de ani.

Pentru populația feminină, potențialul premorbid al acestor variante psihonevrotice între 25 și 55 ani este reprezentat de frecvențe situate în jur de 17%. După vîrsta de 45 ani — vîrsta critică — frecvența variantelor psihonevrotice cu semnificație patologică crește, atît la populația feminină globală, cît și la cea diferențiată ecologic.

La populația feminină urbană de origine rurală, pentru clasa de vîrstă de 45—54 ani, se înregistrează o frecvență de 34,68% pentru variantele cu semnificație patologică și dacă la aceasta adaugăm și frecvența de 19,94% de variante cu potențial morbid, putem vorbi de simptome depresive latente la 54,62% din populația feminină rurală la această vîrstă.

De reținut că pentru clasa de vîrstă de 35—44 ani, la populația rurală se înregistrează 18,64% variante premorbide și 24,94% variante é semnificație patologică, deci un total de 43,58% cu simptome depresive latente.

La populația masculină, în evoluția cu vîrsta apar diferențieri ecologice pentru aceeași clasă de vîrstă, de 45—54 ani, și anume diferențe de valori medii : 128 de puncte pentru populația urban ă prin tradiție și 146 de puncte pentru cea de origine rurală. După vîrsta de 45 ani, crește frecvența variantelor cu potențial morbid, dar numai pînă la 11,76 % pentru populația masculină totală, 9,80% pentru populația urbană prin tradiție și 12,17% pentru cea de origine rurală. Dar însumarea variantelor de „problemă psihonevrotică" nu duce la frecvențe care să atingă mai mult de 25% din populație, la orice vîrstă.

Variabilitatea socio-profesională a tendințelor psihonevrotice depresive înregistrează poate cea mai puternică diferențiere pentru populația feminină, atît la nivelul valorilor medii (189 pentru industria grea, 178 pentru industria ușoară, 137 pentru proiectare-cercetare și 136 pentru agricultură), cît și la nivelul variantelor cu potențial morbid, respectiv 21,15%, 18,49%, 12,01%, 14,29%, iar la nivelul variantelor cu semnificație patologică cu frecvențe de 26,28%, 24,25%, 8,03% și 8,00%.

Acestea sînt cele mai ridicate frecvențe pentru aceste categorii problemă din punct de vedere psihonevrotic dintre toate tendințele psihonevrotice analizate.

Consemnăm diferențieri de același sens la populația masculină, însă amplasarea acestor diferențieri este mult mai mică, atît la nivelul valorilor medii, cît și la nivelul variantelor „problemă psihonevrotică", deci problemă de sănătate mentală cu frecvențe aproximativ de trei ori mai mici.

Sub raportul variabilității constituțional somatice a tendințelor psihonevrotice depresive, semnalăm atît pentru populația feminină, cît și pentru cea masculină, diferențieri între populația longilină și populația brevilină, diferențieri mai accentuate pentru populația feminină însă.

Sigur că ne-am pus problema diferențierii psihonevrotice la modul general și am constatat că cea mai netă diferențiere este cea legată de sex — în orice context, fie el ecologic sau socio-profesional, fie el în funcție de evoluția cu vîrsta.

La populația feminină longilină, scorul mediu este de 153 de puncte ; populația situată în limitele normalității reprezintă ca frecvență 38,38%, variantele cu potențial morbid 16,22%, iar cele cu semnificație patologică 12,82%.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Populația feminină brevilină înregistrează un scor mediu de 170 de puncte ; în limitele normalității avem o frecvență de 33,32% din populație ; variantele cu potențial morbid prezintă o frecvență de 15,79%, iar cele cu semnificație patologică de 22,26%.

Deci, iată că populația brevilină, în ansamblul ei, prezintă aproape o triplare a frecvențelor variantelor psihonevrotice, de interes pentru implicațiile lor în sănătatea mentală a populației.

Populația masculină longilină prezintă un scor mediu de 103 puncte ; în limitele normalității se situează 72,05% din populație, variantele cu potențial morbid au o frecvență de 4,03%, iar cele cu semnificație patologică de 5,91%.

Populația masculină brevilină, cu un scor mediu de 119 puncte, are o frecvență de 60,56% din populație situată în limitele normalității, frecvență aproape dublă față de populația feminină brevilină ; înregistrează o frecvență de 9,86% variante cu potențial morbid și 7,36% variante cu semnificație patologică.

Deci, sub raportul tendințelor psihonevrotice depresive și ipohondriace, la modul general, se constată o diferențiere între longilini și brevilini, dar aceasta este mult mai „expresivă" la nivelul populației feminine.

CONCLUZII

În stările depresive, în prim plan se situează tulburările de afectivitate.

Spectrul trăirilor afective se întinde de la starea de echilibru, care semnifică trăirea eutimică, de confort afectiv, pînă la starea de dezechilibru, care semnifică o amplificare a trăirii în variantă negativă sau distimică.

Cu toată relativitatea statisticilor, Ayd (1965) subliniază că un individ din zece, la un moment dat al existenței sale, prezintă tulburări distimice.

Studiul tendințelor psihonevrotice depresive pune în evidență manifestările de intensitatea sublinică ale depresiei, pe prim plan situîndu-se fatigabilitatea, neliniștea, anxietatea, hipermnezia univoc-negativă, descurajarea, resemnarea și incapacitatea de inițiativă și efort.

Investiția negativă are loc nu numai în viața psihică, ci și în privința existenței fizice.

Integrată conștiinței depresive, ideile ipohondriace pendulează între teama și dorința de boală ; fundalul psihic depresiv devine penibil prin componentele sale cenestezice.

Această maleză morală, rezultată dintr-un sentiment general care se opune siguranței, devine un fel de „nesiguranță organizată".

Jacobson, în peste 25 de ani de cercetări asupra psihologiei eu-lui persoanelor depresive, a stabilit că pierderea „dragostei de sine" este o problemă centrală psihologică, iar dependența exagerată, o slăbiciune specifică a eu-lui.

În ceea ce privește personalitatea premorbidă a depresivilor, psihanaliza și psihiatria existențială pun accentul pe factorii psihotraumatizanți.

Depresivii sînt foarte vulnerabili la factorii frustranți și în situații frustrante ei suferă o regresiune (Abraham).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Pentru Freud, în urma unor situații frustrante, depresivul își îndreaptă într-o pornire sadică tendințele agresive împotriva propriului eu, în felul acesta se dezvoltă în interiorul insului o luptă între Ego și Superego.

Regresiunea semnifică o reacție de apărare împotriva anxietății, ce se dezvoltă în situații conflictuale.

Pentru psihiatria existențială, depresia apare ca o tulburare a modului de a fi în lume, ca o mișcare lipsită de început și sfîrșit din care nu există posibilitatea de a găsi o cale spre viitor.

Date ale psihiatriei transculturale au arătat raritatea sau absența depresiei în populațiile cu nivel socio-cultural scăzut și frecvența crescută a acestora în populațiile cu nivel socio-cultural ridicat.

Vehicularea determinării genetice a depresiei pare a se limita la fragilitatea și deficiența biologic-adaptivă, deci la un aspect filogenetic reluat în variantă defectivă.

Kretschmer a arătat că, la tipul picnic, depresia este întîlnită în proporție de 64%.

Adolf și Meyer și Sullivan au adoptat conceptul darwinist de adaptare biologică la înțelegerea tulburărilor psihiatrice, acestea fiind văzute în termenii unei adaptări sociale, ca o consecință a incercărilor individuale de adaptare la mediul înconjurător.

Studiul variabilității tendințelor psihonevrotice în populații diferențiate ecologic și socio-profesional a pus în evidență importanța contextului cultural și psihosocial, în care trebuie găsiți factorii cauzali, care pot deveni și factori de risc pentru sănătatea mintală a populației.

Cercetările noastre susțin ideea de „fragilitate psihică" a populației feminine lansată în literatura psihiatrică, variantele cu potențial morbid avînd o frecvență de 80% la femei, iar variantele cu semnificație patologică de 82%, comparativ cu populația masculină.

Dacă analizăm tendințele psihonevrotice depresive din incidența tipologiei constituționale somatice, constatăm că aceste tendințe se întîlnesc în variantele cu semnificație patologică la constituțiile breviline în proporție de 55% din întreaga populație masculină și feminină, iar variantele cu potențial morbid psihonevrotic se întîlnesc de această dată la populația longilină în proporție de 53%.

În cadrul constituției breviline, populația feminină înregistrează o frecvență de 70% variante cu potențial morbid și 80% variante cu semnificație patologică, comparativ cu populația masculină, ceea ce confirmă încă o dată că acțiunea factorilor psihotraumatizanți din mediu este mai „expresivă" la populația feminină pentru că „terenul individual" este marcat de fragilitatea psihică determinată de sex, de unde și amploarea reactivității femeii la factorii perturbatori.

Această fragilitate este explicativă pentru dezechilibrele psihonevrotice ale populației feminine, în egală măsură pentru tendințele depresive, anxioase și psihastenice, care constituie triada dezechilibrată a structurii psihice afective feminine, reacția sa față de factorii psihotraumatizanți din mediu.

Sub raport socio-profesional, diferențierile psihonevrotice depresive și ipohindriace sînt evidente. La populația feminină, din totalul variantelor psihonevrotice cu potențial morbid, 46% se regăsesc la femeile din industria

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ușoară, 28% la femeile din proiectare - cercetare, 25% la femeile din industria grea și doar 4% la femeile din agricultură.

Pentru variantele psihonevrotice cu semnificație patologică, frecvența este de 55% în industria ușoară, 26% în industria grea, 16% în cercetare - proiectare și 2% în agricultură.

La seria masculină, pentru variantele psihonevrotice cu potențial morbid înregistrăm frecvențe de 38% în industria grea, 35% în industria ușoară, 19,7% în cerceatare - proiectare și 6,7% în agricultură, iar pentru variantele psihonevrotice cu semnificație patologică, în aceeași ordine de rang, 48,4% în industria grea, 31% în industria ușoară, 15% în proiectare - cercetare și 4,5% în agricultură.

Aceste date se pot comenta în termeni de adaptare sau non-adaptare.

Populația din agricultură, care și-a păstrat „patternul său cultural", legăturile sale sociale tradiționale, sentimentul de siguranță în comunitatea rurală, înregistrează o frecvență deosebit de scăzută a tendințelor psihonevrotice depresive.

La populația urbană, industrializarea a implicat o serie de mari schimbări sociale : urbanizarea, migrația populațiilor, schimbările profesionale, tehnicitatea crescută, automatizarea, supraspecializarea, schimbări care au reprezentat importante traume psihice. Aceasta a condus la suprasolicitarea individului, legată de variațiile bruște, rapide ale normelor și valorilor sociale și cărora individul nu le mai poate face față.

Apariția stărilor de decompensare conduce frecvent la alterări din cele mai variate ale sănătății mintale, ca forme de inadaptare la schimbările sociale.

Se dovedește că legăturile sociale ale unui individ, calitatea mai mult decît cantitatea, sînt cruciale în adaptarea totală a individului și în susceptibilitatea la depresie.

BIBLIOGRAFIE

1. ELENA RADU, *Cercetări de antropologie ocupațională urbană*, St. cerc. antropol., 1983, **20**, 73—79.
2. ELENA RADU și colab., *The Anthropological Structure of Romania's Male Urban Population*. Ann. Roum. d'Anthrop., 1984, **21**, 3—21.
3. ELENA RADU, *The Anthropological Structure of Romania's Urban Female Population*, Ann. Roum. d'Anthrop., 1985, **22**, 25—37.
4. ELENA RADU și colab., *Structura antropologică a populației feminine din unele zone ale țării. Variabilitatea socio-profesională*, St. cerc. antropol., 1985, **22**, 27—33.
5. ELENA RADU, ECATERINA MORAR, *Difficulties of Bio-psycho-social Adaptation in an Overcrowded City*, Ann. Roum. d'Anthrop., 1986, **23**, 43—49.
6. ELENA RADU, DAN CIOTARU, *Modificări fenotipice legate de vîrstă la populațiile urbane românești*, St. cerc. antropol., 1986, **23**, 40—52.
7. ELENA RADU și colab., *Indicatori antropologici de relevanță medicală*, St. cerc. antropol., 1987, **24**, 19—30.
8. ELENA RADU și colab., *Constitutional variability of Romania's Urban Female Population and Its Medical Implications*, Ann. Roum. d'Anthrop., 1987, **24**, 17—39.
9. ELENA RADU, RODICA GAGIEȘ, M. ADAM, *Some Medical Aspects of Anthropological Research*, Ann. Roum. d'Anthrop., 1988, **25**, 21—41.
10. ELENA RADU, ECATERINA MORAR, *Recherches somati-psychiques en anthropologie*, Ann. Roum. d'Anthrop., 1989, **26**, 41—49.
11. ECATERINA MORAR, ELENA RADU, *La perspective anthropologique dans l'etude de l'adaptabilité humaine*, Ann. Roum. d'Anthrop., 1989, **26**, 41—49.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

12. ECATERINA MORAR, ELENA RADU, *Perspectiva antropologică în studiul adaptabilității umane*, Revista de psihologie, 1989.
13. ELENA RADU, ECATERINA MORAR, *Tipare nevrozante de adaptare*", St. cerc. antropol., 1990, **27.**
14. ECATERINA MORAR, ELENA RADU, *Probleme ale adaptabilității umane*, St. cerc. antropol., 1990, **27.**
15. ELENA RADU și colab., *Aspects de l'adaptabilité de la population roumaine aux conditions de vie et travail modernes*, Ann. Roum. d'Anthrop,. 1990, **27.**
16. ECATERINA MORAR, ELENA RADU, *Adaptation et non-adaptation au processus du travail*, Ann. Roum. d'Anthrop., 1990, **27.**

Depressive psychoneurotic tendencies within populations

SUMMARY

Depressive-psychoneurotic and hypochondriac tendencies are analysed in a sample including approximately 5700 male and female subjects, from among 18 and 60 age groups.

The paper emphasizes a difference concerning the sex. The female population evinces a great psychic vulnerability and a latent structural predisposition to the perturbation of adaptable affected mechanisms.

Depression, psychasthenia and anxiety can be commented in terms of neurotic skidding, of adaptable mechanism's failure.

Primit în redacție la 26 aprilie 1991

Centrul de Cercetări Antropologice
București

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

OBIECTUL CA OBIECT AL ANTROPOLOGIEI

M. G. CRĂCIUN

Domeniul realității concrete — *lumea,* așa cum se oferă percepției — se pretează a fi descris ca un sistem triadic, compus din entități *naturale* (pietre, flori, animale etc.), entități *umane* (indivizi) și entități *artificiale* (producții umane în ipostaza lor concretă). Cum existența individului se definește în termenii raporturilor pe care acesta le stabilește continuu cu cele trei clase ale concretului, antropologia ca știință a omului se găsește în imposibilitatea de a-și aborda subiectul în mod izolat, rupt de determinările sale fundamentale. Unitatea sa minimă de studiu rămîne de aceea omul în cadrul său natural, în cadrul său social, și dimpreună cu obiectele sale. S-a constatat că societatea modernă, ca societate urbanizantă, hipertrofiază relația omului cu mediul artificial, reducînd proporțional contactele sale cu natura sau chiar contactele interumane. Comunicăm cu semenii noștri din ce în ce mai mult prin mijlocirea unor obiecte. Imaginea copilului care dialoghează cu calculatorul în loc să urmărească explicațiile unui profesor este doar un exemplu de ultimă oră, semnificativ în măsura în care revelă că procesul informatizării a atins zona cea mai protejată a societății, cea a copilăriei.

De cîteva secole, expansiunea lumii obiectuale elimină omul sau, mai precis, îl izolează, atît în procesele de producție, prin intensificarea mecanizării, automatizării, robotizării, cît și în viața familială, unde creșterea bunăstării implică modificarea sistemului de aspirații și raporturi interumane, antrenînd scăderea natalității, precum și autonomizarea individului în cadrul cuplului sau al familiei lărgite. Sindromul „însingurării", de care s-a vorbit frecvent în societatea contemporană, trimite la un concept fals definit. Omul nu rămîne singur, în sens propriu, căci densitatea urbană este în general înaltă, dar se simte înstrăinat, rupt de oameni și reificat, *obiectualizat,* redus el însuși la statutul de simplu obiect.

Această reducere a comunicării directe interumane este însă compensată de sporirea fără precedent a comunicării prin mijlocirea obiectelor. Mai mult ca oricînd, obiectele asumă rolul de vector al integrării sociale, de mediu al comunicării în masă. Nu ne referim doar la funcția îndeplinită de cărți, radiouri și televizoare, ci la rolul informant îndeplinit de ansamblul obiectelor, ce se constituie într-un sistem de limbaje neverbale, dar perfect articulate.

Ce este așadar obiectul? Printr-un simplu hazard lingvistic, regăsim în etimologia latină a acestuia semantismul teleologic care a asigurat probabil, măcar în parte, cariera internațională a termenului englezesc de *design : objicio, objicere* înseamnă *a arunca înainte,* ceea ce trimite la un sens înrudit cu cel de intenționalitate sau finalitate conținut de verbul *to design.* Adoptînd optica antropologiei, se poate într-adevăr concepe că producerea unei noi unelte, constituind un factor de progres, se traduce efectiv printr-o aruncare înainte — în cultură — a binomului om — obiect. Atribuțiile și atributele obiectului nu se limitează însă numai la atil. Elementul comun între un topor de piatră și un Sputnik este că amîndouă încorporează o sumă de cunoștințe umane, devenind prin aceasta memorii auxiliare pentru om, susceptibile de a fi sporite sau restructurate la fiecare nouă reproducere.

Lotman definea cultura ca „sumă a întregii informații neereditare împreună cu mijloacele de organizare și păstrare a acesteia" [1]. Excepțînd creierul uman, locul prin excelență al acestei

[1] I. Lotman, *Studii de tipologia culturii,* Edit. Univers, 1974, p. 18.

St. cerc. antropol., 1991, t. 28, p. 71—76

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

însumări de informație neereditară este obiectul. A. Koestler a arătat că superioritatea omului față de animal constă, între altele, în utilizarea unui sistem de stocare a informației nebiologici autonom, avînd o capacitate și o durabilitate virtual infinite. Prezența sa, respectiv a mediului obiectual, constituie o condiție esențială de creștere a sistemului. Lupta pentru dezvoltare economică și socială este în mare măsură o luptă pentru dezvoltarea parametrilor structurii obiectuale a societății. Informațiile încifrate în obiecte se structurează coerent pe mai multe niveluri relativ distincte, a căror analiză este revendicată, ca obiect de studiu, de mai multe discipline sau grupuri de discipline. Fără a ne propune o enumerare exhaustivă, să analizăm succint cîteva dintre acestea.

Nivelul *tehnic*, ce se cuvine probabil menționat în primul rînd, privește ansamblul instrucțiunilor necesare confecționării obiectului. Pe plan antropologic, trebuie relevat că amplificarea caracterului tehnicist al civilizației a avut consecințe, incalculabile ca amploare, în impunerea unei logici pozitive în domenii netehnice. Fără a contesta valabilitatea afirmației lui Jacques Bril, că civilizația avansează înlocuind progresiv simbolurile prin semne, fapt ce determină o sărăcire în valoare absolută a comunicării, trebuie precizat totuși că acest demers a determinat, ca o consecință favorabilă, un salt considerabil în coerentizarea cunoașterii. Pentru a trece de la *poezie* la *știință*, nota Bachelard „il faut laver l'objet de son savoir", altfel spus, pentru a ajunge de la primul tip de gîndire la al doilea este necesar să fie îndepărtat haloul de sensuri psiho-socio-culturale cu care se înconjoară obiectul în experiența zilnică a individului. Nimic poate mai mult ca organizarea și instituționalizarea producerii masive de obiecte nu a contribuit atît la demitizarea lor și, prin ricoșeu, la demitizarea societății, la refundamentara treptată a culturii pe un tip de gîndire operînd prioritar cu *semne* monovalente, precise, curate.

Nivelul *antropocentric-ergonomic*: prelucrările cu finalitate ergonomică adaptează obiectul particularităților somatice și psihice instrumentale ale individului. Prin ele, se poate considera că obiectul este chemat să se identifice cu omul, să accepte cît mai deplin, în folosul acestuia din urmă, comuniunea lor. În același sens, ornamentica antropomorfă, fiziomorfă, geometrică etc., aplicată obiectelor pentru a le *umaniza*, reprezintă, la limită, în plan psihic valorizator-proiectiv, analogul condiționărilor ergonomice impuse alcătuirii obiectelor de caracteristicile concrete ale utilizatorilor prezumtivi.

Nivelul *instrumental*: deține rolul hotărîtor în determinarea identității obiectului. Obiectul *este* sau *devine* el însuși în primul rînd prin funcțiile sale utilitare. Instrumentalizarea sa pînă la stadii de mare complexitate îi permite acestuia să-și cîștige o independență relativă din ce în ce mai mare față de om, a cărei semnificație nu trebuie însă să înșele. Procesul muncii și fenomenul culturii nu pot fi concepute decît ca o simbioză om/obiect — este surprinzător că nu dispunem încă, pe cît se pare, de un termen de tipul *ombiect*, care să o denumească — simbioză cu atît mai viguroasă cu cît entitățile-i componente sînt mai diversificate și mai polarizate, și evoluînd în mod natural, de aceea, în acest sens. Comentîndu-l pe Leroi-Gourhan, Gilbert Durand scria: „fiecare gest cheamă o materie și o tehnică, suscită un meterial imaginar și, dacă nu o unealtă, măcar o ustensilă"[2], afirmație ce se cere completată cu reciproca ei: *fiecare unealtă sau ustensilă cheamă un gest, impune un comportament*. Observațiile acestea au implicații importante. În măsura în care relația om/obiect nu ne apare ca implicînd

[2] Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Edit. Univers 1977, p. 66

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

un raport de cauzalitate *liniară*, ci un raport de cauzalitate *circulară* — nu doar omul produce și reproduce unelte, ci și uneltele îl produc și reproduc pe om — înțelegem că a restrînge mesajele ambientului obiectual la exprimarea strictă a funcționalității (în sens utilitarist) elementelor sale constitutive, așa cum o cer unele din teoriile esteticii funcționaliste, s-ar traduce, la nivel individual, prin serioase efecte de alienare (căci omul, la fel ca și obiectul, este mai mult decît un simplu set de utilități), iar la nivel general, printr-o catastrofă „ecologică" în sfera culturii (deoarece mondializarea civilizației trebuie să fie rezultanta unui proces de *însumare*, nu a unui proces de *scădere* prin reducție utilitaristă; ea nu trebuie să implice extincția speciilor „periferice" de cultură, în avantajul speciilor „centrale", mai productive, ci, dimpotrivă, dezvoltarea capacității de autoexprimare a celor dintîi pînă la trepte calitative care să permită integrarea lor funcțională în circuitele culturii mondiale). Culturologic vorbind, caracterul structurant al nivelului instrumental de semnificare al obiectului apare clar cînd analizăm influența obiectelor de maxim prestigiu social asupra comportamentelor umane. Prin același mecanism de contaminare, pe baza căruia antichitatea propusese modelul *omului-templu*, evul mediu pe cel al *omului-cetate*, renașterea și iluminismul modelul *omului-palat*, societatea industrială avea să propună modelul *omului-mașină*, reducînd invididul la o sumă de reacții standardizate și sincronizate social. Societatea contemporană pare, în acest sens, să-și organizeze gusturile și aspirațiile în funcție de ceea ce ar putea fi numit modelul *omului-computer*. Marshall MacLuhan vorbește de „cultură electronică"; rămîne de văzut dacă ascensiunea biologiei ca știință și consolidarea conștiinței ecologice, transgresînd granițele obiectului, nu vor impune în societatea viitoare modelul *omului-natură*, facilitînd la nivel macrocultural fuziunea dintre ipostaze polare ale omului, ca cea de animal *rationale* și de animal *symbolicum*.

Nivelul *estetic :* Herbert Read nota că arheologii disting trei faze în evoluția uneltelor primitive : 1)„ conceperea obiectului ca unealtă; 2) confecționarea și perfecționarea uneltei pînă la punctul de eficiență maximă; 3) perfecționarea uneltei dincolo de punctul de eficiență maximă spre o concepere a formei în ea însăși" [3], respectiv a formei estetice avînd conținut simbolic. La rîndul său Leroi-Gourhan afirma că „cele trei manifestări fundamentale ale calității de om" sînt tehnica, limbajul și estetica [4]. Dată fiind vechimea, relevanța și universalitatea funcției estetice pentru înțelegerea fenomenului uman, este important ca ea să nu fie marginalizată în cadrul unor optici pragmatice. Gradul de cultură al unei comunități se exprimă și prin gradul de structurare, profunzimea și difuziunea limbajelor estetice folosite pentru ilustrarea valorilor spirituale ce o întemeiază. Prin funcția estetică, obiectul asumă în mod chintesențial pentru om rolul de jalon al universului natural, de indicator al semnificațiilor sale profunde, al tendințelor sale negentropice, în măsura în care ritmurile și proporțiile descoperite treptat ca frumoase în procesul confecționării sale, reiterează în fapt ritmurile și proporțiile naturii, mediind raportarea afectivă și mentală diferențiată a omului la ea.

[3] Herbert Read, *Originile formei în artă*, Edit. Univers, 1971, p. 82.

[4] A. Leroi-Gourhan, *Gestul și cuvîntul*, Edit. Meridiane, 1983, vol. 2, p. 78.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Nivelul *economic :* teoria economică concepe obiectul ca mijloc de satisfacere a unor nevoi şi îl defineşte în funcţie de valoarea sa de utilizare şi de valoarea de schimb. O pereche de pantofi este identificată în structura economică a unei societăţi prin funcţia sa — aceea de a proteja piciorul — şi prin costul producerii ei. Pornind de la inventarul de obiecte al unei comunităţi se poate stabili paradigma nevoilor membrilor ei şi se poate ajunge, prin extrapolare, la o teorie a nevoilor umane, ce ar defini implicit omul şi obiectul ca sisteme deschise ce îşi semnifică interdependenţa. Abraham Moles definea cultura (ciclul socio-cultural) ca pe o „maşină de produs dorinţe" [5]. Dezvoltarea civilizaţiei se realizează, după cum s-a menţionat mai sus, printr-o creştere progresivă a dependenţei noastre de obiect. Se poate aşadar vorbi nu doar de sisteme deschise, ci de sisteme *în deschidere*, obiectul figurînd în această nouă ipostază ca unitate de măsură pentru sine, ca jalon al gradului de structurare a lumii obiectuale, al nevoii de producere şi de schimb, înţeleasă ca modalitate fundamentală de existenţă pentru fiinţa umană.

Nivelul *social :* în domeniul sociologiei, studiile consacrate obiectului sînt relativ mai recente. În afara unor lucrări ce urmăresc definirea unor scheme de clasificare şi descriere a mediului obiectual, există însă şi încercări de elaborare a unor teorii sociologice a obiectului. În această direcţie se cuvin citate contribuţiile lui Jean Baudrillard. Acesta caută să depăşească punctul de vedere economic, argumentînd pe baza rezultatelor studiilor antropologice, că atît în societăţile primitive, cît şi în cele dezvoltate, motivaţia profundă a producerii de obiecte nu priveşte satisfacerea unor nevoi, ci prestaţia socială, capacitatea obiectului de a defini statutul social al posesorului său. „Ipoteza conceptuală fundamentală a unei analize sociologice a consumului, declară Baudrillard, nu are în vedere satisfacerea nevoilor şi valoarea de utilizare, ci valoarea simbolică de schimb, de prestaţie socială şi, în limită, de discriminare în clase" [6]. Dinamica producţiei obiectuale secondează aşadar dinamica relaţiilor şi contradicţiilor sociale. „Fiecare se ştie sau se simte judecat după obiectele sale şi fiecare se supune implicit acestei judecăţi, chiar atunci cînd o neagă" [7].

Sistemul propus de Baudrillard nu depăşeşte însă efectiv nivelul unei semiologii obiectuale. În teoria economică, obiectul este tratat ca *semn* al unei nevoi, iar în teoria sociologică a lui Baudrillard el apare ca *semn* distinctiv al unui statut social, altfel spus — pentru a unifica definiţiile — ca jalon al gradului de structurare al universului uman circumscris la limitele unei comunităţi date.

Nivelul *antropologic :* antropologia culturală şi filozofică permite lărgirea acestei perspective. În loc de a percepe obiectul ca mobil al conflictualităţii societale, îl putem plasa în centrul unei analize a forţelor ce asigură *coerenţa* şi *armonia* socială şi care pot fi considerate totodată ca responsabile de înrădăcinarea fiecărei culturi în spaţiul particularizat al unui cadru natural geografic. Din unghiul de abordare specific antropologiei, obiectul este văzut ca jalon al gradului de structurare al universului general uman, mijlocind raportarea valorilor şi aspiraţiilor unei etnii şi/sau generaţii la valorile şi aspiraţiile alteia, precum şi juxtapunerea lor în cadrul

[5] Abraham Moles, *Sociodinamica culturii*, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1974.
[6] Jean Baudrillard, *Pour une critique de l'économie politique du signe*, Gallimard, 1972, p. 9.
[7] Ibid., p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

unei viziuni globale, unificatoare, despre om. O platformă metodologică în acest scop o oferă antropologia simbolică de factura celei ilustrate de Mircea Eliade, Gilbert Durand etc. Orientările simbolologice din antropologie pun accentul pe perenitatea valorilor unui spațiu dat. Cultura este înțeleasă ca un text, cu stratificări semantice multiple, evidențiind sensuri convergente sau contradictorii, clare sau confuze, text ce se cere explicitat și glosat. Caracteristica exegezei antropologice este că îmbrățișează toate nivelurile semantice menționate anterior. Studiul elementelor perene dintr-o cultură echivalează, cel puțin în parte, cu o investigare a autenticității ei. Obiectul, în acest caz, nu mai este luat în considerare în primul rînd ca semn, ci mai ales ca simbol, altfel spus ca *deschidere*, ca *aruncare înainte* spre virtual, dar în egală măsură și ca aruncare în trecutul devenirii sale — ontogenia repetă și aici filogenia aproape întocmai ca la organismele vii — sau în prezentul coexistenței sale cu multitudinea celorlalte obiecte ce populează un spațiu anume. Obiectul își transcende în mod sistematic imaginea, multiplicînd-o la nesfîrșit prin conotațiile sale. Lecția pe care o oferă arta modernă — să ne gîndim la *Ready-made*-urile lui Marcel Duchamp, de exemplu la *Uscătorul de sticle* (1911), o veritabilă sculptură menajeră; sau la lucrările lui Max Ernst; sau încă la pînze cu o tematică obiectuală tratată într-o manieră mai puțin agresivă, cum ar fi *Ghetele*, cunoscutul tablou al lui Van Gogh — este că toate obiectele, oricît de umile, sînt încărcate cu semnificație simbolică. Desigur, prin plasarea unei perechi obișnuite de ghete în rama unui tablou sau prin așezarea unei ustensile pentru uscat sticle pe soclul unei statui nu se modifică întru nimic statutul semantic al obiectelor în cauză, ci se pune în evidență o zonă de semnificare — cea simbolică — pe care sîntem îndeobște tentați să nu o luăm în seamă în contactul direct cu obiectele, dar care nu este pentru aceasta mai puțin reală. Roger Caillois scria că „lumea sacrului se opune lumii profane ca o lume a forțelor unei lumi a lucrurilor" [8]. Dacă această dicotomie se referă în subtext la opoziția dintre simbol și semn, ea are un coeficient de facticitate. Fizicienilor le vine din ce în ce mai greu să separe substanța de energie, iar semanticienii constată existența unui spațiu continuu de variație între semn și simbol. Relativa *desacralizare* a operei de artă pe care o implică obiectualizarea ei [9] nu demonstrează decadența sau criza, ci explozia artelor, expansiunea lor în teritorii învecinate. Nu arta se desacralizează de fapt, ci obiectele de rînd se *estetizează*, respectiv își revendică dreptul de a reprezenta simbolic, în mod explicit dimensiunea umană. Problematica intuită de artiști și preluată programatic de cercetători din domeniul design-ului se cere a fi abordată sistematic și din perspectiva antropologiei.

Se cuvine, în această optică, să ne întrebăm cît sînt de structurate mesajele noastre estetice obiectuale, care este gradul lor de circulație în spațiul culturii românești și cum poate fi dinamizată evoluția acestui domeniu. Antropologia, ocupîndu-se de inventarierea valorilor culturale ale unui spațiu dat și avînd acces, prin intermediul hermeneuticii, la o întreagă metodologie a codificării și decodificării limbajelor complexe verbale și nonverbale, dispune de o bază optimă pentru o astfel de acțiune. La o întreagă categorie de obiecte dintre cele care ne populează existența, performanțele tehnice de ordin superior, implicînd recursul la tehnologii sofisticate, pot fi contrabalansate parțial printr-o înnobilare a mesajului cultural estetic. Aceasta nu are,

[8] Roger Caillois, *L'homme et le sacré*, Paris, 1939, p. 39.
[9] Werner Hofmann, *Fundamentele artei moderne*, Edit. Meridiane, 1972, p. 65.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

firește, nimic de-a face cu *densitatea* relativă a ornamentelor, ci privește concepția generală despre produs raportată la o concepție generală — antropologică — despre om. Design-ul actual nu-și mai pune problema să *imite*, în accepțiune figurativă, realul, ci să *explice*. Ornamentica tradiționalistă tinde să apară ca nesatisfăcătoare, deoarece ea rezervă funcției estetice un rol marginal, superficial. În locul unei mobile ornamente cu ghirlande de flori, cu tritoni sau nimfe, stilul contemporan pretinde o codificare estetică care să exploateze esența ontologico-culturală -epistemică a obiectului (niveluri de abordare ca cele la care ne-am referit mai sus).

Recursul la codificare simbolică oferă o modalitate suplimentară de a impregna de cultură — să subliniem, de cultură românească — mediul obiectual, de a conferi o nouă dimensiune calitativă autenticității valorilor estetice naționale. Ființa umană este astăzi, mai mult ca oricînd, reprezentabilă ca un proces de efervescență spirituală, a cărei evoluție este alimentată, și deci condiționată, prin intermediul ambientului obiectual. Cînd căutările stilistice ale design-ului sînt conștient orientate pentru a intra în rezonanță cu direcțiile privilegiate de dezvoltare ale culturii, pentru a contribui la rîndul lor la maximizarea dimensiunii umane, ele se vor impune de la sine. Dar, după cum am încercat să evidențiem, o astfel de cercetare nu poate fi imaginată fără a implica plenar rezultatele investigațiilor antropologice.

The object as an object of anthropology

ABSTRACT

Objects are permeated by cultural informations which are apt to be methodically read as symbolic codifications. The article examines seven distinct semantic layers in an attempt to define a strategy for symbolic anthropology approaches of contemporary objects.

Primit la redacție la 19 aprilie 1991

Centrul de Cercetări Antropologice
București

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

LATERALIZAREA CEREBRALĂ ÎN CERCETĂRILE DE ANTROPOLOGIE CULTURAL—LINGVISTICĂ

I. OPRESCU

CONSIDERAȚII TEORETICE

Omul se caracterizează printr-un creier voluminos (greutatea creierului raportată la greutatea corporală este mult mai mare decît greutatea relativă a creierului celorlalte mamifere raportată la greutatea lor). În specia umană s-a constituit specializarea funcțională a celor două emisfere, în legătură cu apariția vorbirii și cu dispariția ambidextriei. Emisfera de care depinde vorbirea (emisfera stîngă) este implicată în gîndirea abstractă, în conformitate cu teza reflexologică a lui I. P. Pavlov , după care la om a apărut „al doilea sistem de semnalizare", concretizat în cuvînt. Emisfera dreaptă, după cum vom vedea mai jos în detaliu, intervine însă și în sesizarea raporturilor spațiale, în perceperea global intuitivă, poate și în trăirile artistice, pentru care G. Lukacs a postulat existența unui al treilea sistem de semnalizare (apropiat de primul : *sistemul unu prim*).

Existența unei simetrii anatomice bilaterale a creierului nu exprimă la om echipotențialitatea funcțională.

Emisfera stîngă guvernează o semantică slabă, precum și toate semnificațiile logice abstracte exprimate în limbă. Pentru e.s. sînt caracteristice asocieri gramatical—semantice care includ verbe (Balonov și Daglin) (de exemplu, a avea grijă.) Construcțiile gramaticale sunt legate de activitatea e.s. Emisfera stîngă operează cu noțiuni.

Emisfera dreaptă guvernează o semantică puternică, semnificațiile concrete ale cuvintelor (în primul rînd substantive). Trăsătura caracteristică a emisferei drepte constă în neputința aproape totală a acesteia de a opera cu noțiuni abstracte, inclusiv cu verbe (cu excepția verbelor care intră în componența unor expresii, fraze ritualizate sau automatizate). E.d. operează cu imagini legate de senzații vizual-spațiale și tactilo-spațiale.

Emisfera stîngă recepteaza sunetele vorbirii, distinge și compară învelișurile sonore (fonetice) ale cuvintelor.

Sunetele nespecifice vorbirii (în special sunetele muzicii) sunt receptate în *emisfera dreaptă* (se pare că mecanismul receptării bio-comunicării la animale ar fi legat de e.d.). E.d. recepteaza cuvintele ca unități întregi. Numărul elementelor automatizate din limbaj reproduse de emisfera dreaptă este relativ redus. Setul elementelor specifice emisferei drepte reproduce, într-o oarecare măsură, comunicarea dintre strămoșii omului (momentul care a premers apariția limbajului); numărul exclamațiilor ritualizate nu depășește numărul semnalelor din sistemele bio-comunicării. Un singur cuvînt păstrat în e.d. poate constitui unicul mijloc de exprimare (de exemplu, Baudelaire paralizat/cré nom de la sacré nom/). E.d. poate folosi orice cuvînt, indiferent de semnificația lui inițială. Aici crede Ivanov că se găsește explicația cuvintelor parazite („să-ți spun drept" sau „ca să

St. cerc. antropol., 1991, t. 28, p. 77—82

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

zic așa" etc.) Ele există în paralel sau alternează cu tușitul, potrivitul vocii (hmm !) care sînt de fapt un fel de pauze, lipsite de conținut conceptual. *Emisfera dreaptă* dirijează mișcările omului într-un Timp concret și într-un Spațiu concret.

Categoriile de apartenență și proprietate aparțin de activitatea *emisferei stîngi*. Granițele *EU*-lui variază în funcție de vîrstă și cultură și se schimbă în cazul unor boli psihice. Cuvintele egocentrice, după Ivanov, „comută" enunțul din emisfera stîngă, unde este formulat numai în relație cu actul vorbirii, și îl pun în situația de a fi receptat de emisfera dreaptă.

Funcțiile mentale nu sunt reproduse în dublu în cele două emisfere. Cele două emisfere controlează funcții diferite. Comisurile creierului constituie cele mai importante pasarele anatomice (este vorba de corpul calos, comisura hipocampului și comisura anterioară). Comportamentul conștientizat integrat este rezultatul schimbului permanent de informații senzoriale și cognitive ce se fac prin comisuri.

Există în aptitudinile cognitive diferențe legate de sex. De exemplu, bărbații sunt superiori femeilor în percepția spațială, mai ales după pubertate ; femeile sunt mai dotate în aptitudinile verbale și în gramatică. J. Levy a emis ipoteza că funcțiile limbajului se dezvoltă la femei și în emisfera dreaptă, ca și în cea stîngă. La femei, asimetria cerebrală e mai mică decît la bărbați, acest din urmă aspect fiind confirmat de observații culese de la pacienți cu leziuni cerebrale unilaterale.

Experiențele lui E. Zaidel pe comisurotomizați stabilește existența în e.d. a unui limbaj insolit, posedînd un sistem lexical semantic foarte dezvoltat, dar cu o sintaxă slabă.

Între emisferele cerebrale nu există un raport de subordonare și simultaneitate funcțională, ci unul de complementaritate și structuri psihice diferite.

O analiză a diferitelor arii culturale scoate în evidență importanța pe care o are polaritatea dreapta/stînga în existența omului. Pornind de la tipul de funcții cerebrale dezvoltate cu precădere prin educație și în viața socială, istoria omului cunoaște două modalități culturale. Cea predominantă în ultimele secole (sau mai mult) este suprasolicitarea *laturii rațional-verbale* a comportamentelor noastre psihice ; aceasta se oglindește în demersul științific al epocii noastre, unde analiza logică și succesiunea argumentelor joacă rolul principal în cunoaștere. Cea de-a doua modalitate culturală este una *integrativă*, caracterizată prin efortul de a echilibra, printr-o educație simultană, funcțiile psihice ale emisferelor cerebrale, reunindu-le. Nu se știe astăzi cu exactitate cauza, poate profundă, a deplasării de planuri culturale de la modalitatea integrativă, ale cărei idealuri erau privite ca supremă realizare în societățile antice, la cea verbal-demonstrativă, care este caracteristică pentru ultimile două milenii ale istoriei și care a culminat cu elaborarea științei. S-ar putea ca ca să se datoreze migrării unor populații (migrare masivă), cîteva secole înainte și cîteva secole după era noastră, cînd populații avansate au fost subjugate de altele aflate pe o treaptă mai puțin evoluată cultural. Astfel, popoarele migratoare au preluat și asimilat numai elementele exterioare și superficiale ale civilizațiilor anterioare, în timp ce acele elemente subtile, rezultate dintr-o îndelungată distilare psihică, ce excludeau forța fizică, au fost uitate, lăsate la o parte, ocolite sau chiar eliminate direct. Ambele modalități culturale

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

sînt valoroase și necesare, fiecare avînd un rol fundamental în evoluția omului. Prin neglijarea însă a vocației integrative a omului nu sînt folosite unele funcții corticale dintre cele mai autentic umane. S-ar impune promovarea creativității printr-o educație pentru creație.

CERCETĂRI ȘI REZULTATE

Materialul care a stat la baza cercetării și pentru exemplificarea predominării relative a uneia sau alteia dintre emisfere a fost cules pe o populație din Novaci — județul Gorj, formată din păstori „ardeleni", numiți *ungureni* și agricultori „olteni", numiți *pămînteni*. Aceștia prezintă avantajul unei practic totale comunități de limbă, conviețuirea de peste două secole în spațiul aceleași localități atenuînd micile diferențe dialectale existente între *pămînteni și ungureni*. Cercetările interdisciplinare însă sugerau diferențierea tipologică reală a acestor două populații, diferențiere care, indirect, putea fi corelată cu o dominanță funcțională, la nivel de populație, a uneia din cele două emisfere cerebrale.

La *pămînteni* și la *ungureni* am adăugat un eșantion dintr-o populație provenită din Mărginimea Sibiului, mai exact de la Săliște, tot un fel de ungureni, și care apar în cercetările noastre sub denumirea de *sălișteni*.

Metoda de investigare a constituit-o *proba de limbă*. Au fost culese peste 1000 de probe de limbă. Prelucrarea materialului a vizat numeroase aspecte privind coeficientul de explicitare, stilul concret abstract, egocentric/sociocentric, densitate semantică etc.

O ilustrare expresivă a ideii de relativă dominare a substantivelor la ungureni și sălișteni și a verbelor la pămînteni ar putea fi reprezentată de criteriul substantivelor și verbelor folosite în exclusivitate. Pentru aceasta am luat probele de limbă de la patru cuvinte-noțiune : *obicei, lume, credință, soartă* de la un eșantion de pămînteni, un eșantion dat de ungureni și un al treilea eșantion de sălișteni. Am extras din probele de limbă toate substantivele și toate verbele. Expuse pe trei coloane paralele, am eliminat toate substantivele și verbele întîlnite sau folosite în comun la cele trei eșantioane. Au rămas în cele din urmă trei liste cu substantive și trei cu verbe *folosite în exclusivitate*.

O analiză cantitativă se prezintă astfel :

Tabelul nr. 1

	Pămînteni	Ungureni	Sălișteni
Substantiv/Probe limbă	0,53	0,75	0,75
Verbe/Probe limbă	0,55	0,52	0,42
Raport s/p : v/p	0,96	1,44	1,78

O a doua analiză (calitativă) prezintă listele de substantive și verbe folosite în exclusivitate. Vom enumera pînă la 10 unități substantivele și verbele care se grupează de la sine prin aria semantică în care se înscriu. Reamintim că aceste liste au reținut acele cuvinte folosite numai de eșantionul respectiv și deci aflate în exclusivitate în mintea colectivă a grupului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2

SUBSTANTIVE

OBICEI

Pămînteni	*Ungureni*	*Săliște*
băutură	credință	biserică
pahar	închinăciune	botez
țuică	apucătură	datină
nervi	învățătură	înmormîntare
masă	tată	joc
scandal	bunic	cioban
pămînt	fin	sătean
treabă	casă	străbun
nație	pîine	tineret
vechime	mămăligă	tradiție

LUME

Pămînteni	*Ungureni*	*Săliște*
bețivan	Dumnezeu	loc
poftă	copil	teritoriu
comportare	fată	suprafață
respect	suflare	comună
ins	răsuflare	oraș
persoană	nume	continent
bătrîn	capăt	glob
sat		mulțime
colectiv		adunare
public		popor

SOARTĂ

Pămînteni	*Ungureni*	*Săliște*
Al de Sus	duh	destin
bărbat	minte	ursită
femeie	drum	viață
familie	noapte	moarte
lume		baftă
ochi		viitor
		timp
		necaz
		putere
		realizare

CREDINȚĂ

Pămînteni	*Ungureni*	*Săliște*
Zeu	Cristos	încredere
credincios	Domnu'Crist	Doamne!
frate	Sf. Treime	crez
soră	Mahomed	cult(religie)
naș	preot	sărbătoare
lume	rugăciune	soare
sănătate	Paște	natură
viață	Crăciun	fire (umană)
poruncă	tată	inimă
exemplu	fiu	gînd

Tabelul nr. 3

VERBE

OBICEI

Pămînteni	*Ungureni*	*Săliște*
a bea	a închina	a sărbători
a fuma	a munci	a menține
a înjura	a pierde	a schimba
a bate	a se lovi	a sta
a supăra		a deveni
a suferi	a vedea	a proveni
a plăcea	a vorbi	a veni
a mînca	a socoti	a reprezenta
a trăi		a găsi
a vizita	a reține	a călca

LUME

Pămînteni	*Ungureni*	*Săliște*
a locui	a viețui	a exista
a părăsi	a explica	a simți
a pleca	a pune	a gîndi
a veni	a face	a afla
a muri		a înțelege
a pomeni		a judeca
a auzi		a numi
a unelti		a vorbi
a putea		a numerota
a considera		

SOARTĂ

Pămînteni	*Ungureni*	*Sălișteni*
a munci	a avea soartă	a orîndui
a potrivi	a avea noroc	a crede
a nimeri	a se împăca	a pomeni
a împreuna	a trăi	a judeca
a găsi	a muri	a se naște
a lua	a socoti	a gîndi
a duce	a pierde	a întîlni
a băga	a petrece	a trece
a ura	a se uita	a se întîmpla
a spînzura		

CREDINȚĂ

Pămînteni	*Ungureni*	*Sălișteni*
a fura	a avea credință	a nu fura
a înșela	a fi religios	a nu minți
a pizmui	a se închina	a învăța
a împreuna	a cunoaște	a înțelege
a muri	a asculta	a păstra
a face pomeni	a exprima	a crește
a da	a moșteni	a forma
a obișnui	a pieri	a exista
a lăsa	a stăpîni	a ajunge
a lua	a numi	a profita

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Cu ocazia altor cercetări în care am folosit aceiași tehnică a cuvintelor pline în exclusivitate și în care am investigat comparativ populații din zone diferite ale țării sau populații din grupe de vîrstă diferite etc., pornind de la aceleași cuvinte - noțiuni drept stimul pentru recoltarea probei de limbă, a ieșit în evidență în mod frapant cum probele de limbă erau construite sau conturate diferit de diversele populații plecînd de la materialul de bază, care sînt cuvintele pline, adică din alte substantive și verbe care sînt purtătoare de semnificații.

În cercetarea de față atrage atenția orientarea oarecum divergentă a celor două populații, ilustrate printr-un eșantion de pămînteni și două eșantioane de ungureni (tabelele 2 și 3).

Este de reținut, așadar, *relativa predominare a verbelor* la pămînteni și *relativa predominare a substantivelor* la ungureni și sălișteni.

Explicațiile ar ține tocmai de dominarea (relativă) a emisferei stîngi la pămînteni și de dominarea (relativă) a emisferei drepte la ungureni.

De asemenea, dorim să consemnăm fenomenul de redundanță mai mare la olteni, față de ardeleni. Va trebui să reținem pentru mai tîrziu ideia unei „consistențe" mai mari a discursului ardelenilor în comparație cu oltenii a căror redundanță exprimă și o agitație verbală (cercetările în curs asupra vitezii de vorbire vor completa observațiile noastre).

În sfîrșit subliniem prezența în probele de limbă ale oltenilor de cuvinte relaționate cu timpul, relativ frecvente referiri temporale (relație cu emisfera stg?), iar la ardeleni relativ frecvente cuvinte relaționate cu spațiul, toponime (relație cu emisfera dreptă?).

Iată cum analiza unor simple probe de limbă, privind mecanismele economiei lexicale substantival-verbale, duce la constituirea din elemente aparent fragile, a unei imagini despre dominația uneia sau alteia dintre emisferele cerebrale.

Rămîn de stabilit și verificat valoarea și importanța altor indicatori pe care limba îi oferă din plin, pentru înțelegerea cît mai adîncă și mai nuanțată a funcționării celor două emisfere cerebrale.

BIBLIOGRAFIE

CORBALLIS C. MICHAEL, *Human laterality*, Mouton, Hague, 1983.

MICHEL DENIS, *Les images mentales*, P U F, Paris, 1979.

DIAMOND S. J., BLIZARD A. (editors), *Evolution and lateralization of the brain*, Harper's, New York, 1977.

IVANOV V. V., *Neurosemiotica și asimetria funcțională a creierului*, volumul *Semnificație și comunicare*, Edit. Politică, București, 1985.

LAING R. D., *The divided self*, Penguin, Baltimore, 1969.

LUDWIG WILHELM, *Das Recht-Links-Problem im Tierreich und beim Menschen*, Springer-Verlag, Berlin, 1932.

OPRESCU I., *The contribution of Romanian cultural-linguistic anthropology to the complex study of modern population*, volumul *Language and Man*, Mouton, Hague, 1976.

OPRESCU I., *Condiționare comunicațională și lateralizare cerebrală*, Revista de filosofie, 5, 1985.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

The lateralization of the brain in the research on cultural—linguistic anthropology

ABSTRACT

There is a functional difference between the two cerebral hemispheres. The analysis of various cultural areas emphasized the importance of the polarity right/left in the existence of the mankind. In this perspective the history of the Man knows two cultural ways : one is the everburden of the rational-verbal side of the psychic (cultural) behaviour verified during the last centuries, the other one is an integrative way proved by the highest fulfilment of the antique society.

The paper illustrates the difference between two types of Romanian population through a field research on the quantity and quality of using the nouns and the verbs. The use of a relative greater number of verbes expresses a dominance of the left hemisphere,while the use of a relative greater number of nouns indicates a dominance of the right hemisphere.

Primit în redacție la 22 aprilie 1991

Centrul de Cercetări Antropologice
București

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ANTROPOLOGIA MORALĂ LA M. S. RÎMNICEANU

ECATERINA MORAR

După cum am văzut în articolul precedent, *Marin Simionescu Rîmniceanu, un antropolog prea puțin cunoscut*, antropologia sa artistică nu exclude, ci, din contră, presupune o antropologie morală. Trei sînt lucrările din care transpare conținutul acesteia :

1. *Libertatea. Premise pentru o morală a fericirii*;
2. *Libertatea - diagnoză și interpretări ;*
3. *Conformismul fenomenului existenței.*

Dovedind o profundă cunoaștere a istoriei filosofiei, a istoriei religiilor și a doctrinei morale, Rîmniceanu consideră că datul inalienabil al condiției umane îl constituie libertatea. Omul este singura ființă liberă și conștientă că este așa. Ideile sale coagulează demonstrații originate în filosofia presocratică, în gîndirea lui Socrate, în stoicism și epicureism, în Evanghelii, în lucrările lui Descartes, Spinoza, Rousseau, Kant și Bergson. În prima din lucrările amintite premisa lui M. S. Rîmniceanu este următoarea : „din constatarea că nelibertatea înseamnă în sens social limitare nu urmează în mod necesar că libertatea ar fi nelimitare". În acest sens, el acordă libertății nu semnificația de expansiune nelimitată a unei subiectivități anarhice, ci o vede ca fiind posibil de realizat numai într-o conjuncție cu o normativitate socială și morală saturată de un sens valoric pozitiv. Or, în acest sens, Rîmniceanu arată că ideea lui Rousseau, a bunătății originare a omului, este deosebit de fertilă dacă ea este completată și de cîștigurile teoretice cu privire la libertate pe care ni le-au adus stoicismul, creștinismul și bergsonismul. Are loc o continuă încercare de reevaluare și de punere în acord, pentru a delimita sfera conceptului de libertate, atît a datelor primare, naturale, biologice ale ființei umane, cît și a celor de ordin social și comunitar, în cadrul cărora libertatea se manifestă.

Este extrem de interesant faptul că Rîmniceanu, preocupat fiind să pună în relație de conjuncție libertatea și fericirea, consideră că, în ultimă și în ultimă instanță, între rațiune și sentiment nu există o divergență. Ideea pare a fi una banală, însă autorul consideră că în acest caz este vorba de a face saltul de la simpla psihologie (în cadrul căreia este clar că există tensiuni și contradicții între cogniție, voință și sentiment) la axiologia morală, în cadrul căreia se realizează o compatibilizare între rațiune, sentiment și voliție. Prin urmare, fără a nega aportul psihologiei (M. S. Rîmniceanu afirmă chiar că „psihologia modernă arată că la temelia vieții afective și a celei volitionale stă înțelepciunea"), demersul este mai curînd unul fenomenologic.

Aceasta îl și determină pe gînditorul român să susțină că spiritul uman este unitar și că această unitate este vizibilă în universalitatea de

St. cerc. antropol., 1991, t. 28, p. 83—86

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

conținut a valorilor și a normelor morale ale umanității. Viața socială însă, precum și anumite predispoziții naturale au determinat — după Rîmniceanu — apariția a două tipuri fundamentale de atitudini în fața existenței, luată ca totalitate.

Aceste două modalități, recognoscibile, practic în toate societățile umane, sînt: spiritul de isteține și înțelepciune. Este vorba în acest caz de modul în care omul s-a adaptat la existență. Această adaptare primește finalmente conotații de ordin moral, sensibil diferențiate. *Isteția* este caracterizată ca fiind spiritul rudimentar, în care individul își descoperă numai propria sa persoană, în care dominantă este tendința de supraviețuire, autoconservare, de egoism perfect mascat, dar perfect real în fiecare situație de viață. Cel de-al doilea tip este *înțelepciunea* și această atitudine reflexivă se caracterizează prin extensiunea conștiinței de sine pînă la trezirea în individ a unei conștiințe unipersonale. Aceasta el o numește *pluriconștiință*.

Antropologul român analizează în termeni polari cele două tipuri spirituale, indicînd totodată faptul că registrul isteției este foarte larg și extrem de comod pentru că satisface niște nevoi primare ale ființei, acest registru însă închide ființa umană, o face opacă la semeni, augmentează egoismul pînă la ferocitate. Nu este exclus ca, în această caracterizare, Rîmniceanu să fi preluat, în definirea isteției ideea lui Bergson din *Cele două izvoare ale moralei și ale religiei*, referitoare la „sufletul închis", „religia statică" și „morala închisă". Presupoziția noastră se bazează pe faptul că amintita lucrare a intuiționistului francez tocmai apăruse în 1932 și era larg comentată în cercurile intelectuale românești.

Evident deci că și notele de conținut ale înțelepciunii sînt în mare parte identice sau în orice caz apropiate cu cele pe care Bergson le-a acordat „sufletului deschis", „religiei dinamice" și „moralei deschise". Ne întemeiem această aserțiune pe faptul că, pentru caracterizarea înțelepciunii, M. S. Rîmniceanu, aidoma filosofului francez, recurge la ideea că morala propriu-zisă, morala superioară presupune simpatia, iubirea, compasiunea și mila.

Aceste sentimente sînt interpretate ca fiind consubstanțiale omului care se afirmă ca înțelept, nu numai în sensul ataraxiei și a indiferenței stoice, ci mai ales în sensul pe care Evangheliile și Isus îl promovează.

Argumentele lui M. S. Rîmniceanu merită să fie evidențiate. Astfel el arată că rostul înțelepciunii este acela de a întregi conservarea vieții din punct de vedere social prin intermediul rațiunii, iar rostul isteției consistă în conservarea sentimentului care servește numai din punct de vedere individual. El nu găsește că există o sciziune ireconciliabilă între cele două rosturi, că finalmente există posibilitatea fuziunii depline a sentimentului și a rațiunii prin intermediul pluriconștiinței. Că este posibil acest fapt major al conștiinței morale, îl demonstrează însăși alcătuirea ființei umane. Astfel el arată că „acolo unde mila sau simpatia nu derivă direct din rațiune, din înțelepciune, ea se naște ca să evite suferința ce ar putea să rezulte dintr-o substituire imaginativă". În continuare, Rîmniceanu concluzionează: „numai unde încetează preferința, excepția, adică egoismul, începe rațiunea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

pură. Şi numai sub regimul raţiunii pure, al înţelepciunii este cu putinţă realizarea altruismului universal, care este o condiţie decisivă pentru a stabili raporturi de libertate între oameni". Exemplare pentru realizarea isteţimii şi înţelepciunii ni se par următoarele rînduri: „Isteţimea face o virtute a spiritului de a rezista, de a se afirma prin necedare, nereacţionare, ceea ce înseamnă că isteţimea vrea să acrediteze ideea că a pricepe mai puţin înseamnă de fapt a înţelege mai mult. Dacă pentru isteţime diversitatea e o îngrădire, pentru înţelepciune este o vastitate. Din această diversitate înţelepciunea realizează compensaţiile psihice necesare atît pricepătorului cît şi celui priceput spre a se putea deschide, spre a se face priceput. Numai aşa este posibil să se producă acea echivalenţă dintre sufletul semenului cu eul propriu, echivalenţă sau egalitate pe care primitiviştii reuşesc să o atribuie stadiului animalic al omului, închipuind suprimată tocmai libertatea naturii de a crea diversităţi. Această egalizare împlinită de înţelepciune printr-o reciprocă pătrundere, îmbucare, confundare — şi care nu e numai o percepere a identicului în diversitate, ci e o identificare cu însăşi diversitatea — ajunge să unifice sufletele separate laolaltă, pînă a se resimţi ca un singur suflet în mai multe trupuri, un suflet unic în specia întreagă".

Concluzia lui S. Rîmniceanu se apropie semnificativ de ceea ce afirmă Bergson despre „sufletul care se deschide" al înţeleptului antic şi a celui creştin: „în înţelepciune se ajunge ultima treaptă a unificării, mai presus de îngăduinţa materiei. Căci legea nepenetrabilităţii din lumea materială dispare astfel în lumea morală". Interesant însă, că M. S. Rîmniceanu nu face apel, precum Bergson, la intuiţia mistică ca dat fundamental al marilor profeţi, al marilor creatori de morală şi de religie. În schimb însă, şi el consideră că nu există o trecere simplă de la iubirea de sine şi iubirea faţă de familie sau patrie la iubirea faţă de umanitate. Primele două sînt mai degrabă solidare cu registrul isteţimii în timp ce sentimentul de iubire faţă de patrie şi faţă de umanitate este sinonim cu înţelepciunea.

În aceeaşi ordine a unei tratări antinomice a celor două tipuri umane S. Rîmniceanu arată că atunci cînd „înţeleptul nu poate îndupleca lumea sau semenii îşi învinuieşte gîndul ca neîndestulător şi pleacă în pustie să se mai reculeagă o dată, în timp ce isteţul pretextează nepriceperea la ceilalţi şi atunci devine despotic".

Tipologia este pusă numai în plan teoretic deoarece — arată M. S. Rîmniceanu — exemplarele paradigmatice pentru un tip sau altul sînt rare. Oricum, însă societatea modernă, de la Renaştere încoace, a multiplicat predilect însuşirile tipului isteţ, înţeleptul fiind, nu de puţine ori, etichetat şi apreciat ca un inadaptat, un ins fără inteligenţă socială La limită însă „cum nu există filosof care în orele comune să nu fie isteţ, nu există nici isteţ care în orele excepţionale să nu fie şi filosof".

Concluzionînd, constatăm că M. S. Rîmniceanu încearcă în *Libertatea. Premise pentru o morală a fericirii* să susţină ideea posibilităţii principale a unei libertăţi autentice, inalienabile a condiţiei, umane, precum şi, pe această bază, posibilitatea trăirii vieţii sub specia fericirii. Demersul său, deşi a adoptat un stil eseistic, se dovedeşte a fi destul de riguros şi, în orice caz, profund şi nuanţat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Sînt topite și contopite în cuprinsul explicațiilor sale idei provenind din știința contemporană (biologie, psihologie, sociologie), precum și din istoria doctrinelor morale. Fără a da dovadă de un optimism naiv, el crede totuși în șansele omului de a se salva din registrul jos al egoismelor primare prin intermediul pluriconștiinței, care este semnul înțelepciunii, și prin intermediul sentimentelor subsecvente înțelepciunii : simpatia, iubirea și compasiunea. Înțelegem astfel și patetismul ultimei fraze a cărții sale : „ce altă fericire mai mare poate să rîvnească omul în afară de aceea de a deveni umanitate, univers?".

Primit în redacție la 22 aprilie 1991

Centrul de Cercetări Antropologice
București

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CRONICĂ

Printre urmările benefice ale Revoluției din decembrie 1989, care a răsturnat regimul dictatorial comunist din România, se numără și reorganizarea cercetărilor antropologice din țară. La începutul anului existau două subunități de specialitate :

1) la București, un laborator multidisciplinar inclus (în 1974 în Institutul de Patologie „Victor Babeș", dependent de Ministerul Sănătății și de Academia de Științe Medicale :

2) la Iași, un colectiv de Paleontropologie și Ecologie umană, parte componentă a Institutului Central de Biologie.

Academia Română a preluat aceste subunități, contopindu-le într-un Centru de Cercetări Antropologice ce poartă numele întemeietorului antropologiei bucureștene, prof. Fr. I. Rainer (1874—1944), o unitate de-sine-stătătoare (cum a fost și între 1964—1974). Conducerea acestui institut a fost încredințată lui Victor Săhleanu (n. 1924), care a funcționat ca director adjunct al Centrului între 1969—1974 și ca șef al laboratorului între 1974—1982.

Instituția și-a păstrat (și chiar extins) preocupările multi- și interdisciplinare, abordînd probleme de antropologie biologică, istorică, socială, culturală, lingvistică și (chiar) filosofică. S-a reorganizat Comisia de Antropologie a Academiei Române și s-a menținut sprijinul editorial pentru cele două periodice *(Studii și cercetări de Antropologie* și *Annuaire roumain d'Anthropologie*. S-au reluat unele legături internaționale prin corespondență, vizite reciproce (cu Franța, Germania, Republica Cehă și Slovacă, Austria, Elveția, Portugalia, Belgia , Ungaria) și înțelegeri de colaborare. S-au întemeiat Societatea de Antropologie culturală și Societatea de Antropologie și Ecologie Umană. Cercetători din institut au sprijinit învățămîntul superior prin lectori și profesori asociați (Institutul de Medicină, Facultatea de Psihologie-Sociologie, Facultatea de Biologie, Facultatea de Filosofie, Facultatea de Istorie etc.) la universitățile din București și Sibiu.

S-a continuat și reorganizat pregătirea de specialitate prin doctoratură (conducători : dr. Maria Cristescu la Iași și prof. dr. doc. Victor Săhleanu la București). Directorul instituției a fost ales recent membru titular al Academiei de Științe Medicale (președinte acad. Șt. Milcu, elev al lui Fr. I. Rainer, care a condus colectivul între 1950—1964) și a primit medalia de aur a Academiei de Devotament Național din Paris.

În 1991, Academia Română își aniversează 125 ani de existență. Cu această ocazie va avea loc și o ședință comemorativă a întemeierii Muzeului și Institutului de Antropologie din București (1940).

Centrul de Cercetări Antropologice
București

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Revista *Studii și cercetări de antropologie* publică lucrări originale, de nivel științific superior, din următoarele domenii: paleoantropologie, antropologie contemporană, antropologie aplicată, antropologie socială și culturală. Sumarele sînt completate cu rubrici ca: *Viața științifică*, în care, prin note scurte, sînt aduse la cunoștința cititorilor unele manifestări din domeniul de specialitate (congrese, simpozioane, consfătuiri, schimburi de experiență între cercetătorii români și străini etc.); *Recenzii*, care cuprinde prezentări ale celor mai recente lucrări de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile, dactilografiate la două rînduri, în două exemplare. Bibliografiai tabelele și explicația figurilor vor fi dactilografiate pe pagine separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Numărul de ilustrații, și, în special, de fotografii va fi redus la minimum posibil. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Referințele bibliografice, grupate la sfîrșitul articolului, vor fi clasate în ordine alfabetică. Referirile la un articol vor conține numele și inițiala autorilor, titlul lucrării (subliniat cu o linie), numele periodicului, prescurtat conform uzanțelor internaționale, anul, volumul (subliniat cu două linii) și paginile. Referirea la o carte va cuprinde numele și inițiala autorilor, titlul lucrării (subliniat cu o linie), volumul, editura, orașul, anul și pagina. Lucrările vor fi însoțite de o prezentare de maximum 10 rînduri, într-o limbă de circulație internațională. Textele lucrărilor, inclusiv bibliografia, explicația figurilor și tabelele nu trebuie să depășească 8 pagini. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

O RADIOGRAFIE A TOTALITARISMULUI SECOLULUI XX

La editura Fayard a apărut lucrarea lui Léon Poliakov, scrisă în colaborare cu Jean Pierre Cabestan, intitulată *Les totalitarismes du XXe siècle. Un phenomène historique dépassé?* Autorul arată că încă din 1965 Raymond Aron, întrebîndu-se în ce constă fenomenul totalitar, desprinde cinci elemente principale ale acestuia. Autorul specifică faptul că în statul totalitar toate activităţile fiind de stat şi supuse unei ideologii, o greşeală comisă într-o activitate economică sau profesională este în acelaşi timp şi o greşeală ideologică. „De aici rezultă ca punct de plecare o politizare a tuturor greşelilor posibile ale indivizilor şi, în concluzie, o teroare poliţienească şi ideologică" (R. Aron — *Democraţie et totalitarisme* — Gallimard, Paris, 1965). În prima parte a lucrării este analizat totalitarismul sovietic, autorul evidenţiind procesul de destabilizare şi insistînd asupra urmaşilor lui Stalin, a luptei pentru putere, raportului lui Hruşciov din 1956, domniei lui Hruşciov pînă în octombrie 1964 şi apoi „erei brejneviene". În paragraful „o eră nouă" este analizat cu precădere deschiderea realizată de Gorbaciov în 1985. A doua parte a lucrării este dedicată totalitarismului fascist musolinian : ascensiunea acestuia şi declinul lui. Partea a treia este consacrată analizei totalitarismului în Germania lui Hitler, atît în timp de pace, cît şi în timp de război. Se insistă în principal asupra genocidului practicat împotriva populaţiei evreieşti şi a populaţiei slave din Polonia şi U.R.S.S. Cea de-a IV-a parte, intitulată *China un totalitarism oriental*, debutează cu lozinca strigată de studenţii chinezi de la Şcoala normală din Pechin în decembrie 1986 : „Jos totalitarismul, jos autocraţia". Partidul comunist chinez evoluează spre căutarea unui totalitarism „legalo-raţional". Concluzia este că „revoluţia de sus" nu a produs o eroziune puternică a sistemului totalitar, iar în viitor se pot produce oricînd bulversări sociale cu „consecinţe politice imprevizibile".

Ecaterina Morar

ISSN 0039—3886

St. cerc. antropol., 1991, t. 28, p. 1—88

43 881

Tipografia „Universul" cd. 3145

Lei 40

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro